

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta

Katedra teorie kultury
(Kulturologie)

Studijní obor: Kulturologie

Jana Válková

Nové Sady: lokální kultura

Nové Sady: a local culture

Diplomová práce

Praha 2007

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Václav Soukup, CSc.

Oponent diplomové práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze 4. 4. 2007

Jana Válková
JANA VALKOVA

Obsah

Úvod.....	3
PROSTOR.....	5
1. Nové Sady.....	10
2. Nové Sady, Nebštych.....	14
2. 1. Kaplička se zvonící.....	14
2. 2. „Hasička“.....	15
2. 3. Pamětní deska T. G. M.....	16
2. 4. „Na Pelánc“.....	17
2. 5. Křížek.....	17
2. 6. Sádové kameny.....	20
2. 7. Kříž na Rovinkách u domu čp. 46.....	21
2. 8. Velká a Malá strana, Rovinky, Chaloupky a Pecírek.....	22
3. Krajina.....	23
3. 1. Borovice se smířícím křížem.....	23
3. 2. Cesta do Jindřichova a k železniční zastávce.....	25
3. 3. Cesta přes „Chobůtky“ do Velké Bíteše.....	26
3. 4. Státní silnice.....	26
3. 5. Dálnice.....	27
3. 6. Rybník Korbel.....	29
4. Venkov na přelomu dvacátého a dvacátého prvního století.....	30
ČAS.....	33
1. Zrychlující se tep současného světa.....	34
2. Lineární křesťanské směřování.....	35
3. Cyklické opakování	36
3. 1. Práce.....	37
3. 2. Slavnosti a svátky.....	38
4. Nové Sady.....	42
4. 1. Výjimečnost svátečních dnů.....	43
4. 2. Slavnosti, pivo, víno a „kořalky“.....	45
4. 3. Projevy solidarity.....	46
5. Mozaika sestavená ze slavností a svátků.....	47
5. 1. Tři králové.....	47
5. 2. Barvy masopustu.....	48
5. 3. Velikonoce.....	50
Velikonoční „klapání“.....	50
Bílá sobota.....	53
Boží hod velikonoční.....	54
Velikonoční pondělí.....	54

5. 4. Oheň Filipojakubské noci.....	56
5. 5. Pouť.....	58
Páteční odpoledne.....	58
Páteční pouťová zábava.....	59
Sobotní odpoledne u paní Bohuslavy Fouskové.....	60
Sobotní pouťová zábava.....	60
Neděle.....	61
5. 6. „Zpívání“.....	62
5. 7. Oslava šesti set padesáti let trvání obce spojená se svěcením symbolů.....	63
5. 8. Světec, d'áblové a kořalky, aneb odkud svatí sestupují na zem.....	64
5. 9. Staré písně a nový rok.....	65
LIDÉ.....	66
1. Lokální kultury a místo člověka ve světě.....	66
2. Nové Sady.....	69
2. 1. Status a role usnadňující společenský život.....	69
Děti.....	70
Muži.....	72
Ženy.....	73
2. 2. Sociální kontrola.....	75
2. 3. Rodiny.....	77
2. 4. Spolky.....	79
2. 5. Příběhy, paměť a kronika.....	80
Závěr.....	82
Seznam vyobrazení.....	85
Příloha.....	86
Mapa lokálních názvů.....	86
Nové Sady: a local culture – Abstract	87
Použitá literatura.....	88

Úvod

„...Univerzální pojmy jsou v každé kultuře mezi sebou spjaty, vytvářejí jistý model „světa“, onu „sít“ souřadnic“, jejichž prostřednictvím lidé vnímají skutečnost a sestavují obraz světa, existující v jejich vědomí...“^{1 2}

Tato práce usiluje o zachycení kulturních témat a kategorií charakteristických pro lokální kulturu³ Nových Sadů⁴. Celková koncepce vychází z předpokladu jedinečnosti kultur, v jejichž rámci existují specifické obrazy světa, projevující se v symbolech⁵, kulturních tématech⁶ a kategoriích⁷. Vzhledem k tomu, že tyto fenomény není možné efektivně zkoumat pouhým „objektivním“ popisem kultury, je mnoho prostoru vyhrazeno „subjektivnímu“ pohledu, tedy tomu, jak vysvětlují své symboly

¹ A. J. GUREVIČ, Kategorie středověké kultury, s. 16.

² Práce vychází z pojetí kultury zformulovaného symbolickou antropologií. Použitý citát se významově blíží také koncepci konfiguracionismu, která však s náplní této studie nesouvisí.^a

^a srov.: V. SOUKUP, Dějiny antropologie, s. 349-384, 527-560.

³ Pojem „kultura“ je v této práci užíván v distributivním slova smyslu a v rámci pojetí symbolické antropologie, tedy jako relativně autonomní systém symbolů a významů sdílených členy určité společnosti, které se vytvářejí v procesu sociální interakce a slouží k interpretaci, tvorbě a organizaci reality.^a Celková koncepce vychází především z děl C. Geertze, A. J. Gureviče a Ch. Norberg-Schultze.

^a V. SOUKUP, Dějiny antropologie, s. 527-560.

Pojem „lokální kultura“ je v této práci užíván pro zdůraznění jedinečnosti relativně autonomního, regionálně, časově a prostorově omezeného kulturního systému s kulturněhistorickými a geografickými specifiky.^a

^a J. ORTOVÁ, Přednáška Kulturní a sociální ekologie III. Katedra teorie kultury FF UK, ZS akad. r. 2005/2006. - M. MATĚJŮ, Přednáška Kulturologie se zaměřením na sociologii kultury III. Katedra teorie kultury FF UK, LS akad. r. 2005/2006.

⁴ Nové Sady: okres Žďár nad Sázavou, kraj Vysočina, první písemná zpráva o obci z roku 1356, v současnosti 181 obyvatel, celkem 72 domů, obydleno 66.^a

^a Obec Nové Sady [online]. Obec Nové Sady, aktualizace 2007-02-20 [cit. 2007-04-01] Dostupný z WWW: <<http://www.novesady.cz>>.

⁵ Pojetí „symbolu“ pro tuto práci vychází z díla C. Geertze. Pojem „symbol“ je zde užíván k označení jakéhokoli objektu, činu, události, vlastnosti nebo vztahu, který slouží jako nositel pojmu, tedy k přenosu myšlenek nebo významů.^a

^a C. GEERTZ, Interpretace kultur, s. 107. - V. SOUKUP, Dějiny antropologie, s. 548.

⁶ Pojem „kulturní témata“ je zde užíván jako „...soubor vzájemně spjatých sociokulturních regulativů a vzorců chování, které kontrolují, stimulují a regulují chování jednotlivců uvnitř společnosti a zabezpečují celistvost a rovnováhu kulturního systému...“^a

^a V. SOUKUP, Dějiny antropologie, s. 643.

⁷ Pojem „kulturní kategorie“ slouží v této práci k označení univerzálních pojmů dané kultury, „...bez nichž je nemyslitelná a jimiž jsou prostoupeny všechny její výtvoř. Jsou to zároveň i určující kategorie lidského vědomí. Máme na mysli takové pojmy a formy vnímání skutečnosti jako je čas, prostor, změna, příčina, osud, vztah mezi smyslovým a nadsmyslovým, vztah částí k celku...“^a

^a A. J. GUREVIČ, Kategorie středověké kultury, s. 16.

a jak vnímají svět lidé z Nových Sadů. „...Je to však „subjektivita“, která odkrývá něco, co je na „realitě“ světa snad nejreálnější...“.⁸ Analýzou kulturních témat a kategorií se práce snaží poskytnout celistvý pohled, díky kterému by byl zřejmý kontext jednotlivých fenoménů⁹ a jejich vztah ke kultuře jako celku.¹⁰

Práce je výsledkem terénního výzkumu, který v kratších opakovaných obdobích probíhal od července roku 2004 do dubna roku 2007. Z počátku bylo užíváno především metody zúčastněného pozorování a neřízených rozhovorů. Později, ponejvíce ve finální části výzkumu, byla využita metoda polořízených rozhovorů doplňovaná studiem místních dokumentů.

Smyslem studie v žádném případě nemá být volání po návratu do „idyllické“ venkovské minulosti. Je zřejmé, že pro mnohé z nás je život v „pospolitosti“^{11 12} malé obce dávno ztracenou možností. Přesto se však lokální kultury zdají být lékem na mnohé neduhy současného světa. Navzdory všem svým nedostatkům a problémům jsou lokální společenství fenoménem, který provází lidstvo „od nepaměti“. Se ztrátou této části kulturního dědictví bychom byli připraveni o významnou zkušenost, jejíž absence se může projevit jako bolestivá a nežádoucí.¹³

⁸ M. HEIDEGGER, Bytí a čas, s. 131.

⁹ Pojem „fenomén“ je zde užíván v neutrálním, běžném slova smyslu, tedy bez zvláštních souvislostí s Fenomenologií.

¹⁰ srov.: D. ABRAM, The Spell of the Sensuous, s. 31-43. - M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 116. - Z. BAUMAN, Úvahy o postmoderní době, s. 13-18. - A. J. GUREVIČ, Kategorie středověké kultury, s. 7-9, 12-13, 22. - J. GRYGAR, Strážci paměti, s. 136-151. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 20-21. - Ch. NORBERG-SCHULZ, Genius loci, s. 5-50. - J. ORTOVÁ, Kulturní a sociální ekologie II, s. 53-63. - J. PATOČKA, Přirozený svět jako filosofický problém, s. 13-36, 80-123. - G. SNYDER, Praxe divočiny, s. 27-28. - V. TURNER, Průběh rituálu, s. 19-23.

¹¹ Pojem „pospolitost“, v německém originálu „Gemeinschaft“, je přejat z díla F. Tönniese.^a V rámci této studie je užíván k označení takového typu společnosti, v němž převládají bezprostřední vztahy založené na příbuzenství, přátelství a sousedství, a především ke zdůraznění funkčnosti těchto vztahů (což však v žádném případě neznamená jejich harmoničnost), tedy ke zvýraznění kontrastu „pospolitosti“ oproti městské společnosti.

^a F. TÖNNIES, Gemeinschaft und Gesellschaft, s. 8-39.

¹² Pojem „společnost“ je zde užíván v nehodnotícím smyslu slova, tedy jako skupina jedinců, „...lidský kolektiv, který se těší určité míře ekonomické a politické samostatnosti a který získává nové členy z velké části rozmnožováním vlatních členů...“.^a

^a R. F. MURPHY, Úvod do kulturní a sociální antropologie, s. 54.

¹³ Téma života v lokálních kulturách je zde zpracováno v rámci kulturologické perspektivy, tedy interdisciplinárně, z hlediska, v němž je kultura pojímána jako specificky lidský způsob žití ve světě. Práce se zároveň snaží neopomíjet nástin specifických možností či omezení, která jsou důsledkem fylogeneze rodu Homo.

PROSTOR

„...Podoba vnější krajiny se vtiskává do podoby duše...“¹⁴

Životní prostor, jeho tvorba i jeho zpětný vliv na člověka jsou archaické fenomény, provázející všechny společnosti už od doby, kdy se lidé poprvé začali usazovat v trvalejších obydlích. Lidskou přirozeností je tvořit a přetvářet prostor kolem sebe. Snažíme se vnést do chaotického světa řád, abychom mu lépe porozuměli, dokázali se v něm orientovat, abychom mohli mít pocit, že svůj život držíme ve vlastních rukou a byli schopni přijmout zodpovědnost za sebe i své okolí. Všechny naše zásahy a úpravy se nám vracejí, neboť prostor významně ovlivňuje náš život, osobnost i vztahy s druhými. „...Naše místo je součástí toho, co jsme...“¹⁵ Prostředí, v němž žijeme, obsahuje nespočetné množství významů a symbolů usnadňujících orientaci v přírodním i umělém světě.¹⁶ Prostor je vždy produktem i spolutvůrcem své doby. Je zároveň i zrcadlem odrážejícím povahu společnosti, která jej přetvořila.^{17 18}

Životní prostor s největší pravděpodobností hrál již v dávné lidské minulosti významnou roli při vytváření a udržování mezilidských vztahů. Uspořádání sídla ovlivňuje příležitosti ke vzájemné komunikaci i možnosti spolupráce, a to jak na úrovni příbuzenských skupin, tak v rámci celé komunity. Všechna lidská sídla rozlišují prostor určený k soukromému životu rodiny či rodu od volně přístupného veřejného prostoru. Pro existenci zdravého lokálního společenství je důležité,

¹⁴ V. ČÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 5.

¹⁵ G. SNYDER, Praxe divočiny, s. 35.

¹⁶ „...Prostředí, které vytvořil a v němž žije, není pouhý praktický nástroj či výsledek libovolných a nahodilých událostí, ale má strukturu a obsahuje významy. V těchto významech a strukturách se odráží způsob, jímž člověk pochopil přírodní prostředí a obecně svou existenciální situaci...“^a

^a Ch. NORBERG-SCHULZ, Genius loci, s. 50.

¹⁷ „...Tato symbolizace, která je vlastní všem lidským společnostem, vede k tomu, že pro všechny, kdo se pohybují v tomtéž prostoru, zpřístupňuje organizační schémata a ideologické a intelektuální znaky, které dávají společnosti řád. (...) Pro ty, kdo se rodí do určité společnosti, vytváří tato symbolizace prostoru jakési předběžné podmínky, na jejichž základě se formuje zkušenost všech a osobnost každého: v tomto smyslu je symbolizace zároveň intelektuální maticí, společenským zřízením, dědictvím a první podmínkou veškeré historie, ať už individuální nebo kolektivní...“^a

^a M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 11.

¹⁸ srov.: D. ABRAM, The spell of the sensuous, s. 33. - M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 11,33. - B. BLÁŽEK, Venkov, města, média, s. 100. P. CABIN; J.-F. DORTIER et al. (ed.), La sociologie, s. 137-139. - V. ČÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 105,132. - C. GEERTZ, Interpretace kultur, s. 19,116-118. - A. J. GUREVIČ, Kategorie středověké kultury, s. 7-9,16-19,51-53. - H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 156-162,168-170. - M. HEIDEGGER, Básnický bydlí člověk, s. 99. - R. KVĚT, Duše krajiny, s. 7-10,18-19. - Ch. NORBERG-SCHULZ, Genius loci, s. 5-7. - P. RICŒUR, Úkol hermeneutiky, s. 18. - M. STEJSKAL, Výsostná místa, s. 20-22. - G. SNYDER, Praxe divočiny, s. 34-38.

aby fungovaly obě složky prostorového uspořádání, soukromá i veřejná. Jedním z velkých problémů současnosti se zdá být to, jak se lidé čím dál tím víc uzavírají do soukromí svých bytů a domů. Veřejná prostranství jsou sice stále neodmyslitelnou součástí všech měst i vesnic, ale často neplní svůj sociální účel. Zdaleka ne všechny veřejné prostory dnes fungují jako „místa přirozeného setkávání“¹⁹. Lidé se tu sice míjejí, ale nesetkávají se.²⁰

Lidská sídla vždy zahrnovala jak prostranství sloužící k setkávání příslušníků komunity, tak prostor obdařený možností komunikace s nadpřirozeným světem. Lidé na veřejných prostranstvích nakupovali a prodávali, uzavírali dohody, pracovali i odpočívali, hovořili spolu. Místa setkávání vždy sloužila jako přirozené uzly komunikace. Tato funkce je dnes v různé míře nahrazována jinými prostředky. Jsme téměř neustále vystaveni zprávám předávaným prostřednictvím televize, novin a časopisů, rozhlasu a internetové sítě. Můžeme komunikovat s lidmi, aniž bychom se s nimi osobně setkali, posílat elektronické zprávy na opačný konec světa. Není divu, že funkce veřejných prostranství jsou jiné než dřív. Veřejné prostory, které na úrovni osobních kontaktů stále plní svůj účel, dnes slouží především k předávání zpráv o drobnějším místním dění. Současná technika umožňující efektivnější, masové předávání informací a „obrazů světa“²¹ je zaměřena spíše na „velké“ události. Proto se stává, že tam, kde nefungují „místa přirozeného setkávání“²² jsou lidé dobře informováni o světových novinkách, ale v podstatě nevědí, co se děje v jejich nejbližším okolí. Tento fenomén je samozřejmě výraznější v prostředí velkých měst. V sídlech, která si udržela tradiční uspořádání, bývají funkční jak bezprostřední kontakty obyvatel, tak i osobní předávání místních zpráv. V mnoha případech to může vypadat jako klepy, často to klepy skutečně jsou, ale na druhou stranu se zdá, že právě obeznámenost s životy těch, kteří žijí kolem nás, s naším městem či vesnicí i okolní krajinou, je jedním z předpokladů pocitu, že někam patříme.²³

Pod vlivem prostředí a konkrétní kultury si každý z nás vytváří „model světa“ umožňující třídit a interpretovat zkušenosti a podněty, specifickým způsobem rozumět sobě samému

¹⁹ J. ORTOVÁ, Kulturní a sociální ekologie II, s. 56.

²⁰ srov.: L. HOLÝ, Malý český člověk a velký český národ, s. 26-34. - Ch. NORBERG-SCHULZ, Genius loci, s. 50-61. - J. ORTOVÁ, Kulturní a sociální ekologie II, s. 56-70. - G. SNYDER, Praxe divočiny, s. 34-38.

²¹ M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 68-69.

²² J. ORTOVÁ, Kulturní a sociální ekologie II, s. 56.

²³ srov.: L. ANTONÍN, Genius loci, s. 8-15. - M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 20,27-28,68-69,121. - Z. BAUMAN, Globalizace, s. 21-27. - Z. BAUMAN, Svoboda, s. 94. - Z. BAUMAN, Úvahy o postmoderní době, s. 111. - R. BLATNÁ, Slovo město (ТОПОЛІ, STADT, TOWN, VILLE) z hlediska lingvistické typologie, s. 213-215. - B. BLAŽEK, Venkov, města, média, s. 95-96. - P. CABIN; J.-F. DORTIER et al. (ed.), La sociologie, s. 137-139. - V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 98-112. - A. J. GUREVIČ, Kategorie středověké kultury, s. 27. - H. HAUKANES, Velká dramata, obyčejné životy, s. 47. - M. HEIDEGGER, Básnický bydlí člověk, s. 7-9. - R. KVĚT, Duše krajiny, s. 13-18. - M. MAFFESOLI, O nomádství, s. 71,82. - M. MATĚJŮ, Město a veřejný prostor, s. 226-227. - Ch. NORBERG-SCHULZ, Genius loci, s. 59. - M. D. QUESNELL, Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme, s. 46-54,97-103,123-128,184-185. - G. SNYDER, Praxe divočiny, s. 93-95.

i okolnímu prostoru. Konkrétní „model světa“ je výrazně ovlivňován jazykem a zpětně také ovlivňuje jak jazyk, tak samotnou kulturu.^{24 25}

„Model světa“ je pomocí významných míst zakotven v krajině. Památný strom, zvonice, náš dům, hřbitov, kde leží naši předci, kaplička nebo kříž v poli mohou být optickým či duchovním středem prostoru, v němž žijeme. Věci i místa, která jsou blízká a srozumitelná, vytvářejí vertikální osu světa. Míjíme je při každodenních činnostech a nenápadně, ale zato neustále, si tak utvrzujeme své místo na zemi.²⁶

Důležité se také zdají být samotné příběhy svázané s konkrétními místy v našem okolí. Příliš nezáleží na tom, zda jsou to starodávne pověsti z dob Cyrila a Metoděje, nebo příběhy z našich vlastních životů. Bez ohledu na starobylost a často dokonce i bez ohledu na to, zda jsou „objektivně“ pravdivé, dodávají světu v našich představách strukturu, řád a v neposlední řadě smysluplnost.^{27 28}

²⁴ „...Bez mapy našeho přírodního a sociálního světa – obraz světa a místa člověka v něm je strukturován a má vnitřní soudržnost – by lidská bytost byla zmatena a neschopna jednat účelně a soustavně, protože by nebyl žádný způsob, jak se zorientovat, nalézt pevný bod, který dovoluje zorganizovat všechny dojmy, které na člověka dopadají. Náš svět je pro nás smysluplný a máme pocit jistoty o našich ideách, protože vládne konsensus mezi nimi a okolím. Dokonce i když je mapa chybná, plní svou psychologickou funkci. Ale mapa není nikdy zcela chybná – a ani nikdy nebyla zcela správná...“^a

^a E. FROMM, *Mít, nebo být?* s. 160.

²⁵ srov.: D. ABRAM, *The spell of the sensuous*, s. 91 - J. ASSMANN, *Kultura a paměť*, s. 122-126. - M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 33. - V. CÍLEK, *Krajiny vnitřní a vnější*, s. 43-48. - A. J. GUREVIČ, *Kategorie středověké kultury*, s. 7-9,25-48,100. - W. A. HAVILAND, *Cultural Anthropology*, s. 91-116. - R. F. MURPHY, *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, s. 38-41. - P. RICŒUR, *Úkol hermeneutiky*, s. 18. - P. ŘÍČAN, *Cesta životem*, s. 31. - G. SNYDER, *Praxe divočiny*, s. 34-38.

²⁶ srov.: L. ANTONÍN, *Genius Loci*, s. 8-15. - J. ASSMANN, *Kultura a paměť*, s. 31-61. - M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 33-35. - V. CÍLEK, *Krajiny vnitřní a vnější*, s. 43-48. - V. CÍLEK, *Paměťové struktury krajiny a památné kameny*, s. 69-73 - I. DEJMAL, *Co s evropskou kulturní krajinou na konci dvacátého století?* s. 13-16. - M. ELIADE, *Mýtus o věčném návratu*, s. 11-20. - FROMM, *Erich. Mít, nebo být?* s. 158-161. - C. GEERTZ, *Interpretace kultur*, s. 109-125. - A. J. GUREVIČ, *Kategorie středověké kultury*, s. 25-48. - R. KVĚT, *Duše krajiny*, s. 20-27,69-76. - M. MATĚJŮ, *Město a veřejný prostor*, s. 226-227. - A. NAVRÁTILOVÁ, *Téma narození a smrti v české etnologii*, s. 61. - Ch. NORBERG-SCHULZ, *Genius loci*, s. 5-10. - M. D. QUESNELL, *Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme*, s. 46-54,97-103,123-128,184-185. - G. SNYDER, *Praxe divočiny*, s. 34-38. - V. TURNER, *Průběh rituálu*, s. 107-108.

²⁷ Vzpomínková vyprávění „...se stávají pro děti zábavou, výměnou zážitků a zkušeností a poutem uvnitř dětských part a na druhé straně se uplatňují jako spojovací prvek uvnitř rodiny, uplatňují se jako „nepsaná“ kronika rodinné tradice i jako integrující činitel celého vesnického společenství...“^a

^a M. ŠRÁMKOVÁ, *Vzpomínkové vyprávění u dětí jako pramen tradičního povědomí*, s. 134.

²⁸ srov.: D. ABRAM, *The Spell of the Sensuous*, s. 39-43,45-47. - L. ANTONÍN, *Genius Loci*, s. 8-15. - M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 14-15,35. - Z. BAUMAN, *Svoboda*, s. 53-57. - R. BLATNÁ, *Slovo město (ГОПОД, STADT, TOWN, VILLE) z hlediska lingvistické typologie*, s. 212-213. - B. BLAŽEK, *Venkov, města, média*, s. 87. - V. CÍLEK, *Krajiny vnitřní a vnější*, s. 43-48,116,132. - V. CÍLEK, *Paměťové struktury krajiny a památné kameny*, s. 69-73. - FUSTEL DE COULANGES, *Antická obec*, s. 34-39. - I. DEJMAL, *Co s evropskou kulturní krajinou na konci dvacátého století?*, s. 13-16. - M. ELIADE, *Mýtus o věčném návratu*, s. 11-20. - FROMM, *Erich. Mít, nebo být?* s. 158-161. - J. GRYGAR, *Strážci paměti*, s. 149-150. - A. J. GUREVIČ, *Kategorie středověké kultury*, s. 7-8,16-19,25-26,51,62. - H. HAUKANES, *Velká dramata – obyčejné životy*, s. 44-48,55-83,156-162. - M. HEIDEGGER, *Bytí a čas*, s. 131. - R. KVĚT, *Duše krajiny*, s. 13,20-27,69-76. - LANGROVÁ, *Jaroslava. Problémy mezigeneračního předávání kulturních informací v tradičním venkovském*

Právě drobné památky jako boží muka, smírčí kříže či osamocené stromy jsou tím, co v krajině udržuje staré zprávy a umožňuje předávat je dalším generacím. V našem vidění světa se potom taková místa propojují s jinými, méně nápadnými památkami příběhů z životů našich rodičů a prarodičů a samozřejmě i s našimi vlastními vzpomínkami. Vytváříme si kognitivní mapy, které jsou nezbytnými a nenahraditelnými průvodci našich každodenních činností. Potřebujeme mít své osobní orientační body, pomoci kterých členíme prostor, a také představu hranic, kterými končí „naše“ místo. Z tohoto pohledu pak například tím, že se přestěhujeme, ztratíme svou orientační strukturu a zakotvenost. Je samozřejmě možné vytvořit si novou, ale trvá to dlouhou dobu.²⁹

Po událostech dvacátého století, které způsobily dokonce i několikanásobné vysídlení mnohých míst, a v dnešní době, kdy se lidé stále častěji stěhují za prací a ztrácejí kontakt se svými blízkými i vzdálenějšími příbuznými, kdy domy jsou často jen místy na přespání a nikoli skutečně domovem, musíme velmi ocenit, že stále ještě existují místa, na jejichž drobné příběhy se nezapomnělo. Svázanost s určitým prostorem se projevuje i tím, že místní názvy označující jednotlivé části prostoru, nejsou jen vzpomínkou, ale skutečně se používají a je-li to třeba, také mění.³⁰

Není to romantický rozmar hledající staré legendy. Právě tato obeznámenost a spjatost s prostorem, kde žijeme, je například nutným předpokladem úspěchu aktivit snažících se o vytvoření a zachování fungující komunity a zdravého životního prostředí. Čistě pragmaticky můžeme říci, že lidé jsou ochotni skutečně pečovat o místo, ke kterému mají vztah, které považují za svůj domov.³¹

Zdá se, že náš „kulturní kód“³² nás předurčuje k životu v konkrétním typu prostoru, který

prostředí na přelomu 19. a 20. století, s. 66-70. - M. MATĚJŮ, Město a veřejný prostor, s. 226-227. - Ch. NORBERG-SCHULZ, Genius loci, s. 5-10,34-40,50-61. - G. O'DONNELL, Sociology Today, s. 35-39. - J. ORTOVÁ, Kulturní a sociální ekologie II, s. 64-74. - J. POSPÍŠILOVÁ, Kultura dětí, s. 115-143. - M. D. QUESNELL, Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme, s. 24,46-54,97-103,123-128,184-185. - M. STEJSKAL, Výsostná místa, s. 20-21. - M. ŠRÁMKOVÁ, Vzpomínkové vyprávění u dětí jako pramen tradičního povědomí, s. 133-135.

²⁹ Ibid.

³⁰ srov.: Z. BAUMAN, Svoboda, s. 53-57. - V. CÍLEK, Paměťové struktury krajiny a památné kameny, s. 69-73. - H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 44-48,55-83,156-162. - R. KVĚT, Duše krajiny, s. 13,20-27,69-76. - Ch. NORBERG-SCHULZ, Genius loci, s. 5-10,34-40,50-61. - G. O'DONNELL, Sociology Today, s. 35-39. - J. POSPÍŠILOVÁ, Kultura dětí, s. 115-143. - E. F. SCHUMACHER, Malé je milé, s. 68.

³¹ srov.: V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 43. - V. CÍLEK, Paměťové struktury krajiny a památné kameny, s. 70-71. - R. KVĚT, Duše krajiny, s. 42-43. - J. ORTOVÁ, Kulturní a sociální ekologie II, s. 53-83. - G. SNYDER, Místo v prostoru, s. 173. - G. SNYDER, Praxe divočiny, s. 34-35.

³² Pojem „kulturní kód“ je zde užíván k označení prazákladu či archetypu, vzniklého v procesu fylogeneze rodu Homo. Kulturní kód zahrnuje obraz světa, sociabilitu a oblast předmětného světa. Je referenčním rámcem, rezervoárem latentních možností a kulturních univerzálií, který umožňuje, inspiruje, koriguje a omezuje lidskou existenci. Tato koncepce zdůrazňuje vývojovou nastavenost člověka a fakt, že lidská adaptabilita není neomezená.^a

zahrnuje jak přírodní složky, tak umělé lidské prostředí, v prostoru, který je srozumitelný. V průběhu dlouhé historie lidského rodu byl vždy organicky vzniklou syntézou profánních a sakrálních míst, symbolů a významů, připomínek kontinuity a tradice. Tedy složek umožňujících představu světového řádu. Díky nim můžeme své okolí vnímat jako smysluplné a přijmout za něj zodpovědnost. Celek, k němuž patříme, by neměl být příliš velký. Potřebujeme bezprostřední kontakty s lidmi, kteří žijí kolem nás. Je důležité, abychom mohli mít přehled o „našem místě“, byli schopni je uchopit pomocí „lidských měřítek“. Kromě pozitivních ekologických aspektů takové prostředí podporuje udržování kulturního dědictví, zdravý rozvoj osobnosti i lokálního společenství, úspěšnější fungování socializačních a enkulturačních procesů.^{33 34}

^a J. ORTOVÁ, Kulturní a sociální ekologie I, s. 5-26. - J. ORTOVÁ, Kulturní a sociální ekologie II, s. 19-52. - J. ORTOVÁ, Přednáška Kulturní a sociální ekologie III. Katedra teorie kultury FF UK, ZS akad. r. 2005/2006.

³³ „...Ukázalo se, že pro zdravý vývoj motoriky, vnímání, myšlení, představivosti, citů a etického jednání a v posledku pro rozvoj duchovní dimenze života nabízí venkovské prostředí celou škálu podnětů, které ve městě chybějí nebo se musejí složitě kompenzovat, od kontaktu s rozením a umíráním přes vhléd do práce dospělých po účast na společně slavených svátcích...“^a

^a B. BLAŽEK, Venkov, města, média, s. 100.

³⁴ srov.: D. ABRAM, The spell of the sensuous, s. 22. - V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 138. - C. GEERTZ, Interpretace kultur, s. 116-118. - A. J. GUREVIČ, Kategorie středověké kultury, s. 7-9, 16-19, 44-46, 51-53, 62. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 7-11, 39-44, 56-81. - K. LORENZ, Osm smrtelných hříchů. - M. MATĚJŮ, Město a veřejný prostor, s. 226-227. - R. F. MURPHY, Úvod do kulturní a sociální antropologie, s. 173-176. - A. NAVRÁTILOVÁ, Narození a smrt v české lidové kultuře, s. 14. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 35-73. - Ch. NORBERG-SCHULZ, Genius loci, s. 10-32. - J. ORTOVÁ, Kulturní a sociální ekologie I, s. 5-26. - J. ORTOVÁ, Kulturní a sociální ekologie II, s. 9-13, 27-29, 53-56, 64, 70-74. - J. POSPÍŠILOVÁ, Kultura dětí, s. 115-143. - M. D. QUESNELL, Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme, s. 46-54, 97-103, 123-128, 184-185. - P. ŘÍČAN, Cesta životem, s. 29-31. - P. RICŒUR, Úkol hermeneutiky, s. 18. - E. F. SCHUMACHER, Malé je milé, s. 62-72. - G. SNYDER, Praxe divočiny, s. 27-28, 34-38, 92-100. - M. STEJSKAL, Výsostná místa, s. 20-22. - V. TURNER, Průběh rituálu, s. 107-108.

1. Nové Sady

„...Jen pochopíme-li své místo, můžeme se tvořivě podílet na jeho dějinách...“³⁵

Sídlo vzniklo postupným, přirozeným narůstáním. Z velké části kopíruje původní terén, respektuje charakter místa. V minulosti byly Nové Sady zemědělskou osadou a ačkoli tu dnes již není nikdo, kdo by se zemědělstvím skutečně živil, vesnice ani její obyvatelé neztratili kontakt s přírodou. Počasí i roční doba ovlivňují každodenní život. Lidé mají stále blízko k zemi. Zřejmě právě proto, že nejsou od přírody izolováni, projevuje se zde spíše tichá úcta než „nostalgická touha po přírodě“, tolik typická pro současné obyvatele velkoměst.^{36 37}

Můžeme říci, že prostorové uspořádání je celkově velmi srozumitelné. Stará zástavba vznikla podél dvou hlavních cest obepínajících proláklinu, kterou protékal potok. Na obou koncích se cesty opět spojují. Zahrady a polička za domy jsou obkrouženy dalšími cestami. Zde už jsou „humna“, tedy konec vesnice jako takové. Na tomto pomezím území stojí dvě kapličky a boží muka. Končí zde zástavba a začínají zahrady, pole a louky.³⁸

Novým Sadům schází církevní dominanta typická pro většinu evropských sídel. Kostel zde nikdy nebyl. Obecní kaplička se zvonící byla vystavěna doslova „v srdci“ Nových Sadů. Reliéf se tu ale poněkud snižuje, a tak zvonička nemá nijak dominantní postavení. V každém případě je však duchovním centrem místa.³⁹

Ve vesnici existuje veřejná i soukromá zóna prostoru. V žádném případě však nemůžeme hovořit o jejich vzájemné neprostupnosti. Je zde mnoho poloveřejných míst, která slouží k setkávání příbuzných a přátel. V zahradách a dvorech jsou zákoutí připravená k pospolitému

³⁵ Ch. NORBERG-SCHULZ, *Genius loci*, s. 202.

³⁶ srov.: „...Z hlediska fylogeneze naše vědomí vězí a ještě dlouho vžet bude v archetypu zemědělských kultur a civilizací...“^a

^a L. ANTONÍN, *Genius Loci*, s. 8.

³⁷ srov.: D. ABRAM, *The Spell of the Sensuous*, s. 28. - L. ANTONÍN, *Genius Loci*, s. 8-15. - A. J. GUREVIČ, *Kategorie středověké kultury*, s. 36-53, 112-117. - H. HAUKANES, *Velká dramata, obyčejné životy*, s. 156-162. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, *Rolník a krajina*, s. 67-69, 82. - Ch. NORBERG-SCHULZ, *Genius loci*, s. 170-176. - G. SNYDER, *Praxe divočiny*, s. 46-49.

³⁸ srov.: D. ABRAM, *The spell of the sensuous*, s. 28. - V. CÍLEK, *Krajiny vnitřní a vnější*, s. 43, 70. - FUSTEL DE COULANGES, *Antická obec*, s. 20-24. - M. ELIADE, *Mýtus o věčném návratu*, s. 11-20. - C. GEERTZ, *Interpretace kultur*, s. 109-125. - A. J. GUREVIČ, *Kategorie středověké kultury*, s. 51. - A. NAVRÁTILOVÁ, *Téma narození a smrti v české etnologii*, s. 61. - Ch. NORBERG-SCHULZ, *Genius loci*, s. 58-59, 170-176. - M. D. QUESNELL, *Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme*, s. 46-54, 97-103, 123-128, 184-185. - M. STEJSKAL, *Výsostná místa*, s. 20-22. - V. TURNER, *Průběh rituálu*, s. 107-108.

³⁹ srov.: J. ASSMANN, *Kultura a paměť*, s. 31-61. - V. CÍLEK, *Krajiny vnitřní a vnější*, s. 43-98, 105, 118-120, 128.

posezení a je-li hezký den, bývají málokdy opuštěná. Některá místa jsou určena spíše náhodným schůzkám, jiná poskytují prostor pravidelným společenským událostem. Například pod „Pecirkem“ je „Ve Zmoli“ dřevěný stůl s lavicemi a ohništěm, u kterého se každý sobotní večer od jara až do podzimu schází několik vzájemně příbuzných rodin.⁴⁰

Tam, kde se sbíhají pozemky lidí, kteří se spolu přátelí, bývají v oplocení branky, aby se dalo snadno projít. Lidé se často zastavují, aby si „přes plot“ řekli, co je nového. Podobná setkání mnohdy trvají déle, než se původně zamýšlelo, nebo se mohou změnit třeba v ochutnávku mladé slivovice. Lidé se zkrátka neostýchají spolu mluvit. Oproti normám mezilidské komunikace, které platí ve velkých městech, je zde nezdvořilé nepozdravit kolemjdoucí. Je považováno za správné se alespoň na okamžik zastavit a prohodit pár vět. Musíme pochopitelně poznamenat, že samotný průběh setkání velmi závisí na osobních preferencích. Ovšem že ne všichni zdejší lidé se spolu přátelí. Celkově však vzájemná setkání probíhají v poměrně otevřené a přátelské atmosféře, dokonce i pokud by projevy zájmu měly být spíše formální.⁴¹

V obci jsou veřejná místa, na kterých se setkávají lidé bez ohledu na příbuzenství či vzájemné vztahy. Například zdejší prodejna „Jednoty“ je centrem komunikace. Lidé zde mohou strávit část odpoledne, promluvit si s prodávacem a od kolemjdoucích se dozvědět nejaktuálnější místní novinky. Podobných míst, kde je možné se posadit a počkat, než přijde někdo, kdo by člověku alespoň na okamžik dělal společnost, je ve vesnici hodně – například tenisové kurty, lavice pod ořechy na „Rovinkách“ nebo „Hasička“, dům s obecním úřadem, kulturním sálem a hasičskou zbrojnicí, který je skutečným srdcem společenského dění.⁴²

Nové Sady naštěstí nebyly postiženy sériovou výstavbou „bytovek“. Velká část domů vznikla přestavbami starších zemědělských usedlostí a v podstatě respektuje proporce tradiční architektury. Samozřejmě jsou tu i výjimky. Na „Malostranských humnech“ v nedávné době vyrostly stavby, které rozměry zde obvyklých domů záměrně popírají. Jsou výrazně větší, doplněné balkony a terasami. Většina místních tyto nové budovy vnímá jako místa dobrá pro život a na muže, kteří tyto domy postavili, se hledí s uznáním. Je poměrně pravděpodobné, že pokud by měli dost peněz, mnozí lidé by si rádi podobný dům dopřáli. Nemůžeme tedy říci, že by obyvatelé Nových Sadů byli nadšeni starými věcmi nebo domy. Není zde žádná bezúčelná nostalgie. Naopak

⁴⁰ srov.: srov.: V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 43-48,84-120,128. - M. MATĚJŮ, Město a veřejný prostor, s. 226-227. - Ch. NORBERG-SCHULZ, Genius loci, - J. ORTOVÁ, Kulturní a sociální ekologie II, s. 56-70.

⁴¹ srov.: Z. BAUMAN, Globalizace, s. 58-61. - Z. BAUMAN, Svoboda, s. 56. - V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 98-100. - M. MATĚJŮ, Město a veřejný prostor, s. 226-227. - G. O'DONNELL, Sociology Today, s. 2-4. - J. ORTOVÁ, Kulturní a sociální ekologie II, s. 59. - Z. PINC, Město versus pospolitost, s. 65-66.

⁴² srov.: V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 98-100. - M. MATĚJŮ, Město a veřejný prostor, s. 226-227.

je tu patrná touha po moderním a novém, i když ne úplně za každou cenu. To, co se skutečně osvědčilo a je dosud užitečné, zůstává. To, co již v očích zdejších lidí ztratilo smysl, je nahrazeno něčím novým.⁴³

Při pohledu na dům s malými okny, jaká byla obvyklá v dobách před světovými válkami, můžeme například s naprostou jistotou říci, že je to rekreační objekt. Lidé, kteří tu skutečně žijí, již dávno přestavěli své domy tak, aby v nich bylo více světla, aby byly pohodlnější, reprezentativnější a modernější. Kompletní přestavba celého domu je poměrně náročná, ale právě okna se dají vyměnit poměrně „bezbolestně“ a efekt je patrný na první pohled.

„...To ještě byly malinký okýnka. Chodila jsem do školy s Maňó Jochovó. Ta se tak chlubila! „My budeme mít široký okna, první v celý dědině!“ Já povídám: „Tati, furt se chlubí, uděláte, prosím Vás, místo těch dvó malých oken jedno široký.“ ...“⁴⁴

„...Ze všech motivů je okno motivem nejdůležitějším. Vyjadřuje nejen prostorovou strukturu stavby, ale i její vztah ke světlu, a svými proporcemi a detailním ztvárněním se podílí na způsobu, jak stavba stojí a jak se zvedá. V oknu je proto soustředěn a „vysvětlen“ genius loci...“⁴⁵

Nové Sady patří k oblasti se silnou tradicí římskokatolického vyznání. Není tedy divu, že ve vesnici i v jejím okolí je velké množství křížů, božích muk a kapliček. Tato místa mají pro zdejší obyvatele vysokou hodnotu. Je jim věnováno hodně péče. Křížky v krajině kolem Nových Sadů nejsou z „objektivního“ hlediska nijak výjimečně cenné. Pro lidi, kteří tu žijí, mají drobné lokální památky hodnotu spíše tím, že jsou součástí právě tohoto místa. Paradoxně také díky tomu, že jejich cena není příliš vysoká, mohou stará boží muka i v budoucnosti stát na křižovatkách cest a kapličky zůstanou ve stínu lip na okraji vesnice. Památky v krajině mohou zůstat autentické, budou i nadále součástí místního „genia loci“⁴⁶. Mohlo by se zdát, že je to nedůležité, ale neštěstím současného světa je zřejmě také ztráta autenticity: staré sochy a kříže se nahrazují kopiemi, některé

⁴³ srov.: B. BLAŽEK, Venkov, města, média, s. 97-98. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 44. - Ch. NORBERG-SCHULZ, Genius loci, s. 50-78, 182-185. - J. ORTOVÁ, Kulturní a sociální ekologie II, s. 29-33. - P. POSPÉCHOVÁ, Dětství dublinských a brněnských seniorek, s. 120-121.

⁴⁴ Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Nové Sady 19. 6. 2006.

⁴⁵ Ch. NORBERG-SCHULZ, Genius loci, s. 179.

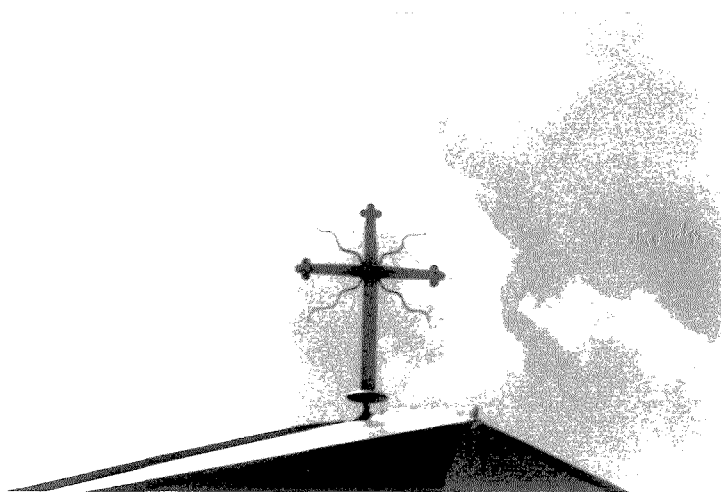
⁴⁶ Pojem „genius loci“ je v rámci této práce užíván jako „...neopakovatelný duch místa v krajině, který je nejen vzpomínkou, symbolem, ale i ukazatelem schopným ovlivňovat budoucí vývoj krajiny i lidí...“.^a Koncepce „genia loci“ vychází především z díla Ch. Norberg-Schultze.

^a M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 47.

památky zcela mizí a spolu s nimi se vytrácejí staré příběhy.⁴⁷

Mnohé věci jsou tu jednodušší, než bychom čekali. Obyvatelé Nových Sadů například přesně vědí odkud je voda, která jim v kuchyni teče z kohoutků. Lidé, jejichž rodiny zde žijí po několik generací, a takových je většina, znají místo kde se narodili a žili jejich rodiče i prarodiče, a každodenně chodí kolem domů svých blízkých i vzdálenějších příbuzných.⁴⁸

Krajině se však, podobně jako na mnohým jiným místům, nevyhnuly necitlivé zásahy. Snaha vše zarovnat, dovést křivolaký prostor ke geometrické dokonalosti tu napáchala mnoho škod. V druhé polovině dvacátého století byly menší pozemky scelovány do velkých lánů, zmizel bezpočet úvozových a polních cest. V průběhu 70. let byl v bezprostřední blízkosti Nových Sadů vybudován, a v roce 1975 zprovozněn, nový úsek dálnice D1. V důsledku realizace tohoto projektu se významně změnila povaha kraje i síť silnic a stezek, které odedávna spojovaly jednotlivé obce.^{49 50}

Obr. 1: Kaplička na rozcestí, červen 2006.

⁴⁷ srov.: L. ANTONÍN, *Genius Loci*, s. 8-15. - J. ASSMANN, *Kultura a paměť*, s. 31-61. - srov.: V. CÍLEK, *Krajiny vnitřní a vnější*, s. 43-48, 84-98, 105, 118-120, 128. - V. CÍLEK, *Paměťové struktury krajiny a památné kameny*, s. 69-73. - R. KVĚT, *Duše krajiny*, s. 71-76. - T. - M. MATĚJŮ, *Město a veřejný prostor*, s. 226-227. - J. POSPÍŠILOVÁ, *Kultura dětí*, s. 115-143. - T. TREMBLAY, *V okamžiku zmocní se města zloději*, s. 55-60.

⁴⁸ srov.: D. ABRAM, *The spell of the sensuous*, s. 28. - J. ASSMANN, *Kultura a paměť*, s. 31-61. - Z. BAUMAN, *Svoboda*, s. 49-57. - Z. BAUMAN, *Úvahy o postmoderní době*, s. 26-56, 75-76, 137-139. - V. CÍLEK, *Krajiny vnitřní a vnější*, s. 43, 70. - FUSTEL DE COULANGES, *Antická obec*, s. 20-24. - A. NAVRÁTILOVÁ, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, s. 14. - Ch. NORBERG-SCHULZ, *Genius loci*, s. 58-59, 170-176. - P. POSPĚCHOVÁ, *Dětství dublinských a brněnských seniorek*, s. 120-121. - G. O'DONNELL, *Sociology today*, s. 35-39. - M. D. QUESNELL, *Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme*, s. 24, 97-103.

⁴⁹ srov.: V. CÍLEK, *Krajiny vnitřní a vnější*, s. 24-35, 43. - V. CÍLEK, *Paměťové struktury krajiny a památné kameny*, s. 69-73. - I. DEJMAL, *Co s evropskou kulturní krajinou na konci dvacátého století?* s. 13-16. - R. KVĚT, *Duše krajiny*, s. 13, 138-139. - Ch. NORBERG-SCHULZ, *Genius loci*, s. 59.

⁵⁰ Dálnice D1. Wikipedia [online]. Wikimedia, aktualizace 2007-01-15 [cit. 2007-01-21] Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C3%A1lnice_D1>.

2. Nové Sady, Nebštych

„...Jméno obce povstalo od německých osadníků v starých dobách zde bývajících. Název byl „Neustift“, později „Nevtys“, pak „Nebštych“ až do roku 1924. V tomto roce byl název přeměněn na jméno české „Nové Sady“. (...) V roce 1630 již obec tato jest psána Nebstych...“⁵¹

Ačkoli dnes se vesnice oficiálně jmenuje Nové Sady, v rozhovorech místních obyvatel se téměř vždy používá název, který je tu „od nepaměti“. „Nebštych“ je staré jméno obce, které přetrvalo mezi lidmi, dodnes je užíváno a při jeho vyslovení je cítit patriotismus i pozitivní citové zabarvení.⁵²

Pokud by v běžném denním rozhovoru někdo použil oficiální jméno obce, bylo by okamžitě zřejmé, že je cizinec. Užívání specifického lokálního pojmenování vesnice je jedním ze znamení, jimiž se projevuje příslušnost ke skupině a obeznamenost s nepsanými pravidly, která v rámci tohoto společenství fungují.

2. 1. Kaplička se zvonící

Pochází z přelomu devatenáctého a dvacátého století, a tak je svědkem již několikáté generace místních rodin. Je nehybným „srdcem“ Nových Sadů, připomínkou kontinuity, pozůstatkem minulosti promlouvajícím i dnes o událostech, které nemají být zapomenuty.⁵³

„...Svatý Václave / vévodo české země / nedej zahynouti nám ni budoucím /

V tisíciletém výročí smrti knížete českého / sv. Václava /

na věčnou paměť / padlým vojínům z Nových Sadů věnuje / obec /

Nevrtal Ant. 23. R. / Šilhan Jan 24. R. / Burian Fr. 18. R...“⁵⁴

⁵¹ J. PETR et al., Obecní kronika, s. 79.

⁵² srov.: V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 43-48.

⁵³ srov.: M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 35-36. - V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 43-48. - A. NAVRÁTILOVÁ, Narození a smrt v české lidové kultuře, s. 14.

⁵⁴ Na průčelí zvoničky byla v meziválečném období umístěna pamětní deska s tímto nápisem.

Lidé mají ke zvoničce láskyplný vztah a příliš nezáleží na tom, jsou-li věřící či nikoli. Je součástí a dokonce „symbolem“ „jejich“ místa. Dnes už se tu konají bohoslužby jen při skutečně výjimečných událostech, jaké se pořádají maximálně jednou do roka. Neznamená to však, že by kaplička nebyla přístupná, nebo že by se stala jakousi „archivní“ památkou odříznutou od současného života. Každou neděli a během všech svátků bývá otevřená, aby se kdokoli mohl přijít pomodlit nebo podívat na sochu Panny Marie s Ježíškem. Možná by se mohlo zdát, že je neopatrné nechávat kapli otevřenou. Je však zcela v bezpečí, pod laskavým, ale i ostrážitým dohledem paní Petrlikové, která se o kapličku stará a ví o každém, kdo se tu, byť jen na chvíli, zastaví.^{55 56}

„...Dřív zvonívávala paní Neterdová. To byla místní „zvonička“. Zvonila když někdo umřel, nebo když se svolávalo na pobožnosti. Do té kapličky jsme chodívali jako děti v máji, na májový pobožnosti. Byly nádherné, protože my jsme se tam jako děcka sešli a mohli jsme zůstat dlouho do večera, jinak jsme to měli zakázaný. Kluci nám házeli chrousty za trička...“.⁵⁷

„...Májový pobožnosti byly u kapličky. Pomodlil se tam celé růženec a zazpívala se nějaká mariánská písnička. Pomodlili jsme se „Zdravas královno“ a šli jsme dom. Ty byly večer, každý den v máji...“.⁵⁸

2. 2. „Hasička“

„...Bohu žij, vlasti služ a bližnímu pomáhej...“.⁵⁹

15. dubna 2006: Večer v „Hasičce“. Sešli se tu tři mladí kluci, dlouholetí přátelé, aby si nad „jedním“ pivem popovídali. V rohu sedí, jako ostatně téměř vždy, dva místní „skalní štamgasti“. Rozhovor se stáčí k politice a k očekávaným volbám a v televizi běží Spiderman.

⁵⁵ Rozhovor s L. Klementem, Nové Sady 30. 1. 2007. - Rozhovor s E. Nováčkovou, Nové Sady 19. 1. 2007. - Rozhovor s D. Salátovou, Nové Sady 20. 6. 2006. - Rozhovor s Č. Ventrubovou, Nové Sady 19. 6. 2006. - Rozhovor s D. Ventrubou, Nové Sady 20. 1. 2007.

⁵⁶ srov.: V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 43-72. - R. KVĚT, Duše krajiny, s. 18. - M. MATĚJŮ, Město a veřejný prostor, s. 226-227.

⁵⁷ Rozhovor s D. Salátovou, Nové Sady 20. 6. 2006.

⁵⁸ Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Nové Sady 21. 6. 2006.

⁵⁹ Nápis na fasádě „Hasičky“ obnovený v roce 1989. ^a

^a J. PETR et al., Obecní kronika, zápis z roku 1990, s. 200.

Během celého večera sem kromě mě nepřišla žádná jiná žena. Má přítomnost by se mohla zdát poněkud „nemístná“, nikdo z přítomných se ale netváří, že bych tu překážela. Přesto však musím říci, že místní ženy sem obvykle nechodí. Pokud se nejedná o nějakou oficiální příležitost, na kterou je pozvána celá vesnice, scházejí se jinde. „Hasička“ je „území mužů“.

V budově je hasičská zbrojnice, obecní úřad a prostory fungující jako něco na způsob místní hospůdky, občas také jako taneční sál. Dokud vesnice neměla obecní stodolu, konala se tu většina zábav a společenských událostí. Prostory však nejsou příliš veliké, a tak pokud není moc zima, větší akce se teď obvykle přesouvají do stodoly „Na Pelánci“.

V „Hasičce“ se někteří místní „stréčkové“ potkávají téměř každodenně, aby poseděli nad pivem a popovídali si. Často se tu pořádají myslivecké, rybářské a hasičské schůze a dlouho do noci se řeší něco, o čem ženy moc nevědí a i kdyby věděly, zřejmě by tomu přikládaly malý význam. Téměř neodmyslitelnou součástí každého víkendu je pro některé z místních mužů pivo předcházející nedělnímu obědu. V rámci pospolitého setkání se zde předávají zprávy o lokálním dění, zajímavosti, novinky a klepy, hodnotí se politická situace a sdílejí zprávy ze světa. „Hasička“ je jedním z významných míst společenského života.⁶⁰

2. 3. Pamětní deska T. G. M.

Je připomínkou dne, kdy T. G. Masaryk, už jako starý pán, projížděl po státní silnici. U Nových Sadů ho místní lidé čekali, nastrojení v horáckých krojích, s předem připravenými písničkami a básněmi.⁶¹

„...Zpívali jsme asi tři národní písně. „Teče voda teče“, to byla jeho. Já jsem říkala básničku. On ke mně přišel, to si pamatuju jak dneska, jak mě takhle pohladil a něco řekl, jestli že su šikovná, nebo co já

⁶⁰ srov.: L. ANTONÍN, *Genius loci*, s. 8-15. - B. BLAŽEK, *Venkov, města, média*, s. 95-96. - P. CABIN; J.-F. DORTIER et al. (ed.), *La sociologie*, s. 137-139. - V. CÍLEK, *Krajiny vnitřní a vnější*, s. 98-100. - A. J. GUREVIČ, *Kategorie středověké kultury*, s. 27. - H. HAUKANES, *Velká dramata, obyčejné životy*, s. 47. - R. KVĚT, *Duše krajiny*, s. 13-18. - M. MATĚJŮ, *Město a veřejný prostor*, s. 226-227. - Ch. NORBERG-SCHULZ, *Genius loci*, s. 59. - J. ORTOVÁ, *Kulturní a sociální ekologie II*, s. 56. - M. D. QUESNELL, *Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme*, s. 46-54, 97-103, 123-128, 184-185.

⁶¹ srov.: M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 35-36. - V. CÍLEK, *Krajiny vnitřní a vnější*, s. 43-48. - J. LANGHAMEROVÁ, *Dějiny odívání*, s. 157-161. - J. PATOČKA, *Co jsou Češi?*, s. 87-102. - J. PETR et al., *Obecní kronika*, s. 53.

vím... (...) Obec dala pomníček k silnici, kde nám zastavil. Bylo to mezi křížkem a kapličkou, v polovičce na horní straně. Když začala válka, tak ho naši chlapi vykopali a schovali...“⁶²

Pamětní deska je vzpomínkou na dobré časy První republiky a milovaného prezidenta, který se stal symbolem slavné minulosti. Byla dlouho ukrývána v naději, že se jednoho dne opět stane součástí veřejného prostranství. Po listopadovém převratu byla deska „...snad již pro všechny časy...“⁶³ slavnostně umístěna na průčelí „Hasičky“.⁶⁴

2. 4. „Na Pelánce“

Jedním z center společenského života je bývalá Pelánova stodola a prostranství kolem ní. Od jara do podzimu se zde pořádají zábavy, oslavy narozenin, posezení při hudbě a tanci. Záminkou k uspořádání sešlosti může být téměř cokoli a každá událost se slaví s opravdovým zaujetím. Obecní stodola je jedním z míst přístupných všem místním obyvatelům. Lidé se zde scházejí aby se pobavili, odpočinuli si, popovídali si spolu, nebo si zatančili. Mají se tu dobře.⁶⁵

2. 5. Křížek

Křížek, nebo možná kaplička, je místem na rozhraní. Jako první vítá cestovatele, když po silnici lemované ovocnými stromy přijíždějí do vesnice. Je posledním rozloučením s tím, kdo Nové Sady opouští. Křížek s obrazem Madony má trojúhelníkový půdorys a stojí mezi dvěma lipami, poblíž křižovatky dvou starých cest. Toto místo se zdá být naplněno mnoha významy. Stojí na

⁶² Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Praha 4. 1. 2007.

⁶³ P. FOUSEK et al., Hasičská kronika, zápis z r. 1989.

⁶⁴ srov.: H. HAUKANES, Velká dramata, obyčejné životy, s. 47. - L. HOLÝ, Malý český člověk a velký český národ, s. 57,74-84. - J. PATOČKA, Co jsou Češi?, s. 87-102.

⁶⁵ srov.: L. ANTONÍN, Genius loci, s. 8-15. - B. BLAŽEK, Venkov, města, média, s. 95-96. - P. CABIN; J.-F. DORTIER et al. (ed.), La sociologie, s. 137-139. - V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 98-100. - A. J. GUREVIČ, Kategorie středověké kultury, s. 27. - H. HAUKANES, Velká dramata, obyčejné životy, s. 47. - R. KVĚT, Duše krajiny, s. 13-18. - J. ORTOVÁ, Kulturní a sociální ekologie II, s. 56. - Ch. NORBERG-SCHULZ, Genius loci, s. 59.

předělu mezi vesnicí a okolní krajinou a zároveň je místem, které člověka dokáže odpoutat od země a přiblížit nebi. Starší lidé z Nových sadů si dodnes pamatují nedělní procesí, která přicházela sem, na rozhraní mezi vesnicí a poli, aby prosila za dobrou úrodu.⁶⁶

„...Jarem to začalo, květnem. Po tech květnových pobožnostech se chodilo navrch ke křížu. Každó neděli po vobědě se šlo prosit za úrodu. Sraz jsme měli u zvoničky a tetička Malova předříkávala. Kór když byly veliký sucha. To víš, jak v Bibli bylo veliký sucho? Nebylo vody, a tak prorok Eliáš shromažďoval lidi a prosil za déšť. A to byla písnička.

Ona vždycky předříkávala: „Když Eliáš prosil Tebe“

a my za ňou zpívali: „Když Eliáš prosil Tebe“

„vylej vylej rosu z nebe,

hned se nebe otevřelo

a na suchou zem přšlo.“

Mělo to pět slok. Za každó slokó bylo „Zdravas Maria“ a když se skončilo, zase se předříkávala další. Těmhle předříkávačům se říkalo „celpótr“. Chodili jsme od kapličky v průvodu, to šla spousta lidí z celý dědiny, z každýho baráku, a děti všechny.

Chodili jsme na silnici, po cestě jsme zpívali a modlili jsme se, až jsme přišli ke křížku, tam jsme se rozestópili, pomodlili jsme se litanii a zazpívalo se. Třeba „Tisíckrát pozdravujeme Tebe, matičko Krista Ježíše“ a šli jsme zase zpátky až ke zvoničce průvodem a zase jsme zpívali a modlili se. To bylo hezký, doopravdy hezký. Začalo to tak po jedný hodině, nebo o půl druhý, když už skutečně všici měli po nedělním obědě. Chodilo se až do žní. Když začaly žně, tak už nebyl čas, lidi byli uondaní. Celé červen a červenec se chodilo ke křížku...“⁶⁷

Tradice procesí zmizela během druhé světové války. I přes dlouhou odmlku je však patrná duchovní atmosféra tohoto místa.

Dodnes je také vidět předěl mezi územím vesnice a „okolím“: poli, lesy, „jiným“ a „vzdáleným“. Rozcestí s kapličkou je místem posledního ohlédnutí a loučení při pohřbu většiny

⁶⁶ srov.: L. ANTONÍN, Genius loci, s. 8-15. - J. ASSMANN, Kultura a paměť, s. 31-61. - V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 98-100, 128. - R. KVĚT, Duše krajiny, s. 18. - A. NAVRÁTILOVÁ, Narození a smrt v české lidové kultuře, s. 14. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 55-57. - M. STEJSKAL, Výsostná místa, s. 20-22.

⁶⁷ Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Nové Sady 21. 6. 2006.

místních obyvatel. Pohřeb uspořádaný „obvyklým“ způsobem začíná v domě zemřelého, kde se sejdou příbuzní, přátelé, sousedé a hudebníci. Smuteční průvod potom prochází vesnicí, dojde právě ke kříži a zastaví se tu. Živí se loučí se zemřelým, hovoří se o jeho životě. Ten, kdo odchází, se loučí s vesnicí. V minulosti procesí pokračovalo dál pěšky až ke kostelu ve Velké Bíteši. Dnes je cesta poněkud urychlena pomocí aut a autobusu, nicméně motiv loučení s místem zůstává nezměněn, a pohřby, které by probíhaly jinak, jsou dodnes spíše výjimkou.⁶⁸

„...Přijdou muzikanti až k baráku, hraje se, čtyry písně se hrá u baráku, lidi jsou sejítý z celý dědiny u toho smutečního domu, odtud se jde průvodem s muzikantama, kteří hrají po cestě až ke křížu. Tam se pomodlí „Zdravas Maria“ a obecní řečník tam udělá rozloučení. (...) Vyleze teda z řady až vedle těch muzikantů a lidi só potichu a plačó a von podle života toho mrtvého má udělanó řeč. (...) To je taková památka tomu mrtvému a rozlóčení s tó dědinó, víš? A to je moc hezký...“.⁶⁹

Obr. 2: Křížek, prosinec 2006.

⁶⁸ srov.: L. ANTONÍN, *Genius loci*, s. 8-15. - M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 35-36. - V. CÍLEK, *Krajiny vnitřní a vnější*, s. 98-100, 128. - V. FROLEC, *Prostá krása*, s. 233-261. - A. VAN GENNEP, *Přechodové rituály*, s. 22-45, 136-152. - A. NAVRÁTILOVÁ, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, s. 14. - A. NAVRÁTILOVÁ, *Téma narození a smrti v české etnologii*, s. 56-59. - M. STEJSKAL, *Výsostná místa*, s. 20-22.

⁶⁹ Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, *Nové Sady* 21. 6. 2006.

2. 6. Sádové kameny

Na rozhraních pozemků stávaly sádové kameny. Byly hluboko zapuštěné v zemi, a tak sloužily jako stabilní mezníky určující hranice. Na některých místech sádové kameny dodnes zůstaly, většina z nich ale byla vytrhána. Už se vlastně neví, kdo vynaložil tolik úsilí, aby z vesnice zmizely. Musela to být těžká práce, protože kameny jsou přibližně dvěma třetinami zasazeny do země. Dodnes však některé „sády“ střeží hranice pozemků. Zůstaly především tam, kde nepřekážely nové výstavbě nebo kde nebyly příliš na očích.⁷⁰

Některé kameny jsou opatřeny otvory, do kterých se vkládaly dřevěné latě sloužící jako plot, další nesou iniciály jména muže, který je sem zasadil, do jiných je vyryt i letopočet. Ty, které zůstaly, jsou i v současnosti, podobně jako dřív, záchytnými body v krajině, místy určujícími hranice jednotlivých teritorií. Jsou připomínkami kontinuity místních rodin a památkami starých příběhů.⁷¹

Pomineme-li to, že sádové kameny jsou přímo ukázkovým příkladem kognitivní zakotvenosti v krajině, jejich hlavní účel vždy byl spíše pragmatický. Byly jasným, po celé generace trvajícím svědectvím o hranicích mezi pozemky, a nutno říci, že i dnes, přes všechny vymoženosti současné techniky, by mohly být prospěšné. Když se totiž v těch částech vesnice, kde už dnes sády nejsou, přeměřují pozemky, bývají z toho těžkosti. V důsledku násobících se nepřesností a zkreslení dochází při vyměřování hranic i k metrovým odchylkám. To samozřejmě nepřinášá harmonické sousedské vztahy.^{72 73}

Pokud by sádové kameny zůstaly zachovány, bylo by velmi snadné jich při vyměřování

⁷⁰ srov.: L. ANTONÍN, *Genius loci*, s. 8-15. - M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 35-36. - V. CÍLEK, *Krajiny vnitřní a vnější*, s. 98-100, 128. - M. STEJSKAL, *Výsostná místa*, s. 20-22.

⁷¹ srov.: M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 35-36. - B. BLAŽEK, *Venkov, města, média*, s. 100. - V. CÍLEK, *Krajiny vnitřní a vnější*, s. 43-70. - A. NAVRÁTILOVÁ, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, s. 14. - C. GEERTZ, *Interpretace kultur*, s. 19, 116-118. - A. J. GUREVIČ, *Kategorie středověké kultury*, s. 7-9, 16-19, 51-53. - H. HAUKANES, *Velká dramata – obyčejné životy*, s. 156-162, 168-170. - R. KVĚT, *Duše krajiny*, s. 7-10, 18-19. - Ch. NORBERG-SCHULZ, *Genius loci*, s. 5-7. - J. POSPÍŠILOVÁ, *Kultura dětí*, s. 115-143. - M. STEJSKAL, *Výsostná místa*, s. 20-22.

⁷² Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, *Nové Sady* 18. 11. 2006, *Nové Sady* 4. 1. 2007, *Nové Sady* 19. 1. 2007. - Rozhovor s Č. Ventrubovou, *Nové Sady* 18. 11. 2006. - Rozhovor s D. Salátovou, *Nové Sady* 17. 11. 2006. - Rozhovor s Č. Ventrubou st., *Nové Sady* 18. 11. 2006.

⁷³ srov.: M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 35-36. - V. CÍLEK, *Krajiny vnitřní a vnější*, s. 43-70. - R. KVĚT, *Duše krajiny*, s. 18. - A. NAVRÁTILOVÁ, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, s. 14. - C. GEERTZ, *Interpretace kultur*, s. 19, 116-118. - A. J. GUREVIČ, *Kategorie středověké kultury*, s. 7-9, 16-19, 51-53. - H. HAUKANES, *Velká dramata, obyčejné životy*, s. 45-46. - R. KVĚT, *Duše krajiny*, s. 7-10, 18-19. - Ch. NORBERG-SCHULZ, *Genius loci*, s. 5-7. - M. STEJSKAL, *Výsostná místa*, s. 20-22.

pozemků využít. Moderní technika přináší nebývalé možnosti. Není však možné považovat ji za něco dokonalého či neomylného. Právě ve spojení s některými tradičními postupy by zřejmě mohla fungovat mnohem lépe. Propojení moderních technologií a tradičních přístupů by v mnoha případech mohlo přinést mnohem více užitku než jedno či druhé samo o sobě.

Obr. 3: Sádový kámen, listopad 2006.

2. 7. Kříž na Rovinkách u domu čp. 46

„...U nás před domem, to je takové potulné křížek. Nevím, kdo ho tam postavil. Když se někomu třeba uzdravil syn, nebo se zlý obrátilo k dobrému, tak lidi, hlavně ti bohatí, jako poděkování nechali postavit kříž. Třeba na svém pozemku, nebo někde u cesty. Všechno hradili a pozvali faráře. Každé křížek musel být vysvěcené. Někdo si tam nechal jen takové všeobecné nápis, jako máme třeba my. Ten jsem vymyslela já. (Takže předtím tam nic nebylo?) Bylo tam něco jako „Kriste Ježíši, smiluj se nad námi“. Já jsem četla jednu knížku, byla to taková limonáda, jako psala Javořická. Syn nějakého sedláka byl nemocný, a tak ho rodiče zasvětili a prosili Boha, hlavně aby se syn uzdravil, že potom půjde na kněza. Tomu dítěti se

potom nechcelo. To už musí v sobě mít něco danýho, protože to só všelijaký povinnosti a odříkání. Rodina toho sedláka nechala takové kříž postavit a napsali tam tohle...“⁷⁴

„...Jaké lože / velký Bože / ustlal tobě / světa hřích...“⁷⁵

2. 8. Velká a Malá strana, Rovinky, Chaloupky a Pecírek...

Mezi obyvateli vesnice se z generace na generaci předávají staré lokální názvy jednotlivých částí obce. Jsou to označení, která usnadňují komunikaci mezi lidmi a orientaci v prostoru. Zároveň jsou pomocí zdejších označení zachovávány příběhy jednotlivých míst, čímž je posilována představa kontinuity. Znalost lokálních příběhů zase zdůrazňuje příslušnost k místu i lokálnímu společenství.⁷⁶

Lokální názvy jsou v Nových Sadech skutečně živé. Ty dávno vzniklé přežívají i v dalších generacích, někdy se drobně pozměňují a u některých se časem zapomene na to, co původně znamenaly. Některé postupně zanikají a pokud je potřeba, vytvářejí se nové. Vzhledem k porovnání současného stavu se zápisy v obecní kronice i se vzpomínkami starých lidí však musíme zdůraznit, že změny jsou vcelku minimální.^{77 78 79}

⁷⁴ Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Nové Sady 19. 6. 2006.

⁷⁵ Nápis na kříži u domu čp. 46.

⁷⁶ srov.: M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 35-36. - H. HAUKANES, Velká dramata, obyčejné životy, s. 55-83. - A. NAVRÁTILOVÁ, Narození a smrt v české lidové kultuře, s. 14. - J. POSPÍŠILOVÁ, Kultura dětí, s. 115-143.

⁷⁷ Mapa lokálních názvů – viz. Příloha.

⁷⁸ Rozhovor s Vl. Duchťíkem st., Nové Sady 6. 8. 2006. - Rozhovor s Petrem Fouskem, Nové Sady 18. 11. 2006. - Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Nové Sady 18. 11. 2006, Praha 4. 1. 2007, Nové Sady 19. 1. 2007. - Rozhovor s L. Klementem, Nové Sady 19. 1. 2007. - Rozhovor s E. Nováčkovou, Nové Sady 19. 1. 2007. - Rozhovor s Č. Ventrubovou, Nové Sady 18. 11. 2006. - Rozhovor s D. Salátovou, Nové Sady 17. 11. 2006. - Rozhovor s Č. Ventrubou st., Nové Sady 18. 11. 2006. - Rozhovor s D. Ventrubou, Nové Sady 20. 1. 2007. J. PETR et al., Obecní kronika, s. 2-7,10-11,79. - M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 35-36.

⁷⁹ srov.: J. ASSMANN, Kultura a paměť, s. 32-34.

3. Krajina

„... Tážeme se a někdy vidíme, jak z lískových skořápek, rybích šupin, uhlíků dávných ohňů, stop ve skalách, tesaných hrádků a rozpadlých statků (a z pověrečného kříže načrtnutého u cesty do skalní stěny) vzniká bytost kraje...“⁸⁰

3. 1. Borovice se smírčím křížem

Obr. 4: Borovice, leden 2006.

Je jedním z významných míst okolní krajiny. Borovice vyrostla nedaleko za vesnicí u cesty na Jindřichov. Půda je tu kamenitá a tak strom, který je na hladké pláni vystaven veškeré nepřízni počasí, nejvíc připomíná japonskou bonsaj. Před několika lety do borovice udeřil blesk a připravil ji

⁸⁰ V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 120.

o část koruny. Je pokroucená a staříčká.⁸¹

V kmeni stromu býval svatý obrázek, ale to není hlavní zvláštností tohoto místa. Ve stínu stromu stojí prastarý smírčí kříž. Mnozí lidé z Nových Sadů ještě pamatují dobu, kdy tu byly tři kameny. Jak dávno zmizely zbylé dva se ale vlastně neví. I třetí kámen je zřejmě jen úlomkem většího smírčího kříže.^{82 83 84}

Lidé borovici s křížem chápou jako krásné, výjimečné místo. Příběhy, které se o kříži vyprávějí, se od sebe hodně liší. Přesto je však spojuje nádech tajemna a dávných dob, často také stín nešťastné události. Někteří říkají, že kříže tu stály jako připomínka zastavení na cestách dávných poutníků, Cyrila a Metoděje nebo Jana Husa. Jiní vyprávějí o střetnutí znepřátelených rodin nebo řeznických tlup, při kterém zemřeli tři lidé. Také se můžete doslechnout o tom, že se tu „kvůli ženským“ ubodali řezníci, nebo že obyvatelé Janovic, dávno zaniklé osady, vystavěli kříže, aby se vykoupili z hříchů. Další verze příběhu je, že zde zdivočelí býci vedení na porážku ušlapali tři řezníky.^{85 86 87}

Mnohem důležitější, než jak to tehdy skutečně bylo, je možná fakt, že místní lidé vnímají borovici jako místo se silným „geniem loci“. Všichni o ní vědí a pro většinu těch, kteří tu vyrostli, je borovice se smírčími kříži součástí vzpomínek na dětské výpravy k rybníku Korbelu. Se změnami komunikací mezi místními sídly však borovice zůstala jaksi mimo hlavní trasy. Dospělí lidé sem zajdou spíše výjimečně. Zřejmě to trochu souvisí s charakterem místního života. Lidé, kteří jsou

⁸¹ Rozhovor s Vl. Duchčíkem st., Nové Sady 6. 8. 2006. - Rozhovor s Č. Ventrubovou, Nové Sady 19. 6. 2006. - Rozhovor s D. Salátovou, Nové Sady 20. 6. 2006.

rov.: M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 35-36.

⁸² Rozhovor s Vl. Duchčíkem st., Nové Sady 6. 8. 2006. - Rozhovor s Č. Ventrubovou, Nové Sady 19. 6. 2006. - Rozhovor s D. Salátovou, Nové Sady 20. 6. 2006.

⁸³ rov.: M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 33.- V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 43-48. - A. J. GUREVIČ, Kategorie středověké kultury, s. 62. - R. KVĚT, Duše krajiny, s. 18. - V. URFUS; J. VÍT; S. WIESER et al. Kamenné kříže Čech a Moravy. s. 373.

⁸⁴ Nové Sady. Smírčí kříže, křížové kameny a jiné pozoruhodné kamenné památky [online]. SVOBODA, František et al. (ed.), aktualizace 2006-06-05 [cit. 2006-08-01] Dostupný z WWW: <http://smircikrize.euweb.cz/Ceska_Republika/Zdar_nad_Sazavou/Nove_Sady.html>.

⁸⁵ Rozhovor s R. Burianem, Nové Sady 14. 4. 2006. - Rozhovor s Pavlem Fouskem, Nové Sady 15. 4. 2006, Nové Sady 19. 6. 2006. - Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Nové Sady 15. 4. 2006 - Rozhovor s Vl. Duchčíkem st., Nové Sady 6. 8. 2006. - Rozhovor s Č. Ventrubovou, Nové Sady 19. 6. 2006. - Rozhovor s D. Salátovou, Nové Sady 20. 6. 2006.

⁸⁶ rov.: M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 35-36. - V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 43-48. - V. CÍLEK, Paměťové struktury krajiny a památné kameny, s. 69-73. - A. J. GUREVIČ, Kategorie středověké kultury, s. 62. - R. KVĚT, Duše krajiny, s. 69-76. - J. POSPÍŠILOVÁ, Kultura dětí, s. 115-143. - V. URFUS. Kamenné kříže a právo. s. 20-25. - V. URFUS; J. VÍT; S. WIESER et al. Kamenné kříže Čech a Moravy. s. 373. - J. VÍT. Vývoj bádání o původu a významu kamenných křížů. s. 13. - S. WIESER. Teorie vzniku kamenných křížů. s. 15-19.

⁸⁷ Nové Sady. Smírčí kříže, křížové kameny a jiné pozoruhodné kamenné památky [online]. SVOBODA, František et al. (ed.), aktualizace 2006-06-05 [cit. 2006-08-01] Dostupný z WWW: <http://smircikrize.euweb.cz/Ceska_Republika/Zdar_nad_Sazavou/Nove_Sady.html>.

každodenně obklopeni přírodou, nemají příliš silnou touhu jen tak se procházet krajinou. Výstavbou dálnice navíc polní cesta vedoucí kolem borovice přišla o velkou část svého někdejšího půvabu. Neznamená to, že by sem nikdo nechodil, ale někteří lidé jsou docela překvapeni, když se dozvědí, že pod borovicí je už jen jeden kámen.⁸⁸

Smírčí kříže byly vždy považovány za pozoruhodné, poněkud tajuplné, dokonce snad nadpřirozenými silami obdařené objekty. Jejich okolí mívá výjimečnou atmosféru. Bývají prastarou připomínkou nešťastné smrti, ale mohou být i znameními v krajině, jejichž poselství už byla zapomenuta. Vlastně není těžké si představit jak se kolem nich odehrávají nějaké magické či pověrečné rituály⁸⁹. Při detailnějším prozkoumání smírčího kříže u Nových Sadů, lze dojít ke zjištění, že je do něj vyhloubena okrouhlá jamka. Přestože interpretace vykládající ji jako pozůstatek magických praktik může být zcela chybná, existuje zde přinejmenším velice zajímavá souvislost s podobnými doklady z jiných míst. „...Na kamenných křížích západních a východních Čech se často opakuje vyhloubená jamka. Věřilo se, že prach vyškrabaný z dutiny má zázračnou moc a uzdravující účinek a že vlasy přilepené do důlku povzbudí milencovu touhu...“^{90 91}

3. 2. Cesta do Jindřichova a k železniční zastávce

Bývala jednou z hlavních cest, její „slavné“ časy jsou však dávno pryč. Jezdívaly tudy povozy, chodívali obchodníci i řemeslníci, a také místní tkalci k železniční zastávce prodávat plátno.

„...Tadyma chodívali tkalci, na zpřímá, když chodili pěšky. Tatínek mi vykládal jeden případ ze sousední vesnice, z toho Bezděkova na hlavní silnici. Chodíval s nima jeden, nevím jak se jmenoval, už jsem to zapomněla. Měl moc hezkou ženu a strašně na ňu žárlil. Ale tatínek říkal, že to byl takové inteligentní, fajn

⁸⁸ srov.: srov.: L. ANTONÍN, *Genius loci*, s. 8-15. - M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 35-36. - V. CÍLEK, *Krajiny vnitřní a vnější*, s. 43-48. - V. CÍLEK, *Paměťové struktury krajiny a památné kameny*, s. 69-73. - A. J. GUREVIČ, *Kategorie středověké kultury*, s. 53-62. - R. KVĚT, *Duše krajiny*, s. 18. - M. STEJSKAL, *Výsostná místa*, s. 20-22. - V. URFUS; J. VÍT; S. WIESER et al. *Kamenné kříže Čech a Moravy*, s. 373.

⁸⁹ Zde je pojem „rituál“ využit ve smyslu inscenované události, jejíž průběh se řídí standartními předpisy.^a

^a R. F. MURPHY, *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, s. 186.

⁹⁰ V. URFUS; J. VÍT; S. WIESER et al. *Kamenné kříže Čech a Moravy*, s. 30.

⁹¹ srov.: L. ANTONÍN, *Genius loci*, s. 8-15. - M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 35-36. - V. CÍLEK, *Krajiny vnitřní a vnější*, s. 43-48. - V. CÍLEK, *Paměťové struktury krajiny a památné kameny*, s. 69-73. M. STEJSKAL, *Výsostná místa*, s. 20-22.

chlapík. Jestli měli děti, to už si nepamatuju, ale asi buď jedno nebo žádný. Nepil, nic, skutečně to byl dobrý chlap, akorát ta žárlivost. A bál se o ňu, strašně. Ona mu vždycky přísahala „dyť víš, že se na jinýho chlapa ani nepodívám“. To víš, ješitný lidi se tomu smáli a už to tam u nich bylo takový vžitý, že to byl zkrátka žárlivec a že ju týral tem.

Vždycky když dlouho nešli ze zastávky dom, žena mu chodila naproti a sedávala u takový bažinky. (...) On jí říkal: „Nechod' mně naproti, dyť já trefím. A že se tady nebojíš.“ Ona povídá: „Čeho bych se bála, já se nebojím.“ Jednou přé se nějak špatně rozešli, ono jí to bylo hrozně líto, čekala tam na něj a utopila se tam. Tatínek říkal, že tenkrát jak šli chlapi s ním, tak z toho byli všichni tak zdrcení. Ale to už nějak ležela na tom rákosí, nebo já nevím, že ju uviděli. Nebo ju hajné našel, to už si taky tak nepamatuju. No a tak ju odvezli dom a pak měla pohřeb. A on od té doby, co umřela, úplně oněměl. Slovo ze sebe nevydal. Nepromluvil, až do smrti nepromluvil. Prej byl tak zajímavý chlap...“.⁹²

3. 3. Cesta přes „Chobůtky“ do Velké Bíteše

Jméno „Chobůtky“ v sobě nese otisk okolní krajiny, lesa s mnoha nerovnostmi a úžlabinami. Polní cesta, která vede přes les a louky, je dodnes velmi frekventovaným spojem s Velkou Bíteší. Město je z Nových Sadů díky této stezce dobře dostupné a především mladší lidé tudy často chodí. Pokud je špatné počasí, nebo pokud se člověku nechce jít pěšky, je samozřejmě možné využít silnici. Autobusů ale nejedí mnoho a je-li cílem cesty posezení s přáteli v hospodě, je mnohem praktičtější nechat auto doma. Společné návraty nočními Chobůtkami se potom stávají událostmi, na které se dlouho vzpomíná.⁹³

3. 4. Státní silnice

Před dokončením dálnice D1 bývala hlavním spojem mezi Brnem, Jihlavou a Prahou. Byla tu již velmi dávno, dřív než kam sahá paměť místních lidí. Dnes je spíše lokální komunikací

⁹² Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Nové Sady 21. 6. 2006.

⁹³ Rozhovor s R. Burianem, Nové Sady 29. 12. 2005. - Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Nové Sady 15. 4. 2006 - Rozhovor s Vl. Duchtkem st., Nové Sady 6. 8. 2006. - Rozhovor s L. Klementem, Nové Sady 4. 2. 2005. - Rozhovor s Č. Ventrubovou, Nové Sady 19. 6. 2006. - Rozhovor s D. Ventrubou, Nové Sady 20. 1. 2007.

s mnoha nerovnostmi vozovky, lemovaná švestkovou alejí.⁹⁴

„...Státní silnice, ta byla ještě císařská. To je stará silnice z Brna do Jihlavy, vedla přes Bíteš a přes Mezříč. Byla to státní silnice. Tenkrát se nedělaly asfalty. Byla štěrková a to si pamatuju, zrovna jsme měli pole nahoře u silnice a tu silnici spravoval cestář z Bíteše, nějaké Havelka. A ona se mu líbila naša maminka. Vždycky říkal: „Ventrubo, já ti tu ženu stěně jedné svedu.“ a tatínek říkal: „Prosím tě, mlč, máš své, dě pokoj.“ Von byl dost takové sprostý, já jsem ho neměla ráda, byl takové vobhróblý. Ale jinak to byl masivní, sporý chlap. Furt byla práce na té silnici. Pořád se štěrkem zavážely díry a válcovalo se to...“⁹⁵

3. 5. Dálnice

20. června 2006: Přepisují záznamy rozhovorů, je skoro půlnoc, za kopcem hučí dálnice. Je to zvuk zvýrazněný nočním tichem a nehybností vesnice. Člověk si ho během dne tolik neuvědomuje. Přesto tu stále zůstává jako připomínka toho, že okolní krajina byla rozetnuta nekonečnou linií dálkového spoje na dvě části.

Lidé mají k dálnici poněkud ambivalentní vztah. Na jednu stranu zde existuje utilitární názor, který zdůrazňuje výhody rychlého spojení se vzdálenějšími místy. Na druhou stranu bývá dálnice negativně hodnocena ve vztahu ke krajině. U mnoha lidí se oba tyto rozporuplné názory prolínají. Evidentní také je, že nebýt dálnice, veškerý provoz by byl koncentrován na státní silnici, která vede hned za vesnicí. V důsledku by tato varianta byla pro Nové Sady ještě horší.

Dálnice nabízí rychlejší spojení s velkými centry, především s Brnem a Prahou. Díky tomu se lidé snáze dostanou do obchodů a k lékařům, mohou dokonce žít v Nových Sadech a studovat či pracovat v Brně nebo jiném větším městě v okolí.

Prodejem pozemků u dálnice Nové Sady velmi zbohatly. Z obecních peněz se zaplatil přívod plynu, nový vodovod a telefonní přípojky, opravy silnic, kapliček a křížků, vybudování hřiště pro děti a tenisových kurtů. Obec také koupila jednu z místních stodol a upravila ji tak, aby se v ní mohly konat taneční zábavy. Peníze z prodeje pozemků byly skutečně dobře využity. Zčásti proto,

⁹⁴ „...Je zajímavé, že mnohá ohniska – jako jsou lidská sídla – se sama nemění, ale mění se síť jejich vztahů...“^a

^a V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s.17.

⁹⁵ Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Nové Sady 17. 11. 2006.

že se Novým Sadům v roce 1992 podařilo osamostatnit se od Velké Bíteše a zčásti díky tomu, že obec zastupují lidé, kterým na ní skutečně záleží. Pozemky kolem dálnice také mají nebo měli někteří soukromí majitelé z Nových Sadů. U nich je snaha je prodat ještě výraznější, protože samotné vlastnictví jim příliš užítku nepřináší a za prodej by dostali dobře zaplacen. A tak se zdá, že výstavba odpočívadel nebo odstavných ploch bude pokračovat a dálnice bude zabírat čím dál více prostoru.^{96 97}

Vzhledem ke krajině byla výstavba tohoto automobilového spoje opravdu bolestným zásahem. Lidé často hovoří o hluku z dálnice, který musejí každodenně poslouchat. Člověk si poměrně brzy zvykne a rámus nevnímá příliš intenzivně. Na to, jak moc je tento „zvukový podklad“ škodlivý se však nikdo raději ani neptá.⁹⁸

Poměrně citelný je zásah do vizuální celistvosti prostoru. Krajina v okolí Nových Sadů bývala půvabným a přívětivým typem kulturní krajiny. Dnes je však těžké odpoutat se od geometrické linie, která přetíná horizont. Výstavba dálnice změnila síť přirozeně vzniklých komunikací mezi místními vesnicemi. Některé často používané poľní cesty a úvozy byly zrušeny při samotné stavbě, další zanikly v důsledku hospodaření Státního statku. Jiné cesty zase vedou blízko dálnice, nebo byly odříznuty od svého bývalého cíle, a tak se přestaly používat. Lidé dnes celkově méně chodí pěšky, a proto nelze říci, že staré cesty se nepoužívají jen proto, že je tu dálnice. Na druhou stranu je však zřejmé, že i kdyby lidé chtěli pěší spoje využívat, nebylo by to snadné, protože přirozená síť cest byla velmi poničena. Podobný zásah potkal také místní silnice. Všechna místa jsou sice stále nějakým způsobem dostupná, mnohá ale zůstala „na druhé straně“, za dálnicí.⁹⁹

100 101 102

⁹⁶ Rozhovor s Boženou Fouskovou, Nové Sady 17. 4. 2006. - Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Praha 4. 1. 2007. - Rozhovor s E. Nováčkovou, Nové Sady 19. 1. 2007.

⁹⁷ J. PETR et al., Obecní kronika, s. 79.

⁹⁸ Rozhovor s E. Nováčkovou, Nové Sady 19. 1. 2007.

⁹⁹ srov.: „...Pocit domova ztrácíme tam, kde došlo k narušení horizontu, kde nevnímáme hranice (např. stavba dálnice změnila mentální mapu krajiny a její vymezení), kde mizí pomístní názvy i lokální příběhy...“^a

^a V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 43.

¹⁰⁰ Rozhovor s Vl. Ducháčkem st., Nové Sady 6. 8. 2006. - Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Nové Sady 19. 6. 2006, Praha 4. 1. 2007. - Rozhovor s L. Klementem, Nové Sady 4. 2. 2005. - Rozhovor s E. Nováčkovou, Nové Sady 19. 1. 2007. - Rozhovor s D. Salátovou, Nové Sady 20. 6. 2006.

¹⁰¹ srov.: V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 24,35,43. - V. CÍLEK, Paměťové struktury krajiny a památné kameny, s. 69-73. - I. DEJMAL, Co s evropskou kulturní krajinou na konci dvacátého století? s. 13-16. - R. KVĚT, Duše krajiny, s. 13. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 7-11. - D. STORCH; S. MIHULKA, Úvod do současné ekologie, s. 91.

¹⁰² Dálnice D1. Wikipedia [online]. Wikimedia, aktualizace 2007-01-15 [cit. 2007-01-21] Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C3%A1lnice_D1>.

„...Já si pamatuju když stavěli dálnici. Tam, jak vede ta široká cesta k dálnici, jak je borovica s těma kamenama, zkrátka za křížkem, tam byla úvozová cesta, jako zkratka ke Korbelu. Chodili jsme se koupat pěšky, běhávali jsme tou úvozovou cestou takhle napříč a byli jsme tam hned. Potom se ta úvozová cesta zrušila a vyměřovala se tam dálnice...“¹⁰³

3. 6. Rybník Korbel

„...V starých záznamech zemského archivu ještě jest jméno německého osadníka Tomas Körber, dle tohoto jména má rybník u pastviště název „Korbel“...“¹⁰⁴

Je jedním z míst, která odchovala mnoho generací místních dětí. Dřív se ke Korbelu chodilo úvozovou cestou přímo přes pole. Od té doby, co byla rozorána, se používá polní cesta, která vede oklikou kolem borovice se smířčím křížem. Rybník je jedním z míst, která zůstala „na druhé straně“, odříznuta dálnicí. Lidé sem chodí mnohem méně než v minulosti. Zřejmě také proto, že blízkost dálničního spoje se vším svým hlukem a špínou není ničím příjemným.¹⁰⁵

„...O prázdninách jsme se denně chodili koupat ke Korbelu. Před Korbelem byla nádherná louka. To byla jedna kopretina a všecko, včetně těch pryskyřníků, krásných lučních kytěk. Tam jsme se jako děcka učili plavat. Když někdo přeplaval k lesu, tak to už uměl. (...) Takhle k večeru, když už zapadalo sluníčko, bylo nádherný tam být. Na hrázi byly akáty. Ani nevím jestli tam ještě nějaké jsou. Krásně voněly. A borovice taky...“¹⁰⁶

¹⁰³ Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Praha 4. 1. 2007.

¹⁰⁴ J. PETR et al., Obecní kronika, s. 79.

¹⁰⁵ srov.: M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 48.

¹⁰⁶ Rozhovor s D. Salátovou, Nové Sady 20. 6. 2006.

4. Venkov na přelomu dvacátého a dvacátého prvního století

Český venkov byl v nedávné minulosti poznamenán mnoha problematickými zásahy. Jako nešťastné se ukázalo jak vysídlení českého obyvatelstva z některých oblastí uskutečněné před Druhou světovou válkou, tak odsun Němců po skončení konfliktu. Zároveň s odchodem místních lidí se vytratily vzpomínky. Paměť míst byla poničena tím, jak vymizely staré i aktuální příběhy svázané s konkrétním prostorem, jak byly zapomenuty lokální názvy. Výjimečná místa ztratila svůj smysl, neboť nově příchozí obyvatelé k nim neměli žádný vztah. Vysídlením některých obcí došlo k úplnému zániku místních komunit. Byly zpřetrhány vztahy mezi přáteli a příbuznými, došlo ke ztrátě kontinuity a zakotvenosti. Staré hřbitovy zarůstaly kopřivami, protože nebyl nikdo, kdo by o ně pečoval, a lidé, kteří na nějakém jiném místě začínali žít znovu „od začátku“, se ve svých nových sídlech necítili „doma“.¹⁰⁷

K těmto zásahům se dále připojily různé velkolepé projekty realizované minulým režimem. Snaha naplánovat a předem rozvrhnout lidský život se ukázala jako něco, co nevede k dobrým koncům. Pozůstatky po projektech na přesuny obyvatelstva, výstavbách obcí „na zelených loukách“ nebo realizacích „ideálního“ způsobu bydlení jsou ještě dnes patrné a nutno dodat, že ne všechny rány se již zacelily.¹⁰⁸

Fungování lokálního společenství i vztahy k místu se samozřejmě mohou obnovit. Trvá to však dlouhou dobu a výsledek nikdy není předem zaručen. K negativním vlivům se také přidává stěhování za prací a stále častější přesuny obyvatel mezi městy a venkovem. Lidé se kvůli práci

¹⁰⁷ srov.: D. ABRAM, *The Spell of the Sensuous*, s. 39-43, 45-47. - L. ANTONÍN, *Genius Loci*, s. 8-15. - M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 14-15, 35-36. - Z. BAUMAN, *Svoboda*, s. 53-57. - B. BLAŽEK, *Venkov, města, média*, s. 87. - V. CÍLEK, *Krajiny vnitřní a vnější*, s. 43-48, 116, 132. - V. CÍLEK, *Paměťové struktury krajiny a památné kameny*, s. 69-73. - FUSTEL DE COULANGES, *Antická obec*, s. 34-39. - I. DEJMAL, *Co s evropskou kulturní krajinou na konci dvacátého století?*, s. 13-16. - M. ELIADE, *Mýtus o věčném návratu*, s. 11-20. - E. FROMM, *Mít, nebo být?* s. 158-161. - A. J. GUREVIČ, *Kategorie středověké kultury*, s. 16-19, 25-26, 51, 62. - H. HAUKANES, *Velká dramata – obyčejné životy*, s. 44-83, 156-162. - R. KVĚT, *Duše krajiny*, s. 13, 20-27, 69-76. - M. MATĚJŮ, *Město a veřejný prostor*, s. 226-227. - A. NAVRÁTILOVÁ, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, s. 14. - A. NAVRÁTILOVÁ, *Téma narození a smrti v české etnologii*, s. 61. - Ch. NORBERG-SCHULZ, *Genius loci*, s. 5-10, 34-40, 50-61. - G. O'DONNELL, *Sociology Today*, s. 35-39. - J. ORTOVÁ, *Kulturní a sociální ekologie II*, s. 56-83. - J. POSPÍŠILOVÁ, *Kultura dětí*, s. 115-143. - M. D. QUESNELL, *Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme*, s. 24, 46-54, 97-103, 123-128, 184-185. - M. STEJSKAL, *Výsostná místa*, s. 20-21. - L. UHLÍKOVÁ, *Kulturní stereotypy v etnologii a v dalších společenských vědách*, 9-33.

¹⁰⁸ srov.: Z. BAUMAN, *Globalizace*, 21-27. - B. BLAŽEK, *Venkov, města, média*, s. 86-88. - J. ORTOVÁ, *Kulturní a sociální ekologie II*, s. 56-83. - J. POSPÍŠILOVÁ, *Kultura dětí*, s. 115-143.

stěhují do měst, nebo zase zpět na venkov za přírodou a klidnějším prostředím. Stávají se tak samostatnými jednotkami vytrženými ze sociálních vazeb. V terminologii současného světa se tento stav obvykle nazývá svobodou. Nevázanost na místo je obecně považována za projev odvahy, schopností a obeznamenosti se světem. Z hlediska lidského „kulturního kódu“¹⁰⁹ a historického vývoje rodu Homo už ale není tak jednoznačné, zda je tento jev skutečně pozitivní.¹¹⁰

Aktuálním a poměrně novým fenoménem, který postihuje především vesnice v okolí velkých sídel, je bydlení „za městem“. Tento životní styl se odlišuje jak od „tradičního“ venkovského, tak od městského uspořádání. Osídlení „za městem“ obvykle postrádá přirozený dlouhodobý vývoj. Mnohdy vzniká v krátké době a bývá vyprojektováno způsobem, v němž se příliš nepočítá se širšími souvislostmi. Charakteristickou vlastností podobných sídel je například neprostupnost soukromých a veřejných míst a absence společných prostranství, kde by se obyvatelé mohli scházet. Lidé se sice odstěhovali na vesnici, ale „venkovský“ život nehledají. Většinu dne tráví v nepříliš vzdáleném městě, kam dojíždějí za prací i za zábavou. Obehnali své pozemky ploty, nebo dokonce zdmi, a nemají potřebu se přátelit se sousedy. Podobných vesnic u nás není málo. Jsou uspořádány spíše na městských principech mezilidských vztahů a místní komunita nemá mnoho šancí rozvíjet se a fungovat. Případná snaha o nápravu tohoto stavu by byla náročným úkolem.¹¹¹

V obcích, kde lokální pospolitost funguje alespoň částečně, je možné různými způsoby podpořit její obnovu. Za dobré znamení můžeme považovat to, že kromě teoretických upozornění existují i konkrétní iniciativy na úrovni jednotlivců, obcí i celého státu snažící se právě o obnovu venkovských společenství. Zmíníme například občanské sdružení „Jihočeské matky“ nebo „Program obnovy venkova“ fungující v našich podmínkách od devadesátých let dvacátého století.^{112 113}

¹⁰⁹ J. ORTOVÁ, Kulturní a sociální ekologie I, s. 5-26. - J. ORTOVÁ, Kulturní a sociální ekologie II, s. 19-52. - V. SOUKUP, Dějiny antropologie, s. 115-123.

¹¹⁰ srov.: Z. BAUMAN, Globalizace, s. 85-92, 95-120. - Z. BAUMAN, Svoboda, s. 16,49,53-57. - Z. BAUMAN, Úvahy o postmoderní době, s. 27-56,103,139. - B. BLAŽEK, Venkov, města, média, s. 87,90-93,95-97. - V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 98-100,116,138. - V. CÍLEK, Paměťové struktury krajiny a památné kameny, s. 69-73. - H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 44-48,55-83,156-162. - R. KVĚT, Duše krajiny, s. 13,20-27,69-76. - LIBROVÁ, Pestří a zelení. - K. LORENZ, Osm smrtelných hříchů. - M. MAFFESOLI, O nomádství, s. 34-46. - Ch. NORBERG-SCHULZ, Genius loci, s. 5-10,34-40,50-61. - G. O'DONNELL, Sociology Today, s. 35-39. - J. ORTOVÁ, Kulturní a sociální ekologie I, s. 5-26. - J. ORTOVÁ, Kulturní a sociální ekologie II, s. 7-13,19-29,38-41,53-63. - P. ŘÍČAN, Cesta životem, s. 14. - E. F. SCHUMACHER, Malé je milé, s. 68. - G. SNYDER, Praxe divočiny, s. 34-35. - J. SOKOL, Čas a etika, s. 24-26. - J. SOKOL, Svoboda – ale jaká?, s. 115-121. - V. SOUKUP, Dějiny antropologie, s. 115-123.

¹¹¹ srov.: B. BLAŽEK, Venkov, města, média, s. 87-88,95-96. - M. MATĚJŮ, Město a veřejný prostor, s. 226-227. - M. MAFFESOLI, O nomádství, s. 34-46.

¹¹² srov.: B. BLAŽEK, Venkov, města, média, s. 93. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 59.

¹¹³ srov.: Česko. Ministerstvo pro místní rozvoj. Program obnovy venkova : novela. Škola obnovy vesnice [online]. [cit. 2007-02-16] Dostupný z WWW: <<http://www.venkov.cz/pov.html>>. - Česko. Ministerstvo pro místní rozvoj. Zásady pro poskytování účelových dotací obcím z rozpočtové kapitoly Ministerstva pro místní rozvoj v rámci Programu obnovy venkova : úplné znění č.j. 28062/02-52 ze dne 20. prosince 2002. Ministerstvo pro místní rozvoj

Zřejmě bychom měli být vděční za to, že mnohé obce dosud nepřišly o sociální vazby svých obyvatel. Právě fungující lokální společenství jsou prvním předpokladem pro to, aby se lidem na venkově žilo dobře, aby to byl život plnohodnotný a citlivý vůči ostatním i vzhledem k okolní krajině.¹¹⁴

[online]. Ministerstvo pro místní rozvoj, aktualizace 2007-04-10 [cit. 2007-04-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.mmr.cz/index.php?show=001024003005000000>>. - Historie sdružení [online]. Jihočeské matky, o. s., aktualizace 2007-04-19 [cit. 2007-04-19]. Dostupný z WWW: <<http://www.jihoceskematky.cz/index.php>>.

¹¹⁴ srov.: B. BLAŽEK, Venkov, města, média, s. 86-88. - V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 43,98-100. - V. CÍLEK, Paměťové struktury krajiny a památné kameny, s. 70-71. - H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 55-83. - R. KVĚT, Duše krajiny, s. 42-43. - J. ORTOVÁ, Kulturní a sociální ekologie II, s. 53-83. - E. F. SCHUMACHER, Malé je milé, s. 62-68.

ČAS

„...Najde se málo kulturních ukazatelů, které by charakterizovaly podstatu určité dobové kultury stejně výrazně jako chápání času. S ním je spjato a do něho se promítá dobové chápání světa, jednání lidí, jejich vědomí, životní rytmus, vztah k věcem...“¹¹⁵

Čas má mnoho podob a tváří. Může být časem vázaným na roční období, délku dne a noci nebo konkrétní místo, může odrážet náboženské představy. Souvisí s emocemi a činností jednotlivých lidí nebo je odpočítáván pomocí přístrojů. Především je vždy kulturní konstrukcí. „...Člověk se nerodí s „pocitem času“, jeho časové a prostorové představy jsou vždy určeny tou kulturou, k níž náleží...“¹¹⁶

V dnešním „Západním světě“ převažuje lineární, „vědecky“ přesné pojetí času spojené se silnou akcelerací technického vývoje. Ač si to v běhu všedních dnů málokdo uvědomuje, naše chápání času o nás skutečně mnoho vypovídá. Jsme lidmi do velké míry vytrženými z přírodních cyklů života. Náš čas je „městský“, běží bez ohledu na střídání světla a tmy, není vázán na roční dobu. Je neutrální, technicky přesnou veličinou, která v sobě nenese žádné stopy života. Přestože je náš čas „prázdný“, naše životy na něm čím dál tím více závisí. „Západní země“ spěchají. Technický vývoj, nové objevy i životní styl se stále zrychlují, čas má větší a větší cenu. Zaplňujeme „svým“ časem celý svět, sjednocujeme počítání času jednotlivých míst a způsobujeme tím doposud neznámý fenomén, v němž čas již není vázán na konkrétní lokalitu. Přesto se i za takových podmínek, především v místech, která nejsou plně ovládána aktuálními trendy, občas vynořují zcela jiná pojetí, která stále připomínají sepětí s přírodními cykly nebo vírou a pocity lidí.¹¹⁷

¹¹⁵ A. J. GUREVIČ, Kategorie středověké kultury, s. 74.

¹¹⁶ A. J. GUREVIČ, Kategorie středověké kultury, s. 26.

¹¹⁷ srov.: M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 92-94. - A. J. GUREVIČ, Kategorie středověké kultury, s. 25-32, 115-118. - P. ŘÍČAN, Cesta životem, s. 59-60.

1. Zrychlující se tep současného světa

Nové Sady nejsou obcí, jejíž obyvatelé by chodili v krojích, zpívali staré písně a nevěděli nic o světě venku. Vesnice je dobře informovaná o světovém dění, v některých ohledech je velmi moderní a inovace přijímá poměrně otevřeně. Mohli bychom dokonce konstatovat, že místní lidé mají zálibu v moderním a novém. Často se záměrně snaží do svých životů aplikovat věci, které považují za aktuální z hlediska „velkého okolního světa“. Tento trend je zřetelný například v oblasti bydlení, oblékání nebo používání moderních technologií. Zdejší lokální kultura tedy není žádným izolovaným ostrůvkem jehož čas by běžel bez ohledu na světové události. Nové Sady jsou, stejně jako téměř všechna ostatní místa v naší zemi, propojeny se světem pomocí pulzující mediální sítě, která každodenně přináší nejaktuálnější události z blízkých i dalekých zemí. Zdejší lidé vědí o dění ve světě velmi dobře a samozřejmě jsou jím ovlivňováni. Mnozí pracují nebo studují v nedalekých velkých městech, někteří cestují po světě. Jejich život je zkrátka s okolním světem blíže propojen.¹¹⁸

V běhu všedních dnů se aktuální rychle plynoucí čas silně prosazuje. Přináší všechny výzvy, návody, trendy a inovace, se kterými se běžně setkáváme. Nelze však říci, že by tento dynamický čas měl skutečnou a nezpochybnitelnou převahu. Část zdejších tradic zůstává více méně nezasazena moderními podněty. Vesnice poměrně silně zachovává tradiční uspořádání prostoru, normy mezilidské komunikace a vztahů, vymezení některých sociálních rolí. Specifickou složkou lokálního života je výjimečný čas svátků a slavností. Během těchto zvláštních dnů se vesnice propadá mnohem hlouběji do prastarých tradic, specifické normy chování jsou náhle závaznější a zrychlující se tep současného světa na ně v podstatě nemá vliv.¹¹⁹

¹¹⁸ srov.: M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 20,91-93. - B. BLAŽEK, *Venkov, města, média*, s. 97-98. - A. GIDDENS, *Důsledky modernity*. - A. J. GUREVIČ, *Kategorie středověké kultury*, s. 25-27. - M. HEIDEGGER, *Básnický bydlí člověk*, s. 7-9. - M. MAFFESOLI, *O nomádství*, s. 98-193. - P. ŘÍČAN, *Cesta životem*, s. 32. - Z. UHEREK, *Přednáška Animace kultury (etnická studia : urbánní antropologie)*. Katedra teorie kultury FF UK, ZS; LS akad. r. 2005/2006.

¹¹⁹ srov.: M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 20,33,91-93. - T. H. ERIKSEN, *Tyránie okamžiku*, s. 27-29,54-77. - V. FROLCOVÁ, *Folklor a obřad v kalendářním cyklu*, s. 75-114. - J. GRYGAR, *Strážci paměti*, s. 147. - A. J. GUREVIČ, *Kategorie středověké kultury*, s. 29-32,51. - M. HEIDEGGER, *Básnický bydlí člověk*, s. 7-9. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, *Ročník a krajina*, s. 7-11,39-44,56-81. - Ch. NORBERG-SCHULZ, *Genius loci*, s. 25-34. - P. ŘÍČAN, *Cesta životem*, s. 32.

2. Lineární křesťanské směřování

Křesťanský čas směřující od stvoření k Apokalypse je trvalým podkladem zdejšího dění. Jeho přítomnost je však v jednotlivých okamžicích vnímána s různou intenzitou. Dříve býval jedním z hlavních aspektů, které udávaly rytmus života lokální komunity. V současnosti svou někdejší důležitost připomíná především v době svátků a slavností. Přesto je přítomen v každém okamžiku všedních i svátečních dnů, obsažen v symbolech a znacích, v památkách, s nimiž jsou zdejší lidé obeznámeni tak dokonale, že se nad jejich významem příliš nepozastavují. Okolní krajina i samotná obec je poseta kříži a kapličkami, drobnými připomínkami lineárního směřování času.^{120 121}

Věřících lidí zde není málo, ale víra se v běžném životě příliš neprezentuje navenek. V soukromí, uvnitř domů, však obvykle naleznete kříže a svaté obrázky. Místní zvonička na běžné bohoslužby není dostatečně velká a zdejší věřící navštěvují mše v nepříliš vzdáleném kostele ve Velké Bíteši. Znamená to, že ti, kdo do kostela chodí, mizí na nedělní dopoledne z vesnice, a tak je náboženství ještě méně zřetelnou složkou normálního života.¹²²

V rámci významných životních událostí a zlomových okamžiků se však projevuje tím silněji. Lidé se v těžkých či složitých chvílích neradi vzdávají osvědčených způsobů jednání a rituálů.¹²³ V Nových Sadech se stále křtí novorozeňátka, většina sňatků je uzavírána v kostele a u pohřbů je církevní obřad chápán jako holá nutnost. Z hlediska interpretace je těžké oddělit stereotypní jednání, které bylo převzato od předchozích generací, snahu o konformitu a projevy skutečně živé víry. I přesto však máme důvody se domnívat, že ve většině případů se jedná o důsledek

¹²⁰ Nové Sady: Nevěřící občané: 60% (cca 102 lidí). Věřící: 40% (cca 68 lidí), z toho aktivněji věřících 44% (cca 30 lidí), pasivně 56%. Svatby, pohřby a křty za posledních deset let přibližně takto: Svatby: 90% církevní, 10% civilní. Narozené děti: 50% pokřtěných, 50% nepokřtěných. Pohřby: 99% v kostele.^a

^a Konzultace s Bohumilem Poláčkem, duchovním správcem římskokatolické farnosti Velká Bíteš, 1. 4. 2007.

¹²¹ srov.: V. FROLCOVÁ, Folklor a obřad v kalendářním cyklu, s. 75-114. - A. J. GUREVIČ, Kategorie středověké kultury, s. 74. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 39-40,87. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 56-60.

¹²² srov.: M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 7-11,39-44,87. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 35-73.

¹²³ V rámci této práce je pojem „rituál“ užíván jako „...symbolicky a normativně standardizovaný způsob chování a soubor obřadných činností, jehož prostřednictvím příslušníci určité skupiny udržují a upevňují hodnoty a normy své kultury...“^a

^a V. SOUKUP, Dějiny antropologie, s. 642.

3. Cyklické opakování

Lidé jsou v mnohém vázáni na přírodu a krajinu, která je obklopuje. V Nových Sadech je toto přirozené pouto stále významným aspektem životního stylu. Roční doba, rozmary počasí a sezónní zemědělské práce ovlivňují jednotlivé dny, týdny i měsíce. Na rozdíl od života ve velkoměstě zdejšími lidem nemůže být lhostejné, zda svítí slunce nebo prší, je-li květen nebo prosinec. Roční cyklus působí i na společenské dění. Od jara do podzimu se mnoho událostí i velká část každodenního života odehrává pod širým nebem, v zimě se všechny akce musejí vměstnat do „Hasičky“ nebo jednotlivých domácností.¹²⁶

Zdejší život je cyklickým plynutím času silně ovlivňován. Neustálé opakování některých událostí je jedním ze způsobů, kterými lidé vtiskují řád světu, jenž je obklopuje. Cyklický čas zdůrazňuje kontinuitu místní komunity a tradic, umožňuje nalézt určitou stabilitu v rámci plynutí doby, neboť poukazuje na to, že vše, co už zde jednou bylo, se znovu vrátí. V životech místních lidí se prosazuje týdenní cyklus, se kterým souvisí mnoho všedních i svátečních aktivit a událostí. Zmíníme se například o nedělním dopoledni, které je v programu některých místních mužů vyhrazeno „jednomu“ pivu v „Hasičce“. Bez takového pospolitého setkání by nedělní oběd ztratil část své výjimečnosti.¹²⁷

¹²⁴ Konzultace s Bohumilem Poláčkem, duchovním správcem římskokatolické farnosti Velká Bíteš, 1. 4. 2007. - Rozhovor s E. Nováčkovou, Nové Sady 19. 1. 2007. - Rozhovor s Č. Ventrubou ml., Nové Sady 25. 2. 2007. - Rozhovor s P. Ventrubou, Nové Sady 23. 2. 2007.

¹²⁵ srov.: M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 66-68. - M. ELIADE, Inicie, rituály, tajné společnosti, s. 8, 53-211. - E. FROMM, Umění milovat, s. 9-23. - A. J. GUREVIČ, Kategorie středověké kultury, s. 26-32, 82-86. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 39-40. - A. NAVRÁTILOVÁ, Narození a smrt v české lidové kultuře, s. 21-140, 242-293. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 35-73. - A. SANTANGELO, Culture, s. 28-29. - V. TURNER, Průběh rituálu, s. 19, 95-108, 160-175. - Č. ZÍBRT, Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku.

¹²⁶ srov.: M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 32. - M. ELIADE, Inicie, rituály, tajné společnosti, s. 5-8. - V. FROLCOVÁ, Folklor a obřad v kalendářním cyklu, s. 75-114. - V. FROLEC, Vánoce v tradici českého lidu, s. 17-20. - A. J. GUREVIČ, Kategorie středověké kultury, s. 74-86. - H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 156-162. - J. LANGHAMEROVÁ, Lidové zvyky, s. 6-8. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 82. - H. LIBROVÁ, Láska ke krajině?, s. 129. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 35-73. - G. SNYDER, Praxe divočiny, s. 46-49.

¹²⁷ srov.: M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 32. - J. ASSMANN, Smrt jako fenomén kulturní teorie, s. 60-68. - M. ELIADE, Inicie, rituály, tajné společnosti, s. 5-8. - V. FROLCOVÁ, Folklor a obřad v kalendářním cyklu, s. 75-114. - A. J. GUREVIČ, Kategorie středověké kultury, s. 7-9, 51, 74-86. - H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 156-162. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 7-11, 39-44, 56-81, 87. -

V rámci ročního cyklu se střídají sakrální a profánní dny a události. Každý rok je do velké míry utvářen podle předobrazu předchozích let. Lidé prožívají slavnosti a svátky podobně jako jejich dědové a pradědové. Výjimečné dny se každoročně vracejí a poskytují tak skutečný pocit kontinuity. Díky více méně závaznému dodržování přírodního a liturgického kalendáře dochází k udržování tradic, svátků a starých zvyklostí. Jsou sice přeneseny do nového světa, jehož čas již počítá dvacáté první století, přesto však zůstávají v rámci ročních cyklů na svém místě. Zdejší lidé si těchto nevšedních dnů velmi váží a jsou si vědomi toho, že právě slavení starých svátků je spojuje s těmi, kdo zde žili před nimi a snad i s těmi, kteří teprve přijdou.¹²⁸

3. 1. Práce

Doba, kdy Nové Sady byly převážně zemědělskou obcí, není příliš vzdálená. Ještě v první polovině dvacátého století se většina obyvatel živila právě zemědělstvím. Byli tu velcí sedláci, rodiny s menšími pozemky i lidé, kteří pracovali za mzdu. Ve vesnici býval hospodský, kovář, švec a švadlena, v některých domácnostech stávaly tkalcovské stavy. Po roce 1948 zde vzniklo zemědělské družstvo, které ale nikdy příliš neprosperovalo. Když později zaniklo, většina lidí začala pracovat v nedalekém Státním statku. Tato práce byla především pro ženy velice těžká, a když v důsledku zproduktivnění zemědělství došlo k uvolnění části pracovních sil, mnozí s ulehčením přijali možnost odejít do některé továrny, kde se mohli žít fyzicky méně namáhavou činností.^{129 130}

V současnosti je mnoho místních obyvatel zaměstnáno v některém průmyslovém odvětví,

A. NAVRÁTILOVÁ, Narození a smrt v české lidové kultuře, s. 14. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 35-73. - R. J. SMITH, Festivals and Celebrations, s. 159-172. - M. STEJSKAL, Výsostná místa, s. 20-22.

¹²⁸ srov.: J. ASSMANN, Kultura a paměť, s. 122-126. - M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 32. - M. ELIADE, Inicie, rituály, tajné společnosti, s. 39-40. - V. FROLCOVÁ, Folklor a obřad v kalendářním cyklu, s. 75-114. - A. VAN GENNEP, Přechodové rituály, s. 163-169. - J. GRYGAR, Strážci paměti, s. 147. - A. J. GUREVIČ, Kategorie středověké kultury, s. 28,74-82. - J. LANGHAMEROVÁ, Dějiny odívání, s. 55. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 7-11,39-44,56-81. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 35-73. - R. F. MURPHY, Úvod do kulturní a sociální antropologie, s. 173-171,191. - R. J. SMITH, Festivals and Celebrations, s. 159-172. - V. TURNER, Průběh rituálu, s. 161.

¹²⁹ Rozhovor s Vl. Duchátkem st., Nové Sady 6. 8. 2006. - Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Nové Sady 15. 4. 2006. - Rozhovor s M. Fouskem, Nové Sady 23. 2. 2007. - Rozhovor s L. Klementem, Nové Sady 4. 2. 2005. - Rozhovor s Č. Ventrubou ml., Nové Sady 24. 2. 2007, Nové Sady 25. 2. 2007. - Rozhovor s P. Ventrubou, Nové Sady 23. 2. 2007.

¹³⁰ srov.: H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 156-162.

někteří lidé podnikají. K zemědělství se nikdo plně nevrátil. Když se po převratu v rámci restitucí vracely pozemky, některé byly znehodnoceny a zanedbány a většinou již byly rozděleny na menší části příslušející jednotlivým dědicům. Nebyly dostatečně velké na to, aby mohly uživit rodinu soukromého zemědělce. Proto se o samostatném hospodaření příliš neuvažovalo. Přesto však musíme opět zdůraznit, že sepětí s půdou je stále živým fenoménem ovlivňujícím vývoj obce jako celku i životy jednotlivých obyvatel. Není zde nikdo, kdo by byl závislý na vlastní zemědělské produkci, ale v podstatě všichni zdejší lidé chovají nějaká užitková zvířata. Domy jsou obklopeny ovocnými zahradami a patří k nim i pole se zeleninou.^{131 132 133}

Většina lidí pracuje v okolních městech, někteří dojíždějí až do Brna. Obvykle je tedy zaměstnání v různé míře odtrženo od domova. Velmi výrazný je tento aspekt například u řidičů kamionů, kteří tráví mimo vesnici skutečně velké množství času. Pokud se dělá poctivě, je náročná téměř každá práce, a v mnoha místních případech je také velice monotónní, především pro ty, kteří se živí prací u montážních linek v továrnách.¹³⁴

„... Všichni lidi toho mají za ten týden poctivý práce plný brejle. Takže jsou rádi, když přijde víkend a je nějaká takováhle oslava. To potom prožívají se vším všudy...“¹³⁵

3. 2. Slavnosti a svátky

Všechny lidské společnosti člení svůj čas pomocí slavností a svátků. Některé svátky se periodicky opakují, jiné jsou jedinečnými příležitostmi, na něž se ještě dlouho vzpomíná. Přesto však mají mnoho společného. Neobyčejný čas, v němž se tyto události odehrávají, je vytržen z každodennosti. Není zatížen starostmi všedních dnů; bývá obdařen nádechem čehosi posvátného

¹³¹ „... Prostřednictvím pěstování domácích plodin zůstal vztah k půdě silný navzdory tomu, že lidé žádnými hospodáři v předválečném smyslu tohoto slova nebyli...“^a

^a H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 157.

¹³² Rozhovor s V. Ducháčkem st., Nové Sady 6. 8. 2006. - Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Nové Sady 15. 4. 2006. - Rozhovor s M. Fouskem, Nové Sady 23. 2. 2007. - Rozhovor s L. Klementem, Nové Sady 4. 2. 2005. - Rozhovor s Č. Ventrubou ml., Nové Sady 24. 2. 2007, Nové Sady 25. 2. 2007. - Rozhovor s P. Ventrubou, Nové Sady 23. 2. 2007.

¹³³ srov.: H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 156-162.

¹³⁴ Rozhovor s Č. Ventrubou ml., Nové Sady 25. 2. 2007.

¹³⁵ Rozhovor s Č. Ventrubou ml., Nové Sady 25. 2. 2007.

a výjimečného.¹³⁶

Když se snažíme vysvětlit, jaký význam mají slavnosti a svátky pro obyvatele současného „Západního světa“, jen stěží bychom mohli obhajovat teorie o magických rituálech konaných ve snaze zahnat zlo, zajistit úrodnost země a plodnost žen nebo obnovit svět v rámci cyklického znovuzrození. Neznamená to ovšem, že bychom byli zbaveni magických představ. I tato složka v určitém smyslu zůstává součástí života každého z nás. Zřejmě však již není možné považovat ji za hlavní aspekt aktuálních společenských událostí, slavností a svátků.¹³⁷

Zdá se, že právě ono víceméně pravidelné členění času pomocí výjimečných událostí, lidem velmi prospívá. Dělení „nekonečného“ plynutí na drobnější úseky provází všechny lidské společnosti „od nepaměti“. Je to způsob jak se snadněji orientovat, začlenit „věčnost“ do lidských měřítek. Tento fenomén souvisí s lidskou potřebou dávat řád světu, který nás obklopuje. Periodicky se opakující příležitosti, při kterých si odpočineme od práce a strávíme nějaký čas s příbuznými, přáteli či sousedy, nám, zdá se, velmi vyhovují.¹³⁸

V průběhu historie se mnohdy vytrácí původní smysl konkrétní oslavy či rituálu. Snadno se můžeme setkat s přesně dodržovaným nebo dále rozvíjeným rituálním jednáním, na jehož původní význam si nikdo ze současných účastníků již nedokáže vzpomenout. V podobném procesu dochází k tomu, že hlavní funkce, kterou rituál dříve plnil, je překryta něčím jiným. Pokud se snažíme vysvětlit proč všechny ty tradiční slavnosti a svátky, které jsme zdědili po svých předcích, dávno

¹³⁶ srov.: - J. ASSMANN, *Kultura a paměť*, s. 31-61. - M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 64-68, 74-76. - V. FROLCOVÁ, *Folklor a obřad v kalendářním cyklu*, s. 75-114. - V. FROLEC, *Výroční obyčeje a jejich životnost v Českých zemích*, s. 18-19. - V. FROLEC et al. (ed.), *Výroční obyčeje*, s. 10-11. - J. LANGHAMEROVÁ, *Lidové zvyky*, s. 6-8. - M. MAFFESOLI, *O nomádství*, s. 34-48. - M. MATĚJŮ, *Město a veřejný prostor*, s. 226-227. - A. NAVRÁTILOVÁ, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, s. 14. - A. NAVRÁTILOVÁ, *Téma narození a smrti v české etnologii*, s. 35-73. - V. TURNER, *Průběh rituálu*, s. 95-175.

¹³⁷ srov.: M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 26, 30-32. - J. ASSMANN, *Smrt jako fenomén kulturní teorie*, s. 60-68. - M. ELIADE, *Iniciace, rituály, tajné společnosti*, s. 211. - V. FEGLOVÁ, *Súčasná podoby obyčejov v kultúrnem systéme slovenska*, s. 55-56. - V. FROLCOVÁ, *Folklor a obřad v kalendářním cyklu*, s. 75-114. - V. FROLEC, *Vánoce v tradici českého lidu*, s. 17-20. - V. FROLEC et al. (ed.), *Výroční obyčeje*, s. 10-11. - M. MATĚJŮ, *Město a veřejný prostor*, s. 226-227. - A. NAVRÁTILOVÁ, *Téma narození a smrti v české etnologii*, s. 60. - P. POPELKA, *Sociální realita ve výročních obyčejích*, s. 74-80. - J. POSPÍŠILOVÁ, *Kultura dětí*, s. 115-143. - R. J. SMITH, *Festivals and Celebrations*, s. 159-172.

¹³⁸ srov.: D. ABRAM, *The spell of the sensuous*, s. 22. - M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 64-68. - M. ELIADE, *Iniciace, rituály, tajné společnosti*, s. 5-8. - V. FROLCOVÁ, *Folklor a obřad v kalendářním cyklu*, s. 75-114. - V. FROLEC et al. (ed.), *Výroční obyčeje*, s. 10-11. - C. GEERTZ, *Interpretace kultur*, s. 116-118. - A. J. GUREVIČ, *Kategorie středověké kultury*, s. 44-48, 51, 56-57. - J. HEERS, *Svátky bláznů a karnevaly*, s. 141. - Ch. NORBERG-SCHULZ, *Genius loci*, s. 10-32. - J. ORTOVÁ, *Kulturní a sociální ekologie I*, s. 5-26. - J. ORTOVÁ, *Kulturní a sociální ekologie II*, s. 53-63, 70-74. - M. D. QUESNELL, *Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme*, s. 46-54, 97-103, 123-128, 184-185. - P. POPELKA, *Sociální realita ve výročních obyčejích*, s. 74-80. - J. POSPÍŠILOVÁ, *Kultura dětí*, s. 115-143. - E. F. SCHUMACHER, *Malé je milé*, s. 62-72. - R. J. SMITH, *Festivals and Celebrations*, s. 161. - M. STEJSKAL, *Výsostná místa*, s. 20-22. - V. TURNER, *Průběh rituálu*, s. 107-108.

nevymizely, musíme se zřejmě zaměřit na samotný fakt slavení.¹³⁹

Slavnosti a svátky mají i v dnešní době své neopomenutelné náboženské, ekonomické či politické funkce. „...Ústřední funkcí slavností se však zdá být spíše to, že je lidem umožněno společně se radovat – vzájemně na sebe působit v otevřené a družné atmosféře...“.¹⁴⁰ Tam, kde je stále k vidění fungující lokální komunita, se lidé scházejí, aby společně oslavili pouť, masopust nebo výročí významné události. Právě dlouhodobé pospolitě setkávání je významným aspektem živé lokální kultury. Lidé se baví, oddechnou si od všedních starostí, radují se. Společně prožívané pozitivní emoce posilují identifikaci s komunitou, pomáhají začlenit jednotlivé lidi do skupiny a zároveň utvrzují členství těch, kteří již součástí společenství jsou. Takový proces však může probíhat jen v sídle, které není příliš velké. Společenský život lokální komunity jako celku je možný jen tam, kde se lidé osobně znají, kde jsou stále funkční bezprostřední kontakty. V současných velkých městech sdílení svátečního času obvykle schází. Lidé se buď uzavírají do svých soukromých teritorií, a nebo sice vycházejí oslavovat „mezi lidi“, ale normy velkoměstské mezilidské komunikace jim společné prožívání svátků na úrovni sídla neumožňují. Obyvatelé měst neprožívají sváteční dny na základě komunity určené prostorem. Větší význam zde mají skupiny tvořené lidmi se stejnými zájmy či náboženským přesvědčením.¹⁴¹

V místech, kde se silněji udrželo „tradiční“ uspořádání společnosti i prostoru, slavnosti a svátky obvykle probíhají ve znamení pospolitosti. Scházejí se přátelé a široké rodiny, lidé se vracejí tam, kde jsou doma, aby se svými příbuznými oslavili významný den, probrali místní i rodinné novinky, zhodnotili jak rostou děti. Pokaždé znovu se při takovém setkání utvrzuje příslušnost ke skupině. Se slavením obvykle také souvisejí projevy spokojenosti a blahobytu,

¹³⁹ srov.: M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 64-68. - M. ELIADE, *Iniciace, rituály, tajné společnosti*, s. 197. - V. FEGLOVÁ, *Súčasná podoba obyčejov v kultúrnem systéme slovenska*, s. 55-56. - V. FROLEC, *Výroční obyčej a jejich životnost v Českých zemích*, s. 18-19. - V. FROLEC et al. (ed.), *Výroční obyčej*, s. 10-11. - A. NAVRÁTILOVÁ, *Téma narození a smrti v české etnologii*, s. 60. - P. POPELKA, *Sociální realita ve výročních obyčejích*, s. 74-80. - J. POSPÍŠILOVÁ, *Kultura dětí*, s. 115-143. - R. J. SMITH, *Festivals and Celebrations*, s. 160.

¹⁴⁰ „...Rather, the central function of the festival seems to be to give occasion for men to rejoice together – to interact in an ambience of acceptance and conviviality...“^a

^a R. J. SMITH, *Festivals and Celebrations*, s. 167, překlad autorky.

¹⁴¹ srov.: M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 64-65. - Z. BAUMAN, *Globalizace*, s. 58-61. - Z. BAUMAN, *Svoboda*, s. 56-57. - Z. BAUMAN, *Úvahy o postmoderní době*, s. 96-107. - B. BLAŽEK, *Venkov, města, média*, s. 95-97. - V. CÍLEK, *Krajiny vnitřní a vnější*, s. 98-100. - M. ELIADE, *Iniciace, rituály, tajné společnosti*, s. 3-5. - V. FROLEC, *Prostá krása*, s. 37. - V. FROLCOVÁ, *Folklor a obřad v kalendářním cyklu*, s. 75-114. - V. FROLEC et al. (ed.), *Výroční obyčej*, s. 10-11. - A. NAVRÁTILOVÁ, *Téma narození a smrti v české etnologii*, s. 35-73. - J. ORTOVÁ, *Kulturní a sociální ekologie II*, s. 56-63. - Z. PINC, *Město versus pospolitost*, s. 62-63. - P. POPELKA, *Sociální realita ve výročních obyčejích*, s. 74-80. - J. POSPÍŠILOVÁ, *Kultura dětí*, s. 115-143. - E. F. SCHUMACHER, *Malé je milé*, s. 62-64. - R. J. SMITH, *Festivals and Celebrations*, s. 167-168. - V. TURNER, *Průběh rituálu*, s. 160-175.

projevující se mimo jiné společným jídlem a pitím. Právě reciproční výměna potravin je jedním ze zajímavých aspektů mezilidských kontaktů. Lidé se rádi scházejí u společného jídla. Pohoštění příbuzných, přátel nebo sousedů je projevem náklonnosti, důvěry a dobré vůle.¹⁴²

Dodnes samozřejmě existují slavnosti, jejichž účel se v průběhu času příliš nezměnil. Zde bychom měli zmínit přechodové rituály. Jejich prostřednictvím je společnost bezpečně provedena problematickým obdobím, během kterého se mění společenský status některých jejích členů. Díky podobným rituálům je zdůrazněno jak oddělení od starého statusu, tak přiřazení nového. Vztahy mezi lidmi jsou přehodnoceny a poté znovu uspořádány do podoby odpovídající aktuálním potřebám. Přechodové rituály mají i v dnešní době nesporný psychologický, sociální a kulturní význam. Pokud jsou opomíjeny, nevede to obvykle k ničemu dobrému. Sdílení zážitků není výslovným účelem těchto slavností, ale i v tomto případě můžeme předpokládat, že pokud se během rituálu objeví pozitivní emoce, společný prožitek významně přispívá k upevňování soudržnosti skupiny. Přechodové rituály se samozřejmě mohou stát i příležitostí k uvolnění smutku a negativních emocí. I v takovém případě však mívají na společenství dobrý vliv, neboť vždy směřují k ventilaci přílišného napětí a tomu, aby vztahy mezi lidmi byly přehledné a všem srozumitelné. Tím snižují riziko konfliktů pramenících z nepochopení sociálních rolí a jejich vzájemných vztahů. I v případě společného prožitku negativních emocí je v rámci těchto rituálů obvykle utvrzována vzájemná solidarita a identifikace se skupinou. Dalším velice významným aspektem přechodových a především iniciačních rituálů je vliv na osobnost konkrétního člověka, který si mimo jiné i díky samotnému obřadu utvrzuje a završuje obraz sebe sama. Přesné vymezení sociálních rolí ve svém důsledku opět vede k možnosti vnímat svět jako srozumitelné prostředí.¹⁴³

¹⁴² srov.: M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 64-68. - V. FROLCOVÁ, *Folklor a obřad v kalendářním cyklu*, s. 75-114. - V. FROLEC et al. (ed.), *Výroční obyčeje*, s. 10-11. - A. VAN GENNEP, *Přechodové rituály*, s. 35-36, 64, 131. - A. J. GUREVIČ, *Kategorie středověké kultury*, s. 171-180. - J. HEERS, *Svátky bláznů a karnevaly*, s. 141. - A. NAVRÁTILOVÁ, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, s. 14. - A. NAVRÁTILOVÁ, *Téma narození a smrti v české etnologii*, s. 35-73. - Z. PINC, *Instinkty, pouta, informace*, s. 126-130. - P. POPELKA, *Sociální realita ve výročních obyčejích*, s. 74-80. - J. POSPÍŠILOVÁ, *Kultura dětí*, s. 115-143. - M. RIDLEY, *Původ ctností*, s. 79-114. - R. J. SMITH, *Festivals and Celebrations*, s. 167-170. - V. SOUKUP, *Přednáška Teorie kultury*. Katedra teorie kultury FF UK, ZS akad. r. 2005/2006. - F. TÖNNIES, *Gemeinschaft und Gesellschaft*, s. 8-39.

¹⁴³ srov.: M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 64-68. - I. T. BUDIL, *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*, s. 423-429. - V. CÍLEK, *Krajiny vnitřní a vnější*, s. 132. - M. ELIADE, *Iniciace, rituály, tajné společnosti*, s. 4-35, 195-211. - V. FROLEC et al. (ed.), *Výroční obyčeje*, s. 10-11. - C. GEERTZ, *Interpretace kultur*, s. 109-125. - A. VAN GENNEP, *Přechodové rituály*, s. 23-178. - W. A. HAVILAND, *Cultural Anthropology*, s. 333-355. - J. HEERS, *Svátky bláznů a karnevaly*, s. 141. - G. MAIELLO, *Současné pohřební rituály v českých zemích na příkladu krematorií v Praze-Strašnicích, Zlíně a Plzni*, s. 36-46. - R. F. MURPHY, *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, s. 186-190. - A. NAVRÁTILOVÁ, *Téma narození a smrti v české etnologii*, s. 35-73. - P. POPELKA, *Sociální realita ve výročních obyčejích*, s. 74-80. - J. POSPÍŠILOVÁ, *Kultura dětí*, s. 115-143. - P. ŘÍČAN, *Cesta životem*, s. 29-33, 250, 372-375. - R. J. SMITH, *Festivals and Celebrations*, s. 167-170. - J. SOKOL, *Čas a etika*, s. 24-26. - V. TURNER, *Průběh rituálu*, s. 95-175.

Závaznost některých rituálních úkonů je v průběhu času poněkud přehodnocována. Neznamená to, že bychom se rituálů zcela vzdávali, přesto však například porušení části pravidel dnes již obvykle nezpůsobí neplatnost události. Mnohé staré tradice se ztrácejí ve vlnách módních trendů a sblížování kultur. Lidé tím přicházejí nejen o pevné návody pro řešení kritických okamžiků a o možnost veřejně stvrdit svá rozhodnutí i nové společenské statusy¹⁴⁴. V rámci obyčejů a rituálů svázaných s významnými životními zvraty jsou předávány sociokulturní informace o smyslu lidského života a schémata sloužící orientaci ve světě. Tyto specifické rituály, například křtiny, svatby a pohřby, významně přispívají k udržení charakteristických rysů dané kultury a jsou schopny zpomalovat sblížování s odlišnými skupinami. V některých případech může být tento jev považován za nežádoucí, hovoříme-li však o zachování výjimečnosti jednotlivých kultur, je fenoménem beze sporu pozitivním.¹⁴⁵

4. Nové Sady

Zdejší lidé se s oblibou setkávají. Mají rádi výjimečné události a dokáží oslavovat se skutečným nadšením. Pravidelně se tu konají velké oslavy svátků vázaných na tradiční členění roku. Tyto dny se díky zakotvení v přírodním nebo liturgickém kalendáři každoročně vracejí a dodnes jsou chápány jako velmi cenné dědictví po předcích. Mezi podobné cyklicky se opakující události jsou vkládány další, nepravidelně pořádané oslavy. Slavnosti, taneční zábavy a různá setkání se obvykle pořádají v obecní stodole nebo v „Hasičce“. Nezbytnou součástí místního koloritu jsou také rozmanité hasičské, rybářské a myslivecké akce. V obci se pořádají soutěže, vzdělávací a kulturní aktivity, společná setkání u hudby, jídla a pití, plesy nebo zábavy, akce pro děti, členské schůze, které končí až pozdě v noci a často plynule přecházejí do posezení nad pivem. Některé události jsou záměrně organizovány tak, aby se jich účastnila celá obec. Hasiči například pořádají

¹⁴⁴ Pojem „status“ je v rámci této práce užíván jako „...postavení ve společenském systému...“^{ca} v neutrálním, nehodnotícím slova smyslu.

^a R. F. MURPHY, Úvod do kulturní a sociální antropologie, s. 59.

¹⁴⁵ srov.: J. ASSMANN, Kultura a paměť, s. 38-65, 79-82, 122-126. - V. FROLEC, Prostá krása, s. 37. - C. GEERTZ, Interpretace kultur, s. 153-158. - A. J. GUREVIČ, Kategorie středověké kultury, s. 132-149. - M. LAPKA, M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 15-16, 76-81. - G. MAIELLO, Současné pohřební rituály v českých zemích na příkladu krematorií v Praze-Strašnicích, Zlíně a Plzni, s. 36-46. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 35-73. - G. O'DONNELL, Sociology today, s. 2-7. - Z. PINC, Město versus pospolitost, s. 62-63. - P. ŘÍČAN, Cesta životem, s. 250, 372-375. - R. J. SMITH, Festivals and Celebrations, s. 159-172. - J. SOKOL, Čas a etika, s. 27-28. - V. TURNER, Průběh rituálu, s. 95-108.

masopustní a pouťovou zábavu. Jiné akce jsou naopak před širokou veřejností spíše uzavřeny. K setkáním, kterých se účastní jen omezený okruh lidí, patří například různé iniciační obřady začleňující nové uchazeče mezi stávající členy spolku.^{146 147}

Z hlediska místního společenského života jsou velmi významné i menší oslavy pořádané v rámci jednotlivých rodin. Lidé jsou alespoň s částí svých příbuzných v poměrně blízkém, víceméně každodenním kontaktu a rodinné události jsou povětšinou oslavovány za účasti širší rodiny. Když ale dojde na významnější životní jubilea, jsou zváni přátelé i vzdálení příbuzní. Na podobné slavnosti se tedy schází v podstatě celá vesnice a samozřejmě přijíždějí i lidé odjinud.

Přirozenou součástí života jsou také již zmiňované přechodové rituály. Stále se udržuje zvyk společných oslav narození a křtin dítěte, „zpívání“ před svatbou, v jehož rámci se ženich i nevěsta loučí se svobodou, a mnoha dalších událostí, o samotných svatbách ani nemluvě.^{148 149}

Záminkou k vzájemnému setkání a oslavám bývají také mnohem prozaičtější příležitosti. Poměrně často se místní obyvatelé scházejí, aby společně pracovali na opravách společných objektů a prostor, nebo aby se účastnili příprav a zajištění provozu taneční zábavy nebo slavnosti. Společná práce na údržbě a rozvoji vesnice je opět jedním z integrujících činitelů. Podobné aktivity mnohdy vyúsťují v oslavu úspěšně provedené akce. Takové večírky nejsou ničím výjimečným a stává se, že se protáhnou až do skutečně pozdních hodin.^{150 151}

¹⁴⁶ Rozhovor s M. Fouskem, Nové Sady 23. 2. 2007. - Rozhovor s Patrikem Fouskem, Nové Sady 16. 6. 2006.

¹⁴⁷ srov.: M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 32. - I. T. BUDIL, *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*, s. 423-429. - M. ELIADE, *Iniciace, rituály, tajné společnosti*, s. 4-5, 196. - P. FOUSEK et al., *Hasičská kronika*. - V. FROLCOVÁ, *Folklor a obřad v kalendářním cyklu*, s. 75-114. - V. FROLEC, *Vánoce v tradici českého lidu*, s. 17-20. - C. GEERTZ, *Interpretace kultur*, s. 109-139. - A. VAN GENNEP, *Přechodové rituály*, s. 67-109. - J. HEERS, *Svátky bláznů a karnevaly*, s. 141. - A. NAVRÁTILOVÁ, *Téma narození a smrti v české etnologii*, s. 35-73. - Z. PINC, *Instinkty, pouta, informace*, s. 126-130. - R. J. SMITH, *Festivals and Celebrations*, s. 159-172. - J. SOKOL, *Čas a etika*, s. 24-26. - V. TURNER, *Průběh rituálu*, s. 95-175.

¹⁴⁸ Konzultace s Bohumilem Poláčkem, duchovním správcem římskokatolické farnosti Velká Bíteš, 1. 4. 2007.

¹⁴⁹ srov.: M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 64-68. - V. FROLCOVÁ, *Folklor a obřad v kalendářním cyklu*, s. 75-114. - V. FROLEC, *Prostá krása*, s. 203-232. - A. VAN GENNEP, *Přechodové rituály*. - A. NAVRÁTILOVÁ, *Téma narození a smrti v české etnologii*, s. 35-73. - G. O'DONNELL, *Sociology today*, s. 2-7, 27-47. - P. ŘÍČAN, *Cesta životem*, s. 250, 372-375. - R. J. SMITH, *Festivals and Celebrations*, s. 159-172. - J. SOKOL, *Čas a etika*, s. 24-26. - V. TURNER, *Průběh rituálu*, s. 95-175.

¹⁵⁰ Rozhovor s M. Fouskem, Nové Sady 23. 2. 2007. - Rozhovor s Petrem Fouskem, Nové Sady 18. 11. 2006. - Rozhovor s Patrikem Fouskem, Nové Sady 16. 6. 2006. - Rozhovor s L. Klementem, Nové Sady 14. 4. 2006.

¹⁵¹ P. FOUSEK et al., *Hasičská kronika*, zápis z r. 1989, 1990.

4. 1. Výjimečnost svátečních dnů

Slavnosti, oslavy a svátky jsou i zde nevšedními událostmi, které pobízejí k setkávání. Lidé se v tomto zvláštním čase oprošťují od každodenních starostí, odpočívají a povídají si spolu, tančí nebo zpívají, ukazují se před sousedy, potkávají přátele, jedí a pijí. V rámci slavností bývá stále užíváno předepsané rituální jednání. Liší se podle jednotlivých událostí, jimž přináleží. Je ale třeba říci, že na původní význam některých úkonů se dnes jen těžko vzpomíná. Nevšednost okamžiku bývá podporována i jinak. U většiny společenských událostí se například velmi dbá na to, aby účastníci byli slavnostně oblečení. Výjimečnost je také zdůrazňována používáním archaických předmětů a doplňků, s nimiž se ve všedním životě již nesetkáte. V čase svátků a slavností se tyto prastaré věci znovu objevují a zapojují do reality. Lidé účastníci se rituálů mnohdy používají specifické slovní obraty, prastará říkadla nebo modlitby, jejichž význam může být již dávno zapomenut, podobně jako tomu je i v případě výše zmiňovaného rituálního chování. Je to něco jako když se říká: „...hody, hody, doprovody...“. Kdo by si dnes ještě pamatoval na první neděli následující po Velikonočním pondělí, které se kdysi říkalo „Provodná“.¹⁵²

Lidé uvnitř rituálu bývají na základě nějakého zřetelného znaku snadno rozpoznatelní. Když člověk potká průvod masopustních „maškarádů“, není pochyb o tom, že se připlétl do cesty něčemu, co žije mimo profánní čas. Specifikem obcí nedotknutých „zevlounstvím“¹⁵³ a „turismem“¹⁵⁴ je fakt, že nikdo nestojí zcela mimo rituál. Všichni jsou do probíhající události zapojeni. Někteří aktivněji než jiní, ale všichni zdejší lidé tvoří celek, v němž má smysl slavnost nebo rituál realizovat. Právě místní společenství je na jednu stranu předpokladem toho, aby se zde mohly podobné akce pořádat, a na druhou stranu je jimi znovu podporováno. V rámci slavnosti se snižuje význam toho, že jednotliví aktéři se od sebe navzájem liší. Jsou tu jen role rozdané v rámci rituálu, o Velikonočním pondělí například role mužů a žen. Všichni jsou součástí jednoho místa

¹⁵² srov.: M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 64-65. - B. BENEŠ, *Výroční zvyk jako hra, divadlo a zábava*, s. 67-73. - L. DVORSKÝ, *Vánoce dnes*, s. 409. - M. ELIADE, *Iniciace, rituály, tajné společnosti*, s. 197. - V. FEGLOVÁ, *Súčasná podoba obyčejov v kultúrnem systéme slovenska*, s. 55-66. - V. FROLCOVÁ, *Folklor a obřad v kalendářním cyklu*, s. 75-114. - V. FROLEC, *Prostá krása*, s. 74-100. - V. FROLEC et al. (ed.), *Výroční obyčej*, s. 10-11. - C. GEERTZ, *Interpretace kultur*, s. 109-139. - A. J. GUREVIČ, *Kategorie středověké kultury*, s. 28. - J. HEERS, *Svátky bláznů a karnevaly*, s. 141. - J. LANGHAMMEROVÁ, *Dějiny odívání*, s. 55. - J. LANGHAMMEROVÁ, *Lidové zvyky*, s. 55. - A. NAVRÁTILOVÁ, *Téma narození a smrti v české etnologii*, s. 35-73. - P. POPELKA, *Sociální realita ve výročních obyčejích*, s. 74-80. - J. POSPÍŠILOVÁ, *Kultura dětí*, s. 115-143. - P. ŘÍČAN, *Cesta životem*, s. 32-33. - R. J. SMITH, *Festivals and Celebrations*, s. 159-172. - V. TURNER, *Průběh rituálu*, s. 96-97.

¹⁵³ Z. BAUMAN, *Globalizace*, s. 95-120. - Z. BAUMAN, *Úvahy o postmoderní době*, s. 27-56.

¹⁵⁴ Ibid.

a není důvod hledat jakékoli další rozdíly, kromě těch, které jsou nezbytné pro samotný průběh slavnosti.¹⁵⁵

4. 2. Slavnosti, pivo, víno a „kořalky“

Žádná oslava by zde nemohla být považována za úspěšnou, pokud by při ní nebylo co pít. Alkohol je nezbytnou a neodmyslitelnou součástí jakéhokoli setkání – a nemusí se nutně jednat o výjimečnou událost. Při větších slavnostech se pije hodně. Poměrně běžným výjevem bývají postavy, které během slavnosti zmoženy alkoholem usínají na stolech, nebo lidé, kteří se nad ránem kymácejí směrem k domovu. Normou je pořádně se napít a odpočinout si od všedních starostí. Toto chování je v rámci oslavy všeobecně uznáváno a víceméně tolerováno. O člověku se začne říkat, že má problémy s alkoholem pouze tehdy, když hodně pije i mimo tyto vymezené příležitosti.^{156 157}

Alkohol prohlubuje prožívání emocí. Zvýrazňuje sdílení zážitků a umožňuje odkrýt i ty emoce, které bychom jinak pravděpodobně nedali najevo. Lidé tedy na jednu stranu právě díky alkoholu intenzivněji prožívají přináležení ke skupině přátel a příbuzných, na druhou stranu se tu a tam vynořují i negativní emoce, které by za normálních okolností zřejmě zůstaly skryty. Nové Sady jsou normálním společenstvím lidí se vším, co k tomu patří. Jsou tu tedy samozřejmě i neshody a antipatie, vzájemné křivdy a nedorozumění. Právě tyto nepříjemnosti umocněné alkoholem dokáží jakékoli setkání pořádně pokazit. Ve vesnici žije několik lidí, o kterých se již

¹⁵⁵ srov.: M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 64-65, 67-78. - Z. BAUMAN, *Globalizace*, s. 95-120. - Z. BAUMAN, *Úvahy o postmoderní době*, s. 27-56. - P. CABIN; J.-F. DORTIER et al. (ed.) *La sociologie*, s. 137. - V. FEGLOVÁ, *Súčasná podoba obyčejov v kultúrnom systéme slovenska*, s. 55-66. - V. FROLCOVÁ, *Folklor a obřad v kalendářním cyklu*, s. 75-114. - V. FROLEC et al. (ed.), *Výroční obyčej*, s. 10-11. - J. HEERS, *Svátky bláznů a karnevaly*, s. 141. - V. HRNÍČKO, *Atributy, proměny a funkce některých tradičních masek ve výročních obyčejích*, s. 112-118. - J. LANGHAMEROVÁ, *Dějiny odívání*, s. 55, 64-80. - M. MATĚJŮ, *Město a veřejný prostor*, s. 226-227. - R. F. MURPHY, *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, s. 173-176. - A. NAVRÁTILOVÁ, *Téma narození a smrti v české etnologii*, s. 35-73. - P. POPELKA, *Sociální realita ve výročních obyčejích*, s. 74-80. - J. POSPÍŠILOVÁ, *Kultura dětí*, s. 115-143. - P. ŘÍČAN, *Cesta životem*, s. 32-33. - R. J. SMITH, *Festivals and Celebrations*, s. 159-172. - V. TURNER, *Průběh rituálu*, s. 95-175. - Č. ZÍBRT, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, s. 98-163.

¹⁵⁶ Rozhovor s V. Duchátkem st., Nové Sady 6. 8. 2006. - Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Nové Sady 19. a 21. 6. 2006, Nové Sady 17. 11. 2006, Praha 4. 1. 2007. - Rozhovor s M. Fouskem, Nové Sady 23. 2. 2007. - Rozhovor s Petrem Fouskem, Nové Sady 18. 11. 2006. - Rozhovor s Patrikem Fouskem, Nové Sady 16. 6. 2006. - Rozhovor s L. Klementem, Nové Sady 4. 2. 2005, Nové Sady 14. 4. 2006, Praha 26. 2. 2007. - Rozhovor s E. Nováčkovou, Nové Sady 19. 1. 2007. - Rozhovor s D. Salátovou, Nové Sady 20. 6. 2006. - Rozhovor s Č. Ventrubovou, Nové Sady 19. 6. 2006. - Rozhovor s D. Ventrubou, Nové Sady 20. 1. 2007.

¹⁵⁷ srov.: E. FROMM, *Umění milovat*, s. 18-19.

dopředu ví, že pokud se napijí, budou s nimi problémy. Celkově je tento problém vnímán s velkým nadhledem a ostatní účastníci oslav jsou připraveni v případě nutnosti zasáhnout.^{158 159}

4. 3. Projevy solidarity

Účastí na místních společenských událostech se prezentuje solidarita se skupinou. Lidé dávají najevo, že patří k lokální komunitě, a společné prožitky sdílené během podobných akcí toto přináležení znovu utvrzují. Významným aspektem svátků a slavností je také demonstrace velikosti a soudržnosti konkrétní skupiny. Sledování projevů identifikace se společenstvím má samozřejmě i své negativní stránky. Součástí každé události je i zhodnocení účasti. Rozhovor se obvykle stočí k tomu, proč zde ti, kteří nepřišli, nejsou. Podobné rozmluvy probíhají jaksi mimochodem a zčásti jsou iniciovány zájmem o přátele a příbuzné. Zároveň však probíhá hodnocení míry identifikace jednotlivých lidí a rodin se skupinou. Pokud se někdo z místních lidí dlouhodobě neúčastní společenských událostí, začne se o něm říkat, že se nezajímá o obec a žije si svůj život. V extrémním případě, při trvalejší neúčasti na společných aktivitách, přestane být takový člověk do lokálního společenství počítán. V současnosti je zde několik rodin, které si „žijí samy pro sebe“. Nezdá se, že by jim to někdo vyčítal nebo se je snažil napravit. Existuje však jakési vymezení „my“ a „oni“ – ti, kteří mezi nás tak úplně nepatří.¹⁶⁰

Na druhou stranu je nutno zdůraznit, že obeznámenost s životy druhých i projevy solidarity ve veřejném životě se často prosazují i ve velmi pozitivním smyslu. Většinu společenských událostí

¹⁵⁸ Rozhovor s Vl. Duchátkem st., Nové Sady 6. 8. 2006. - Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Nové Sady 19. a 21. 6. 2006, Nové Sady 17. 11. 2006, Praha 4. 1. 2007. - Rozhovor s M. Fouskem, Nové Sady 23. 2. 2007. - Rozhovor s Petrem Fouskem, Nové Sady 18. 11. 2006. - Rozhovor s Patrikem Fouskem, Nové Sady 16. 6. 2006. - Rozhovor s L. Klementem, Nové Sady 4. 2. 2005, Nové Sady 14. 4. 2006, Praha 26. 2. 2007. - Rozhovor s E. Nováčkovou, Nové Sady 19. 1. 2007.

¹⁵⁹ srov.: V. FROLCOVÁ, Folklor a obřad v kalendářním cyklu, s. 75-114. - E. FROMM, Umění milovat, s. 18-19. - H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 44-48. - J. HEERS, Svátky bláznů a karnevaly, s. 141. - M. MATĚJŮ, Město a veřejný prostor, s. 226-227. - R. F. MURPHY, Úvod do kulturní a sociální antropologie, s. 173-176. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 35-73. - R. J. SMITH, Festivals and Celebrations, s. 159-172.

¹⁶⁰ srov.: V. FROLCOVÁ, Folklor a obřad v kalendářním cyklu, s. 75-114. - H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 44-48. - J. HEERS, Svátky bláznů a karnevaly, s. 141. - M. MATĚJŮ, Město a veřejný prostor, s. 226-227. - R. F. MURPHY, Úvod do kulturní a sociální antropologie, s. 173-176. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 35-73. - G. O'DONNELL, Sociology today, s. 2-7, 27-47. - R. J. SMITH, Festivals and Celebrations, s. 159-172. - J. SOKOL, O vlasech, mravu a morálce, s. 123-125. - V. SOUKUP, Přednáška Teorie kultury. Katedra teorie kultury FF UK, ZS akad. r. 2005/2006.

navštěvují i velmi letité „bábičky“ a „dědóšci“ a jejich účast je přijímána velice přívětivě, se zájmem a dokonce obdivem. Nejdůležitější však je, že ti, kteří pro svůj vysoký věk, nebo třeba kvůli nemoci, slavnosti a svátky navštěvovat nemohou, nejsou zapomenuti. Lokální společenství je stále považuje za své členy. Snad nebude příliš troufalé tvrdit, že zde není nikdo, kdo by byl úplně opuštěný a osamělý. Vždy je zde přinejmenším pocit sounáležitosti s obcí, jsou tu rodinné kontakty nebo sousedé a známí.¹⁶¹

¹⁶¹ srov.: V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 98-100. - N. ELIAS, O osamělosti umírajících v našich dnech. - V. FROLCOVÁ, Folklor a obřad v kalendářním cyklu, s. 75-114. - J. HEERS, Svátky bláznů a karnevaly, s. 141. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 29. - M. MATĚJŮ, Město a veřejný prostor, s. 226-227. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 35-73. - G. O'DONNELL, Sociology today, s. 2-7, 27-47

5. Mozaika sestavená ze slavností a svátků

5. 1. Tři králové

6. ledna 2006

Obr. 5: Kristus ať požehná tomuto domu, leden 2006.

„...Za mého mládí chodili kluci z chudých rodin, třeba ze sósední dědiny, z Bezděkova. Obyčejně chodili přes pole. Bylo sněhu hromadu a přišli omrzlí. Maminka je vzala dovnitř, dala jim čaj a vždycky bylo něco upečeného ještě po Vánocích. Maminka pekla i na Tři krále, bábovku. Tak se tam vohřili, dalo se jim nějaké koláč od cesty nebo perničky a nějaké ten šesťák. Kluci byli spokojení a šli dál. Tak chodili tři králi. Já si jenom pamatuju, že vždycky padali do sněhu až po břich. Oni chodili na zpřima, protože po silnici se nechodivávalo...“.¹⁶²

Obcí procházejí tři drobné postavičky v královských korunách. Mnohé se změnilo, přesto však jsou hlavní události tříkrálového svátku uspořádány podle tradičních pravidel. V rámci většiny zdejších slavností bývají obchůzky vesnice a s nimi spojené úkoly svěřovány mužům nebo chlapcům. Především v minulosti bylo toto pravidlo považováno za velmi závazné. Dnes se ale do

¹⁶² Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Nové Sady 17. 11. 2006.

oděvů biblických králů převlékají děvčátka. Tříkrálová obchůzka již dávno není prosbou chudých dětí o něco na přilepšenou uprostřed zimy. Vnitřní obsah svátku se ale od tradičního pojetí příliš neliší. Malí králové vybírají peníze na charitu a většina hospodyň přidá i nějakou dobrotu pro samotné koledníky. Králové na dveřích každého domu zanechávají znamení, že zde byli: písmena K + M + B doplněná letopočtem. Možná jsou to iniciály jmen dávných mudrců a možná také „Kristus mansionem benedicat“, „Kristus ať požehná tomuto domu“. Stejně jako v dobách, kdy dnešní „bábičky a dědósci“ byli ještě dětmi, přinášejí tři králové do stavení, kde jsou vlídně přijati, požehnání. Stejně jako v dávných dobách přicházejí s radostnou zprávou o narození Krista a o začínajícím novém roce, který bude právě díky tříkrálové návštěvě šťastný a zdařilý.¹⁶³

5. 2. Barvy masopustu

5. února 2005

Chladným dnem poletují sněhové vločky a mezi nimi pronikají útržky rozhovoru, smích, zvuky rolniček a staré tahací harmoniky. Je konec masopustu a před námi se otevírá obraz jako ze starých časů. Průvod „maškarádů“ prochází vesnicí.

Tradiční masopustní zvyky tu získaly zvláštní svébytnou podobu. Nepředstavujte si nějaké zkostnatělé dodržování tradic. Mezi tančícími postavami jsou babka s košem, cikánka, řezník nebo smrtka, ale můžete zahlédnout i hokejistu, vězně, exotického broučka nebo houbaře. Vše se prolíná do barevného poskakujícího průvodu, kterému vévodí „stréček“ s heligonkou a pošťák roznášející pozvánky na večerní zábavu. Rituál spojující především mladé lidi z vesnice nabízí rozptýlení, vytržení ze stereotypu, ale i pocit sounáležitosti. Přináší vědomí toho, kam patříme.¹⁶⁴

¹⁶³ srov.: M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 65. - V. FROLCOVÁ, Folklor a obřad v kalendářním cyklu, s. 100-102. - V. FROLEC, Prostá krása, s. 74-100, 147. - V. FROLEC, Vánoce v tradici českého lidu, s. 64-80. - V. FROLEC, Výroční obyčeje a jejich životnost v Českých zemích, s. 18-19. - A. VAN GENNEP, Přechodové rituály, s. 163-169. - V. JIŘIKOVSKÁ, Tříkrálová koleda, s. 257-264. - J. LANGHAMEROVÁ, Lidové zvyky, s. 303-305. - R. J. SMITH, Festivals and Celebrations, s. 159-172. - Č. ZÍBRT, Veselé chvíle v životě lidu českého, s. 61-80.

¹⁶⁴ srov.: M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 64-68. - M. ELIADE, Inicie, rituály, tajné společnosti, s. 8, 197. - J. HEERS, Svátky bláznů a karnevaly, s. 141, 161-162. - V. HRNÍČKO, Atributy, proměny a funkce některých tradičních masek ve výročních obyčejích, s. 112-118. - J. LANGHAMEROVÁ, Dějiny odívání, s. 55, 64-80. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 35-73. - R. J. SMITH, Festivals and Celebrations, s. 159-172. - V. TURNER, Průběh rituálu, s. 160. - Č. ZÍBRT, Veselé chvíle v životě lidu českého, s. 98-163.

V minulosti byl masopust obdobím zpěvu, zabíjaček a svateb. Přestože byl tolerován církví, v žádném případě se nejedná o čistě křesťanský svátek. Je spíše ozvukem dávných slavností a rituálů vítajících přicházející jaro a nový rok. Lidé v maskách vstupovali na tenkou hranici mezi lidským světem a posvátným světem duchů a bohů; magickými obřady zajišťovali štěstí, úrodnost polí a plodnost žen. V tajemném oparu masopustu se děly zvláštní věci. Mrtví se přibližovali k živým a magické rituály mívaly neobyčejnou moc.¹⁶⁵

I dnes, stejně jako dřív, mají masopustní maškarádi dovoleno ledacos. Svět se na chvilku obrací vzhůru nohama; zpívá se, tančí, muži nosí dámské šaty a ženy se zase převlékají za muže, vzduchem se nese rámus a křik průvodu. Řád každodenního světa se najednou ztrácí ve víru barev masopustu. Jsme na pomezí Moravy a Vysočiny, a tak nemůže chybět domácí slivovice, při této příležitosti doplňovaná koblihami a uzeným masem. A průvod pije, zpívá, pije a zpívá...

Zvláštní je, jak moc je tato slavnost uzavřená sama do sebe. Není tu nikdo, kdo by nebyl její součástí, žádní turisté, žádní cizí zvědavci. Barevní a rozjaření maškarádi zvoní u všech dveří a každého rádně pomalují. Dřív odnášeli slepice a vybavení domu, dnes vám spíš pokreslí poštovní schránku rozpustilými obrázky. Tento den je také velkou atrakcí pro děti. Za každým rohem vykukuje kousek čepice. Ti, co ještě nedorostli tak, aby se mohli průvodu sami účastnit, jsou zvědaví, ale přece jen zachovávají zdrženlivý odstup. Vědí totiž, že maškarádi nemají slitování a každý, koho chytí, půjde domů pěkně zřízen. Přesto se však zdá, že je to jakási soutěž, ve které si dorůstající kluci navzájem ukazují svou odvahu přiblížit se co nejvíc.

Právě tady je možné vidět, jak se starý rituál spojuje se současným životem. Snad z teoretického pohledu ztrácí na čistotě a původním významu, ale zároveň nalézá svůj nový smysl. Dnes už masopust není oslavou před dlouhým obdobím půstu a očekáváním Velikonoc. Stále se v něm ale projevuje ničím nepřemožitelná radost ze života, stejná jako kdysi dávno, pospolitost obyvatel a neopakovatelnost místa a okamžiku. Mimo jiné nás potom masopust stejně jako dřív vytrhuje z koloběhu všedních dnů. Poklábošíme s přáteli a sousedy, popijeme, ohlédneme se zpátky, poklevetíme, zhodnotíme, a potom zase dál...

¹⁶⁵ srov.: M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 32. - M. ELIADE, Inicie, rituály, tajné společnosti, s. 8,197. - V. FROLEC, Výroční obyčej a jejich životnost v Českých zemích, s. 18-19. - A. VAN GENNEP, Přechodové rituály, s. 110-135,163-169. - J. HEERS, Svátky bláznů a karnevaly, s. 161-177. - V. HRNÍČKO, Atributy, proměny a funkce některých tradičních masek ve výročních obyčejích, s. 112-118. - J. LANGHAMEROVÁ, Lidové zvyky, s. 11-41. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 35-73. - R. J. SMITH, Festivals and Celebrations, s. 159-172. - V. TURNER, Průběh rituálu, s. 160-175. - Č. ZÍBRT, Veselé chvíle v životě lidu českého, s. 108-163.

5. 3. Velikonoce

Velikonoční „klapání“

13. dubna 2006

Je Velký pátek a nad domy se vznáší smutné mlčení. Nepřívětivé počasí s deštěm a šedou oblohou odrazuje od procházek i práce na zahradě, a tak je vesnice téměř liduprázdná. Nehybnost chvíle je náhle přerušena rytmickým klapáním, které se spolu s dvaceti chlapci vynořuje ze zákrutu silnice. Jdou v pevně sevřeném dvojstupu, vážní, s vědomím důležitosti toho, aby vše bylo provedeno přesně tak jak má. Nejmladšímu může být asi pět let, nejstaršímu patnáct. Platí zde velmi staré a prozatím neměnné pravidlo, že „klapání“ je chlapeckou záležitostí a děvčátka jsou z rituálu zcela vyloučena. Dívky občas ze zájmu běhávají za průvodem. Vstoupit dovnitř jim ale nikdy dovoleno nebylo. V průběhu Velikonoc se zde setkáváme i s několika dalšími zvyky a rituály, které jsou výsostnou doménou mužů či žen.

Místní chlapci se „klapání“ účastní do té doby, než odejdou ze základní školy. Náročnost jejich úkolů i výše podílu z koledy stoupají s věkem, takže průvod vždy řídí nejstarší. Ti dobře vědí, jak má rituál probíhat, a tak se klapání mísí s jejich výkřiky a příkazy, aby se vyrovnaly řady, aby se klapalo pořádně, a také s občasným „raz, dva, tři, čtyři“, podle kterého se napravují nedostatky v rytmu, jenž je tradičně stanoven a znovu se ozývá vesnicí, každý rok stejně jako loni. Chlapci procházejí obcí tak, jako kdysi jejich pradědové a vzduchem se nesou dvě dlouhé a tři krátké doby, neustále se opakující. Při pohledu na dvacet kluků se musím trochu usmívat nad tím, že je tu tolik dětí.

Scházejí se u kapličky se zvonící. Začínají pokřizováním před otevřenými dveřmi kaple, které odhalují sochu Panny Marie, a „koledou“ nebo „modlitbou“ za zachování lidského života. Průvod potom prochází vesnicí, zastavuje se u kapliček a křížů, aby zde svou modlitbu znovu zopakoval.

„... My klekání klapáme,

čímž památku konáme.

Že Kristus Pán za nás umřel

a pro nás na kříži pněl.
Protož milý křesťane
modli se Anděl Páně,
/aby nás Bůh vždy zachoval
skrz přimluvu Marie./...“

Tradice velikonočního klapání je tu „od nepaměti“. Nebyla přerušena ani za války ani během komunismu. Rituál se však pozvolna proměňuje. Je například vidět, že zdaleka ne všichni chlapci se dnes umějí pokřizovat. Když se pak snaží co nejrychleji tuto nutnost odbýt u křížku před domem č. p. 46, paní Bohuslava Fousková je pozoruje z kuchyně, směje se jim a říká, kolik času věnovala tomu, aby to její vnuci dobře uměli.

Tento velikonoční zvyk je v Nových Sadech považován za něco zcela přirozeného a běžného. Každoroční několikeré opakování obchůzky způsobilo, že chlapci procházející kolem domů nevyvolávají zvláštní zájem ani pozdvižení. Vše běží hladce a plynule. Babičky otevrou okna, nebo vyjdou před dveře, aby se podívaly na své vnuky a zjistily, zda dnešní generace dětí ještě všechno umí tak, jako když byly mladé. Děvčátka se ze zvědavosti mihnou kolem, zatímco „stréčkové“ se většinou ani nenechají vyrušit ze své práce. Vesnice je tichá, pomalu se začíná vyjasňovat nebe, průvod „klapačů“ je slyšet do daleka a všude kolem roznáší zprávy v připomínku dávných událostí i toho, že Nové Sady jsou obcí stále živoucí.¹⁶⁶

Z dnešního pohledu lze těžko říci proč se právě zde v rámci Velikonočních svátků udrželo striktní oddělení mužských a ženských úkonů, zatímco na mnoha jiných místech se rozdíl stírájí. Celkově se zdá, že v Nových Sadech je silnější tradiční pohled na rozdílnost mužských a ženských rolí v životě. Z hlediska dávných tradic, pod jejichž vlivem vznikala dodnes přetrvávající forma Velikonočních obřadů, je zřejmě významná představa o síle a schopnosti mužů, jimž jsou svěřovány závažné obřady zajišťující udržení kontinuity života.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Rozhovor s R. Burianem, Nové Sady 14. 4. 2006. - Rozhovor s B. Fouskovou, Nové Sady 15. 4. 2006. - Rozhovor s Pavlem Fouskem, Nové Sady 15. 4. 2006. - Rozhovor s L. Klementem, Nové Sady 14. 4. 2006 - Rozhovor s V. Klementovou, Nové Sady 15. 4. 2006 - Rozhovor s E. Nováčkovou, Nové Sady 19. 1. 2007. - Rozhovor s Č. Ventrubou st., Nové Sady 18. 4. 2006.

¹⁶⁷ srov.: M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 65. - M. ELIADE, Iniclace, rituály, tajné společnosti, s. 30. - V. FROLCOVÁ, Folklor a obřad v kalendářním cyklu, s. 75-114. - V. FROLEC, Prostá krása, s. 101-102. - V. FROLEC, Výroční obyčej a jejich životnost v Českých zemích, s. 18-19. - V. FROLEC et al. (ed.), Výroční obyčej, s. 10-11. - A. VAN GENNEP, Přechodové rituály, s. 163-169. - A. NAVRÁTILOVÁ, Narození a smrt v české lidové kultuře, s. 14. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 35-73. - J.

Velikonoční „klapání“ je dodnes považováno za něco významného. V roce 2006 „klapalo“ dvacet chlapců, o rok dřív sedmnáct. Jsou to v podstatě všichni místní kluci, kteří mají správný věk na to, aby se mohli obchůzky zúčastnit. Velmi se dbá na to, aby byla dodržena tradiční forma. Především text „modlitby“, rytmus klapání a místa, na kterých se chlapci zastavují.

Tento rituál, jehož počátky pro dnešní účastníky již leží v nedohledné minulosti, je úzce spojen s křesťanskou tradicí. „Klapání“ bývalo výzvou k modlitbě a jeho čas byl přesně stanoven. Dnes už se ale důsledné dodržování hodin nezdá být tolik významné. V roce 2006 se průvod konal na Zelený čtvrtek večer – za deset minut šest, na Velký pátek – za deset minut šest ráno, v poledne, ve tři hodiny odpoledne a za deset minut šest večer a na Bílou sobotu opět ráno, deset minut před šestou. Toto časové rozvržení odpovídá tradičnímu pojetí. Nelze ale říci, že by bylo každý rok přesně dodrženo. Oproti minulosti již také není pravidlem, že by se obyvatelé vesnice šli modlit, když průvod „klapačů“ zaslechnou. Je tu stále mnoho věřících lidí, ale z nějakého důvodu vnější projevy víry nebývají příliš okázalé.

V odpoledni Velkého pátku je „koleda“ doplněna slovy „My klekání ve tři hodiny klapáme...“, čímž se zdůrazňuje hodina Kristovy smrti.¹⁶⁸ Během páteční večerní obchůzky chlapci vybírají ve všech domech koledu. V současnosti to jsou peníze, doba, kdy se ještě dávala syrová vajíčka, ale není příliš vzdálená. Chlapci si mezi sebou koledu dělí sami. Velikost podílu závisí na věku, a tak nejmladší obvykle přijdou tak trochu „zkrátka“.¹⁶⁹

„Klapání“ je křesťanským rituálem. V původní formě zvyku bychom jistě našli i předkřesťanské motivy, které se zdají být pozůstatky dávných obřadů provázejících jarní rovnodennost. Projevuje se zde například archaická představa o nebezpečných silách a stvořeních, jenž se v dobách změn a přechodů přibližují k lidem a mohou je ohrožovat. Průvod chlapců s mocnou modlitbou prochází vesnicí, zastavuje se u míst, která jsou obdařena možností komunikovat s nadpřirozeným světem: u kapličky a křížů, a uzavírá tak kruh neprostupný pro zlé síly. Účinnost rituálu je navíc podpořena hlukem zahánějícím vše špatné, přesně tak, jak tento motiv nalézáme ve společnostech celého světa.¹⁷⁰

POSPÍŠILOVÁ, Kultura dětí, s. 115-143. - R. J. SMITH, Festivals and Celebrations, s. 159-172. - Č. ZÍBRT, Veselé chvíle v životě lidu českého, s. 235-241.

¹⁶⁸ L 23,44-45.

¹⁶⁹ srov.: M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 65. - V. FROLEC, Prostá krása, s. 74. - J. LANGHAMEROVÁ, Lidové zvyky, s. 45-102. - J. POSPÍŠILOVÁ, Kultura dětí, s. 115-143. - Č. ZÍBRT, Veselé chvíle v životě lidu českého, s. 235-241.

¹⁷⁰ srov.: M. ELIADE, Mýtus o věčném návratu, s. 29,38-45. - V. FROLCOVÁ, Folklor a obřad v kalendářním cyklu, s. 75-114. - C. GEERTZ, Interpretace kultur, s. 109-139. - A. VAN GENNEP, Přechodové rituály, s. 163-169. - J. LANGHAMEROVÁ, 2004, s. 45-46,74. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 35-73. - J. POSPÍŠILOVÁ, Kultura dětí, s. 115-143. - P. ŘÍČAN, Cesta životem, s. 32-33. - R. J.

Z pohledu dnešních aktérů se jen stěží dá hovořit o magických praktikách. Beze sporu je stále významný náboženský aspekt rituálu, přesto by však bylo problematické tvrdit, že pro samotné chlapce je právě tato sakrální složka hlavním důvodem, proč se občůžky účastní. Z jejich pohledu můžeme dospět hned k několika důležitějším věcem. Především si kluci „klapáním“ vydělají peníze, kterých není málo a které jim zůstanou jako kapesné. Dále je velmi významné, že lidé vnímají tuto událost jako součást tradic, které se mají udržovat a předávat dalším generacím. Od místních chlapců se účast jednoduše očekává. V neposlední řadě bychom měli zmínit soudržnost chlapecké party. Pokud by se některý kluk k rituálu nepřidal, oddělovalo by ho to od jeho kamarádů. Kluci z Nových Sadů zkrátka „klapou“ všichni a svůj vliv zde jistě má jak sklon ke konformitě, tak stmelování chlapecké party prostřednictvím společných zážitků.^{171 172}

Bílá sobota

15. dubna

Velké přípravy v kuchyni paní Bohuslavy Fouskové dnes probíhají už od rána. Je do nich zapojena její dcera i vnučka, muži spíše pozorují dění a občas nasměrují jinam její pravnučku, která se v dětském chodítku mihá místností a velmi se zajímá o plotnu. Připravujeme řízky s bramborovým salátem, svíčkovou na zítřejší oběd, pečeme mazance s nezbytným křížkem zdobícím vrchol bochníčku i spousty cukroví. Nezasvěcený člověk by řekl, že se chystá svatba. Vaření, pečení a mytí nádobí se v téměř pravidelných cyklech opakují až do večera.

Se začátkem odpoledne se postupně zlepšuje počasí a přicházejí návštěvy. Rámus i pohyb v místnosti se zvyšuje. Povídá se, začíná se nalévat víno a slivovice, ochutnávají se první právě dokončené dobroty.

SMITH, Festivals and Celebrations, s. 159-172. - Č. ZÍBRT, Veselé chvíle v životě lidu českého, s. 235-241.

¹⁷¹ Rozhovor s R. Burianem, Nové Sady 14. 4. 2006. - Rozhovor s B. Fouskovou, Nové Sady 15. 4. 2006. - Rozhovor s Pavlem Fouskem, Nové Sady 15. 4. 2006. - Rozhovor s L. Klementem, Nové Sady 14. 4. 2006 - Rozhovor s V. Klementovou, Nové Sady 15. 4. 2006 - Rozhovor s E. Nováčkovou, Nové Sady 19. 1. 2007 - Rozhovor s Č. Ventrubou st., Nové Sady 18. 4. 2006.

¹⁷² srov.: E. FROMM, Umění milovat, s. 9-18. - J. HEERS, Svátky bláznů a karnevaly, s. 141. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 7-11, 39-44, 56-81. - R. F. MURPHY, Úvod do kulturní a sociální antropologie, s. 173-176. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 35-73. - J. POSPÍŠILOVÁ, Kultura dětí, s. 115-143. - P. ŘÍČAN, Cesta životem, s. 32-33. - R. J. SMITH, Festivals and Celebrations, s. 159-172. - J. SOKOL, Leges sine moribus vanae, s. 107. - Č. ZÍBRT, Veselé chvíle v životě lidu českého, s. 235-241.

Boží hod velikonoční

16. dubna 2006

Poklidný a tichý den se špatným počasím a minimem událostí. Zdobíme kraslice a muži se vytrácejí pryč, aby přinesli vrbové proutky na „žily“¹⁷³.

Velikonoční pondělí

17. dubna 2006

Ženy dnes zůstávají doma. Spolu s dívkami a malými chlapečky sedí v kuchyních nebo obývacích pokojích a čekání na „koledníky“ si krátí rozhovory o životě, dětech, rodinách a místních událostech. Pravidlem pohostinství je pobízet návštěvníky k jídlu a každého dospělého příchozího uctít „kořalkou“. Pokud návštěva posedí dost dlouho, nalévá se znovu a znovu. Když potom „koledníci“, někteří už trochu kymácivě, odcházejí do větrného počasí venku, uvnitř domu začíná nové kolo mytí nádobí a dlouhých rozhovorů.¹⁷⁴

Velikonoční pondělí je zvláštní den. Slavnostnější než ostatní, předem vymezený specifickými pravidly. Od žen se očekává, že víceméně celý den neopustí domov. Procházka po vesnici by byla chápána jako něco nepatřičného. Jejich úkolem je uvítat návštěvy. Poté následuje víceméně předstíraný pokus o útěk a nakonec se všechny nechají „vyplatit žilou“ aby byly i v dalším roce krásné a zdravé. Především mezi vrstevníky může mít tento rituál poněkud dramatický průběh. V takovém případě se zřejmě utíká doopravdy. Mezi návštěvníky jsou sousedé, přátelé a příbuzní. Nestává se, že by u dveří zaklepal někdo cizí, a tak jsou všichni příchozí s naprostou samozřejmostí uvedeni do domu.¹⁷⁵

¹⁷³ „Žila“ nebo „pomlázka“ (tento název je v Nových Sadech poměrně neobvyklý) se splétá nejčastěji z osmi vrbových proutků.

¹⁷⁴ Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Nové Sady 17. 4. 2006. - Rozhovor s Boženou Fouskovou, Nové Sady 17. 4. 2006.

¹⁷⁵ srov.: M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 65. - V. FROLCOVÁ, Folklor a obřad v kalendářním cyklu, s. 75-114. - V. FROLEC, Vánoce v tradici českého lidu, s. 64-80. - V. FROLEC, Prostá krása, s. 74-125. - V. FROLEC, Výroční obyčeje a jejich životnost v Českých zemích, s. 18-19. - C. GEERTZ, Interpretace kultur, s. 109-139, 170-171. - J. LANGHAMMEROVÁ, Lidové zvyky, s. 97. - Z. PINC, Instinkty, pouta, informace, s.

Muži ráno odcházejí z domova na „mrskut“. Malí kluci si přivstanou tak, aby stihli během dopoledne obejít s koledou celou vesnici. Za odměnu si odnášejí sladkosti, kraslice a barevné pentle, které se přivazují na „žilu“. Obchůzka je výlučně mužskou záležitostí a při kladení otázek ve snaze zjistit od malých i velkých „holek“, jestli jim to nepřijde líto, se člověk setká spíše s nepochopením. Zkrátka to tak je.¹⁷⁶

Starší muži, od mladíků až po „dědóšky“, rozvážně vyražejí na „mrskut“ o něco později. Obvykle nechodí samostatně, ale ve větších „partách“, sestavovaných po dohodě, nejčastěji podle příbuzenství nebo věkových skupin. Muži chápou obchůzku vesnice jako svou závažnou a docela nelehkou povinnost. Je nutné navštívit všechny příbuzné a známé, tedy větší část vesnice, aby se nikdo necítil opomenut. V Nových Sadech je v současnosti 66 obydlených domů.¹⁷⁷ V každém stavení, do kterého přijdou, se koledníci musejí zastavit na kus řeči, posedět, popít, ochutnat dobroty. Paní domu nabízejí zákusky, cukroví, mazance, velikonoční beránky, chlebičky, klobásy nebo řízky, neboť se to tak sluší. Společné jídlo je laskavým rituálem, při kterém se utvrzuje vzájemná náklonnost i vědomí příslušnosti k místu, a zároveň se, samozřejmě, tak trochu hodnotí schopnosti každé hospodyně. Nepsaným, avšak poměrně závazným pravidlem potom je, že hosté by měli alespoň část nabízeného jídla přijmout. Nezbytnou součástí každého setkání jsou také „kořalky“, které se nalévají téměř neustále. Hodně se pije domácí slivovice, ale vhod přijde i kupovaný alkohol. Pohoštění je chápáno jako vstřícné gesto, které se víceméně nedá odmítnout. Není tedy divu, že se nejeden muž dopotácí domů v rozjařené náladě až v pozdním odpoledni. I tato část oslav je chápána jako něco obvyklého a je přijímána s naprostou samozřejmostí a shovívavým nadhledem.¹⁷⁸

126-130. - R. J. SMITH, *Festivals and Celebrations*, s. 159-172. - Č. ZÍBRT, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, s. 245-267.

¹⁷⁶ srov.: M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 65. - M. ELIADE, *Iniciace, rituály, tajné společnosti*, s. 30. - V. FROLCOVÁ, *Folklor a obřad v kalendářním cyklu*, s. 75-114. - V. FROLEC, *Prostá krása*, s. 74-125. - J. LANGHAMMEROVÁ, *Lidové zvyky*, s. 45-102. - Č. ZÍBRT, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, s. 245-267.

¹⁷⁷ Č. VENTRUBA, *Projev k vysvěcení znaku a praporu obce*, s. 1.

¹⁷⁸ srov.: M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 64-68. - V. FROLCOVÁ, *Folklor a obřad v kalendářním cyklu*, s. 75-114. - V. FROLEC, *Prostá krása*, s. 74-125. - V. FROLEC et al. (ed.), *Výroční obyčeje*, s. 10-11. - C. GEERTZ, *Interpretace kultur*, s. 170-171. - A. VAN GENNEP, *Přechodové rituály*, s. 35-36, 64, 131. - A. J. GUREVIČ, *Kategorie středověké kultury*, s. 171-180. - J. LANGHAMMEROVÁ, *Lidové zvyky*, s. 45-102. - A. NAVRÁTILOVÁ, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, s. 14. - Z. PINC, *Instinkty, pouta, informace*, s. 126-130. - P. POPELKA, *Sociální realita ve výročních obyčejích*, s. 74-80. - M. RIDLEY, *Původ ctnosti*, s. 79-114. - R. J. SMITH, *Festivals and Celebrations*, s. 167-170. - V. SOUKUP, *Přednáška Teorie kultury*. Katedra teorie kultury FF UK, ZS akad. r. 2005/2006. - Č. ZÍBRT, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, s. 245-267.

5. 4. Oheň Filipojakubské noci

30. dubna 2005

Obr. 6: Deštivá a chladná Filipojakubská noc, duben 2006.

Na louce v Chobůtkách celý rok vyrůstala hromada dřeva, chrastí, posečené trávy a nepotřebného harampádí. Dnes se otevírá Filipojakubská noc a v podvečerním šeru je zažehnut mohutný oheň, jehož svit propůjčuje tmavnoucímu soumraku nádech zvláštního a tajemného okamžiku. Hlavní dominantou dnešní noci je světlo.¹⁷⁹ Jako by se obracel řád světa a pro tuto chvíli byla noc zbavena tmy. Vstupujeme do zvláštního času který není zatěžkán starostmi všedních dnů. Lidé se scházejí ve světle ohně, obklopeni lesem a stráněmi, které začínají kvést, a za vrzavého doprovodu cvrčků jedí a pijí, aby oslavili příchod nového jara.

Filipojakubská noc už dávno není magickým obřadem. Je především setkáním lidí všech generací od malých dětí až po „bábičky a dědóšky“. Stále je tu však cítit jarní síla nového života a příroda připravená naplnit další léto. Na louce, kousek za vesnicí, je vidět dokonalý obraz kontinuity a pospolitosti. Tři nebo čtyři generace rodin se scházejí aby oslavily další rok, jehož počátek je na dohled. Malí neposedové běhají kolem ohně, sbírají větve a přihazují je do plamenů. Tváře jim hoří nadšením a v očích se jim odrážejí divoké jiskřičky. Je to velická událost. Dospělí sedí na dřevěných lavicích, povídají si, jedí a popíjejí. Bez „kořalek“, vína a piva by

¹⁷⁹ srov.: J. ASSMANN, Smrt jako fenomén kulturní teorie, s. 60-68. - V. FROLCOVÁ, Folklor a obřad v kalendářním cyklu, s. 75-114. - J. LANGHAMMEROVÁ, Lidové zvyky, s. 107-108.

pálení čarodějnic bylo nemyslitelné. Jeden z našich přátel zapíjí narození své první dcery, což se musí, aby byla krásná, a tak oslavy končí až nad ránem. Popel stále doutná, jemný oblak kouře se nad ním bude držet ještě celý další den, hrdý tatínek se potácivě vzdaluje směrem k Bíteši, dobrovolní hasiči nakládají stoly a lavice, a my jdeme v prvním květnovém ránu spát.

Ohně Filipojakubské noci patří ke zvykům, jejichž archaická pohanská symbolika nebyla překryta křesťanskými významy. Obvykle je „pálení čarodějnic“ vykládáno jako zvyk, který zůstal připomínkou dávných předkřesťanských slavností. Noc předcházející prvnímu květnu je podle členění roku, které se řídí pohybem slunce a přírodními cykly, oslavou právě začínajícího plodného času. V předvečer nového úrodného období je moudré všemi dostupnými prostředky, tedy i špetkou magie, zajistit přívětivost dobrých sil. Jasný oheň uprostřed noci spálí všechno zlé, svět i lidé jsou očištěni a získávají část ohnivé síly.¹⁸⁰

Dnes již nelze říci, zda byl dávný pohanský rituál spíše obřadem svázaným s uctíváním slunce nebo zda jeho hlavním motivem bylo očištění od zlých sil. Podobně jako mnoho jiných slavností, i pálení filipojakubských ohňů již ztratilo svůj prapůvodní vnitřní význam. Část tradice se však zachovala, a tak se setkáváme s víceméně neměnnou formou, do níž jsou doplňovány aktuální významy. Oslava Filipojakubské noci tedy již není magickým rituálem zajišťujícím plodnost země a přízeň nadpřirozených sil. V současnosti je spíše společenským setkáním. Samotné slavení je jedním z nejvýznamnějších znaků této události. Obyvatelé Nových Sadů již nejsou závislí na tom, jak se vydaří úroda. Teorie o jarních magických praktikách jako hlavní náplni slavnosti by tedy zřejmě neobstála. „Pálení čarodějnic“ je tak dnes především setkáním lidí, slavností, která zdůrazňuje kontinuitu a pospolitost celé obce i jednotlivých rodin, příjemnou událostí, jejíž prožití ještě blíže spojuje všechny zúčastněné.¹⁸¹

Nabízí se srovnání s oslavami pořádanými ve větších městech. Přestože se jedná o tutéž událost a přestože i vnější forma slavnosti bývá alespoň částečně podobná, vnitřní obsah se

¹⁸⁰ srov.: J. ASSMANN, Smrt jako fenomén kulturní teorie, s. 60-68. - M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 32,66. - M. ELIADE, Inicie, rituály, tajné společnosti, s. 5-8. - V. FROLEC, Výroční obyčeje a jejich životnost v Českých zemích, s. 18-19 - C. GEERTZ, Interpretace kultur, s. 109-139. - A. VAN GENNEP, Přechodové rituály, s. 163-169. - J. LANGHAMEROVÁ, Lidové zvyky, s. 107-108. - R. J. SMITH, Festivals and Celebrations, s. 159-172.

¹⁸¹ srov.: M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 32,65-68. - V. FROLEC et al. (ed.), Výroční obyčeje, s. 10-11. - H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 156-162. - J. LANGHAMEROVÁ, Lidové zvyky, s. 105-108. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 7-11,39-44,56-81. - H. LIBROVÁ, Láska ke krajině?, s. 129. - A. NAVRÁTILOVÁ, Narození a smrt v české lidové kultuře, s. 14. - Z. PINC, Město versus pospolitost, s. 60-68. - P. POPELKA, Sociální realita ve výročních obyčejích, s. 74-80. - R. J. SMITH, Festivals and Celebrations, s. 160-163. - F. TÖNNIES, Gemeinschaft und Gesellschaft, s. 8-39.

významně liší. „Městské“ slavení postrádá rozměr pospolitosti. Obvykle se ho účastní velké množství lidí, ale jsou v davu vzájemně izolováni. Chybí zde jakékoli dlouhodobější sdílení.¹⁸²

Zajímavým podnětem k úvahám, o jejichž pravdivosti se však nikdy dokonale nepřesvědčíme, je teorie o tom, že zapalování filipojakubských ohňů nikdy magický obsah mít nemuselo: „...objevil se dokonce i takový názor, že to jednoduše byl čas, kdy se obvykle pálil nahromaděný odpad...“.¹⁸³ Možná by se tato teorie mohla zdát příliš prozaická, zajímavé však je, že v Nových Sadech opravdu celý rok vyrůstá hromada odpadu, který je základem hranice zapalované v poslední dubnové noci.

5. 5. Pout'

Páteční odpoledne

16. června 2006

Na prostranství před obecní stodolou se k ohromné radosti všech dětí objevil malý a velký řetízkový kolotoč, houpací loď a střelnice. Každé odpoledne sem přicházejí mladé rodiny s dětmi. Tatínkové si dají pivo, holky a kluci dostanou lízátko, svezou se na kolotoči, běhají po prozatím opuštěném tanečním parketu a lezou po lavicích v poloprázdné stodole. Během celého dne sem přicházejí „stréčkové“ i kluci na „jedno“ a někteří už zůstanou až do večera. Právě se hraje fotbalové utkání s Ghanou, někdo šel domů, přinesl televizi a všichni přítomní teď asistují při doladění obrazu, aby přenos byl pokud možno dokonalý.

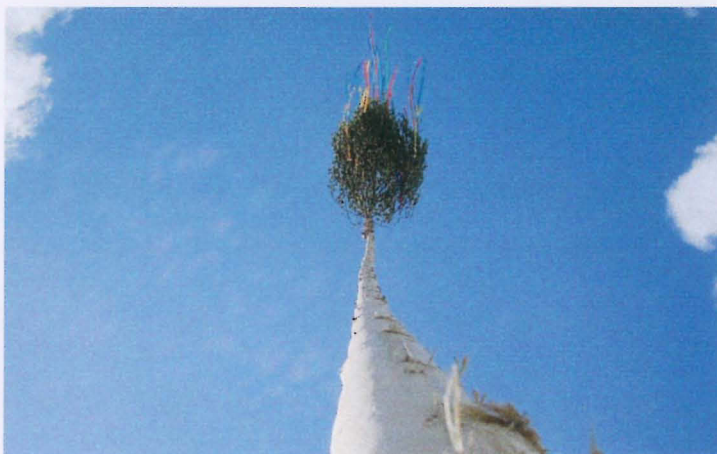
Naproti stodole se k modrému nebi zdvihá májka, a na druhé straně vesnice se v jemném vánku kývou větve druhé májky, mnohem menší, postavené na trámech střechy nového domu. Tradice jsou tu udržovány jaksi mimochodem. Jsou součástí života.¹⁸⁴

¹⁸² srov.: V. FROLEC et al. (ed.), Výroční obyčeje, s. 10-11. - Z. PINC, Město versus pospolitost, s. 60-68. - P. POPELKA, Sociální realita ve výročních obyčejích, s. 74-80. - R. J. SMITH, Festivals and Celebrations, s. 164.

¹⁸³ „...it has even been suggested that this was simply a traditional time for burning accumulated rubbish...“^a

^a R. J. SMITH, Festivals and Celebrations, s. 161.

¹⁸⁴ srov.: V. FEGLOVÁ, Súčasný podoby obyčajov v kultúrnom systéme slovenska, s. 55-66. - V. FROLEC, Výroční obyčeje a jejich životnost v Českých zemích, s. 18-19. - V. FROLEC et al. (ed.), Výroční obyčeje, s. 10-11. - C. GEERTZ, Interpretace kultur, s. 109-139. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 7-11, 39-44, 56-81. - Č. ZÍBRT, Veselé chvíle v životě lidu českého, s. 273-323.

Obr. 7: Májka nad Pelánkou, červen 2005.

Páteční pouťová zábava

16. června 2006

Stodola, vyzdobená březovými větvemi a spoustou barevných stuh, je naplněna lidmi všech generací. Jednotlivé rodiny sedí pohromadě u dlouhých stolů, tedy ti starší. Mladí jsou rozděleni do několika skupin. Nejmladší, přibližně patnáctiletí, sedí stranou tak, aby na ně nebylo moc vidět. Většina přítomných si ovšem docela dobře pamatuje, že také bývala patnáctiletá, a tak vcelku není tajemstvím co se v odlehlém koutě děje. „Má“ generace, zhruba mezi dvaceti a třiceti lety, debatuje o životě, o nedávných událostech i o plánech do budoucna. Hodně se tančí. Hudba rozmanitých žánrů je zajišťována tříčlennou kapelou. Muzikanti s nadšením a s láskou hrají směs lidových písní, dechovky a moderní muziky. Za okny se míhá řetízkový kolotoč a pestrobarevně svítí střelnice. Dospělí pijí „kořalky“, pivo a víno a povídají si, ale přes hlasitou hudbu toho není moc slyšet. Smějí se. Kluci a děvčátka běhají od kolotočů do „šenku“ pro kofoly a sladkosti, potom zase divoce ven na kolotoč a k rodičům vyprosit si další peníze. Peče se prase. Dospělí i děti si nosí křiklavě červené, růžové, žluté a modré papírové růže a trofeje ze střelnice, frkačky, hračky, hlouposti, poklady.

Barevná noc je plná hudby a tance, rozhovorů a jídla. Trvá dlouho, děti nemusejí jít dnes moc brzy spát, protože ani rodičům se nechce domů, a tak se ještě ve tmě, v níž září střelnice

a reflektory nad muzikanty, mihají drobné postavičky s papírovými květinami v rukou.

Kolem půl jedné v noci hlučné veselí postupně utichá. Někteří stále tančí, jiní sedí zamyšleně u stolů a další unaveni pomalu usínají tam, kde právě jsou. Jdeme domů, kolotoče jsou už zastaveny, střelnice zůstala tichá, tmavá a opuštěná. Nad tím vším se k nebi tyčí vysoká štíhlá májka, tmavý obrys proti letní obloze, lehce se pohupuje ve větru a je sice ještě čerstvá a zelená, ale stejná jako loni, předloni a dávno. Je znamením, že se tu slaví pouť. Na nebi je spousta hvězd a zábava ve stodole zdaleka nekončí. Myslím, že někteří půjdou domů opravdu pozdě.¹⁸⁵

Sobotní odpoledne u paní Bohuslavy Fouskové

17. června 2006

V průběhu dne se u stolu na zahradě vystřídalo hned několik návštěv. Nad spoustou sladkostí, chlebíčků a vína se sprádají hovory o životě, kolem běhá několik dětí a dva psi.

Sobotní pouťová zábava

17. června 2006

Večer se lidé opět setkávají ve stodole. Stejně jako včera si sedají ke stolům s rodinou nebo přáteli, jen dětí je tu dnes o něco méně. V letním podvečeru se pomalu ochlazuje horký vzduch a znovu se otevírá noc naplněná tancem, rozhovory, barevnými světly kolotočů, smíchem, vínem, pivem a „kořalkami“. O půlnoci se losuje tombola, jejíž hlavní cenou je májka.

Tančí se opravdu hodně, především valčík a polka. Umí to tu téměř všichni. Taneční parket víří v rychlém tempu, až se z toho točí hlava. Oslavy trvají celé tři dny. Pije se, zpívá a tančí, potom trocha spánku a druhý den vše začíná znovu.

¹⁸⁵ srov.: Č. ZÍBRT, Veselé chvíle v životě lidu českého, s. 273-323.

Neděle

18. června 2006

Dopoledne trávíme v kuchyni. Je to spíše ženská záležitost. Probíhá pečení přírodních plátků a řízků, příprava neuvěřitelného množství jídla všech druhů a chutí tak, aby bylo dost i pro příbuzné a blízké přátele, kteří zanedlouho přijdou. Před polednem a během odpoledne přijíždějí do většiny rodin návštěvy. Je překrásný den, jasné modré nebe a průzračný vzduch, a tak mnoho lidí sedí venku v zahradách a na dvorech. Před návštěvami se vrší další a další spousty jídla a pití a všichni jsou svátečně naladěni. V jednu hodinu po poledni začíná obchůzka „dědiny“. Hasiči oblečení do svátečních uniforem procházejí vesnicí a zastavují se u každého domu. Oficiálně a obřadně zvou na pouťovou zábavu a vybírají „vstupné“. Výše příspěvku není přesně stanovena, ale za samozřejmost je považováno to, že neodejdou s prázdnou. Lidé jim vycházejí vstříc na prostranství před staveními a přinášejí cukroví, koláče, chlebičky a „kořalky“. Muzikanti stojí ve stínu ořechů a hrají. Zlaté trubky a heligonka se lesknou v letním slunci. Hasiči každému připínají zelenou snítku myrty, potom odcházejí k dalšímu domu a lidé se zvolna vydávají k obecní stodole.

„Na Pelánce“ se sešlo hodně lidí. Mnozí z nich se už nějaký čas neviděli. Dlouze se povídá a rozhovory o životě utichají až pozdě večer. Mladí lidé s sebou většinou mají své malé ratolesti, dokonce i děti, které se narodily během minulého roku. Představují je tady vzdálenějším příbuzným, kteří je ještě neznají, i ostatním dětem, a tak je tu celé odpoledne k vidění scéna, ve které se pod laskavým dohledem maminek navzájem seznamuje několik ročních holčiček a kluků. Je tu i malá Lucinka, kterou jsme zapíjeli loni o Čarodějnicích. Stodola se naplňuje lidmi několika generací. Tančí se, pije, mluví. Spousta dětí běhá mezi stoly, kolotoče, stánek s hračkami, střelnice, vše je v plném proudu. Březová výzdoba v odpoledním parnu pozvolna usychá, veselí umlká až k večeru, a potom zase domů...

Pouť je jednou z vrcholných událostí zdejšího společenského života. Oslavy trvají několik dní a málokdo by si je nechal ujít. Přestože nemůžeme tvrdit, že by zdejší lidé byli nevěřící, v rámci této slavnosti došlo k téměř úplnému potlačení náboženských aspektů. Pouť vždy bývala především oslavou svátku místního patrona, tedy náboženskou událostí, s níž samozřejmě souviselo i mnoho dalšího: pečlivý úklid domu, příprava slavnostního jídla a návštěvy příbuzných, taneční zábavy pro

dospělé a atrakce pro děti.¹⁸⁶

Zesvětštění poutí, které se projevuje na mnoha místech České republiky, je do velké míry důsledkem ideologických tlaků minulého režimu. Zároveň bychom ale měli poznamenat, že současný městský životní styl, který částečně proniká i na venkov, a aktuální módní trendy křesťanským svátkům příliš neprospívají, nehledě na celkově problematický vztah obyvatel naší země k náboženství. I v Nových Sadech posvátná část svátku zmizela pod nánosem profánních oslav a není snadné určit původní příčinu této změny. Svatojánská pouť zůstává velmi významným svátkem, ač pro mnoho místních spíše ve své světské podobě.^{187 188}

5. 6. „Zpívání“

14. srpna 2004

Před domem ženichových rodičů se scházejí mladí svobodní lidé z celé vesnice. Přichází také „stréček“ s heligonkou, jejíž zvuk doprovází většinu zdejších událostí. „Stréček“ se usměje, trochu zakloní, zadívá do daleka, a potom se už nad vesnicí nese jedna píseň za druhou. Ostatní se tak trochu nesměle přidávají. Chvilí se zdá, že slavné časy zpívání jsou dávno pryč. „Víněčko bílé“, „Eště som sa neoženil, už ma žena bije“ ...

Ženichovi bratři v přestávkách mezi slokami nalévají „kořalku“. Mladíkům slivovici a dívkám něco jemnějšího. Zanedlouho jsou zpěváci veselejší a písně je daleko lépe slyšet. „Zpívání“ pokračuje v „Hasičce“, kde mladý muž s přáteli a příbuznými oslavuje poslední dny svých svobodných let. Podobně jako jiné slavnosti se ani tato událost neobejde bez jídla a pití. Nevěsta se večerem spíš jen mihne, bude mít své vlastní zpívání, se svými přáteli a příbuznými, ve své vesnici nedaleko odsud.¹⁸⁹

¹⁸⁶ V. FEGLOVÁ, Súčasná podoba obyčajov v kultúrnom systéme slovenska, s. 55-66. - V. FROLEC, Výroční obyčaje a jejich životnost v Českých zemích, s. 18-19. - V. FROLEC et al. (ed.), Výroční obyčaje, s. 10-11. - J. LANGHAMMEROVÁ, 2004, s. 193-203. - R. J. SMITH, Festivals and Celebrations, s. 159-172. - Č. ZÍBRT, Veselé chvíle v životě lidu českého, s. 273-323.

¹⁸⁷ Rozhovor s Č. Ventrubou ml., Nové Sady 24. 2. 2007.

¹⁸⁸ J. LANGHAMMEROVÁ, 2004, s. 193-203. - R. F. MURPHY, Úvod do kulturní a sociální antropologie, s. 173-176. - R. J. SMITH, Festivals and Celebrations, s. 159-172. - Č. ZÍBRT, Veselé chvíle v životě lidu českého, s. 273-323.

¹⁸⁹ srov.: V. FROLEC, Prostá krása, s. 203-232. - R. J. SMITH, Festivals and Celebrations, s. 159-172.

5. 7. Oslava šesti set padesáti let trvání obce spojená se svěcením symbolů

5. srpna 2006

„... Máme tedy svoje tradice a máme také svoje symboly...“¹⁹⁰

Je chladný, větrný den. Drobně mží a lidé se scházejí na prostranství před „Hasičkou“. Jsou tu malé děti i staří lidé, hasiči oblečení do slavnostních uniforem, bítešský folklorní soubor v lidových krojích. Mluví pan starosta a potom kronikář. Muž, který převzal kroniku po svém otci a jednoho dne ji snad bude moci předat prvoroznému synovi. Jsou představeny symboly obce, nově vytvořený znak a vlajka. Na zeleném a žlutém poli je vyobrazen pes a chléb, symbolizující svatého Rocha, a dva červené květy, které vycházejí z názvu obce a mají připomínat sad jako kvetoucí místo.¹⁹¹

Před druhou hodinou odpoledne začíná před kaplí se zvoničkou mše svatá. Lidová tvořivost se nečekaně obratně vyrovnává s nepřízní počasí a před vchodem do kapličky se objevuje veliký slunečník s reklamní značkou brněnského pivovaru, aby na pana faráře a ministranty nepršelo.

„... Bože, cos ráčil před tisíci roky
rozžati otcům světlo víry blahé,
jenžto jsi řídil apoštolů kroky
z východu k naší Moravěnce drahé.
K tobě hlas prosby z této vlasti vane:
Dědictví otců zachovej nám, Pane!...“

Světí se prapor a znak, bohoslužba pod širým nebem pomalu končí a průvod lidí s obecními symboly obchází vesnici. V „Hasičce“ probíhá vernisáž výstavy obrazů okolní krajiny od paní Dany Salátové, ve stodole začíná taneční vystoupení folklorního souboru a odpolední

¹⁹⁰ Č. VENTRUBA ml., Projev k vysvěcení znaku a praporu obce, s. 2.

¹⁹¹ Ibid.

společné posezení při hudbě, které se potom protahuje až do pozdních večerních hodin.

5. 8. Světec, ďáblové a kořalky, aneb odkud svatí sestupují na zem

5. prosince 2006

Obr. 8: Čertice rozčesává vlasy, prosinec 2005.

Na sklonku prosincového dne se obloha nad Novými Sady nejdříve zbarvuje do zářivých tónů oranžové, červené i fialové. Zapadající slunce zdůrazňuje černou siluetu krajiny, bolestně rozřátou pruhem dálnice. Ztišují se zvuky všedního dne a z pozadí vystupuje šum frekventovaného automobilového spoje. Nové Sady mizí ve večerním šeru, rozsvěcují se první okna domů a z „Hasičky“ vystupuje svatý Mikuláš, následován andělem a jedním, dvěma... čtyřmi čerty. Jasný zvuk zvonku a tlumené lomození řetězů se nesou nehybnou vesnicí. Čerti táhnou velký koš se sladkostmi, ťukají na okna, buší do dveří a v domech trouští slámu. Narazí-li na příliš nebojácného rošťáka, vezmou ho kolem pasu a začnou mu nohy balit do čertovského pytle. Svatý Mikuláš vstupuje do domů jako prastará, spravedlivá a přívětivá bytost. Hovoří s dětmi, připomíná jejich drobná provinění a vždy znovu se nechá přesvědčit o tom, že se malí nezbedové

„už ale opravdu polepší“.¹⁹²

Světce se svým průvodem obchází celou vesnici, zastavuje se ve všech domech s malými dětmi a těch není málo. V roce 2006 navštívil dvacet tři místních dětí do deseti let. Ani pátý prosinec se neobejde bez „kořalek“. Nalévá se v každém domě a nebýt toho, že Mikuláš tu a tam nezdvořile odmítne, nejspíš by svou dnešní pouť vůbec nedokončil. Nad poli a zahradami se zvedá hustá mlha a průvod dobrého světce opět vchází do Hasičky, aby zde oslavil dnešní večer.

5. 9. Staré písně a nový rok

31. prosince 2005

Vycházíme z domu do mrazivé noci. V ostrém a studeném větru se špatně zapalují prskavky, celá krajina je pokryta vrstvou čerstvého sněhu a vesnice pod šedou oblohou do daleka září lampami i rozsvícenými okny. Míříme k prostranství před obchodem a nebýt toho, že stavba „Jednoty“ je i zde, podobně jako v mnoha dalších vesnicích, poněkud nevzhledná, výjev by byl skutečně pohádkový.

Když přicházíme na místo, už je zde docela rušno. Od roku 2000 se část místních schází, aby si pár okamžiků po půlnoci popřála dobrý nový rok.¹⁹³ Je tu přibližně čtyřicet lidí, i když je pravda, že uprostřed všeobecného veselí se to těžko počítá. Sousedé a přátelé si přejí šťastný rok, připíjejí na něj, děti běhají mezi dospělými. Mezi přítomnými koluje několik lahví šampaňského a pochybují o tom, že někdo tuší, která lahev byla původně jeho. Občas se k nebi vznese barevný ohňostroj a začíná se zpívat. Po několika lidových písních se nad Novými Sady rozezní „Kde domov můj...“.¹⁹⁴

¹⁹² srov.: V. FEGLOVÁ, Súčasný podoby obyčajov v kultúrnom systéme Slovenska, s. 55-66. - V. FROLEC, Výroční obyčaje a jejich životnost v Českých zemích, s. 18-19. - V. FROLEC et al. (ed.), Výroční obyčaje, s. 10-11. - J. HEERS, Svátky bláznů a karnevaly, s. 95-97. - J. LANGHAMMEROVÁ, Lidové zvyky, s. 248-249. - R. F. MURPHY, Úvod do kulturní a sociální antropologie, s. 65-66. - R. J. SMITH, Festivals and Celebrations, s. 159-172. - Č. ZÍBRT, Veselé chvíle v životě lidu českého, s. 453-470.

¹⁹³ srov.: J. PETR et al., Obecní kronika, s. 234-235. - P. FOUSEK et al., Hasičská kronika, zápis z r. 2001.

¹⁹⁴ srov.: M. ELIADE, Inicie, rituály, tajné společnosti, s. 8, 39-40. - A. VAN GENNEP, Přečtové rituály, s. 161-169. - R. J. SMITH, Festivals and Celebrations, s. 159-172.

LIDÉ

1. Lokální kultury a místo člověka ve světě

„... Staré tradice zanikají a nové se jen pomalu rodí...“¹⁹⁵

Jedním z problémů současnosti je přespříliš ochotné opouštění tradičních hodnot a osvědčených způsobů jednání. Nemáme dostatek času na ověřování nově přichozích podnětů a mnohdy je přijímáme, aniž bychom měli představu o tom, co v budoucnu přinesou. Životní strategie i jednotlivé kultury se k sobě navzájem přibližují a my možná jednoho dne zjistíme, že jsme někde po cestě ztratili cosi důležitého. Zároveň s procesem globalizace, který způsobuje podobnost míst, kultur i lidí, však existují i další jevy, snad méně nápadné, ale významné pro hledání odpovědi na otázku po místě člověka v současném světě. Nadějnou a dobrou zprávou je, že stále ještě žijí a rozvíjejí se lokální kultury, že jsou rozmanité a jedinečné, že v jejich rámci tradice nejsou prázdným či bezcenným pojmem.^{196 197}

Je možné, že se lokální společenství a jejich kultury ukáží být lékem na některé neduhy současného světa. Na život v menších sídlech nelze pohlížet jako na idealizovaný obraz, k němuž se vracíme s romantickými ideály hledání ztraceného ráje. Je však zřejmé, že lokální kultury dokáží nabídnout určitou stabilitu, přehlednost a smysluplnost, které současný „velký“ a globalizovaný svět postrádá.¹⁹⁸

¹⁹⁵ P. ŘÍČAN, Cesta životem, s. 32.

¹⁹⁶ Rurální a městský kulturní typ: „... Netvrdíme, že rurální komunita je jediná spása na všechny problémy. Tvrdíme však, že bez koexistence, tedy bez vzájemného respektování a vývoje obou kulturních typů je jedna i druhá komunita odsouzena k zániku, neboť ztratí zpětné vazby k odlišnému způsobu hodnot, myšlení, vědomí a chování...“^a

^a M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 8.

¹⁹⁷ srov.: Z. BAUMAN, Globalizace, s. 7-11, 21-35, 58-61. - Z. BAUMAN, Úvahy o postmoderní době, s. 96-131. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 7-11, 39-44, 56-81. - K. LORENZ, Osm smrtelných hříchů. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 61. - J. ORTOVÁ, Kulturní a sociální ekologie II, s. 53-63. - J. ORTOVÁ, Přednáška Kulturní a sociální ekologie III. Katedra teorie kultury FF UK, ZS akad. r. 2005/2006. - M. D. QUESNELL, Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme, s. 46-54, 97-103, 123-128, 184-185.

¹⁹⁸ srov.: Z. BAUMAN, Globalizace, s. 21-27. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 7-11, 39-44, 56-81. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 61. - M. D. QUESNELL, Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme, s. 46-54, 97-103, 123-128, 184-185.

Právě na příkladu Nových Sadů máme možnost vidět, že v rámci lokálního společenství se stále uplatňují pravidla, která bychom mohli označit jako „tradiční“. Obec není izolována vůči vlivům „velkého“ světa, vzdělání, technologickým inovacím, toku informací a novinek, módních trendů a mediálně podporovaných názorů na život. Přesto jsou mnohé hodnoty, normy a ideje udržovány již dlouhou dobu v téměř nezměněné podobě. To, co se z hlediska zdejší společnosti zdá být prospěšné, je i nadále zachováváno. Nemůžeme však tvrdit, že by místní komunita přespříliš lpěla na starých věcech či zvycích. Mnohá pravidla se v průběhu času proměňují. Změny ale probíhají poměrně pomalu, neboť jsou ve většině případů regulovány „tradičními“ mechanismy lokálního společenství. Právě tato relativní stabilita a přehlednost poskytuje zdejším obyvatelům pevné východisko, ulehčuje orientaci v jinak poněkud nepřehledném světě a v problematických životních okamžicích nabízí řešení, která se již dříve osvědčila.^{199 200}

Setrvačnost fungování lokálního společenství, pravidla místních sociálních vztahů a spjatost s obcí samozřejmě přináší pozitivní i negativní důsledky. Přílišná svázanost s konkrétním místem se může zdát být projevem slabosti či neschopnosti prosadit svou nezávislost. Při pohledu na současný svět, v němž se neustále, a přesto poněkud bezvýsledně, řeší problémy plynoucí z neschopnosti přizpůsobit se rychlému tempu změn, musíme poznamenat, že jistá míra stability je nezbytnou součástí lidského života. Opět bychom měli připomenout, že lidé nejsou schopni přizpůsobit se čemukoli. Přespříliš intenzivní změny a následné potíže s chápáním světa lidem nutně musí přivodit těžkosti nebo jim způsobit poškození. Ačkoli to v našich životech, v životech lidí globalizovaného světa, nemusí být zjevné na první pohled, neseme si s sebou určitou nastavenost vycházející z historického vývoje rodu Homo.²⁰¹

V současnosti, která si příliš neví rady s nesouladem mezi člověkem a přírodou, s lidmi bez

¹⁹⁹ „...Zvláště chci upozornit na to, že život vesnic, s jakým jsem se v jižních Čechách a na jižní Moravě setkala, má hluboké kořeny v místních tradicích a zvycích každodenního života. Tyto kořeny lidem pomáhají vyrovnat se s náhlými změnami životních situací. Tyto tradice – způsoby socializace, zvyky spojené s jídlem, morální hodnocení toho, co je dobré a co je špatné, představy o slušnosti – nic z toho se nemění ze dne na den.“^a

^a H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 174.

²⁰⁰ srov.: Z. BAUMAN, Globalizace, s. 21-35. - Z. BAUMAN, Úvahy o postmoderní době, s. 96-131. - T. H. ERIKSEN, Tyranie okamžiku, s. 27-29. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, -Rolník a krajina, s. 7-11,39-44,56-81. - K. LORENZ, Osm smrtelných hříchů. - M. MAFFESOLI, O nomádství, s. 77-83,190-193. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 61. - J. POSPÍŠILOVÁ, Kultura dětí, s. 116-129. - M. D. QUESNELL, Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme, s. 46-54,97-103,123-128,184-185. - E. F. SCHUMACHER, Malé je milé, s. 62-64.

²⁰¹ srov.: Z. BAUMAN, Globalizace, s. 27-35,95-148. - Z. BAUMAN, Úvahy o postmoderní době, s. 27-137. - C. GEERTZ, Interpretace kultur, s. 59-62. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 7-11,39-44,56-81. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 61. - J. ORTOVÁ, Přednáška Kulturní a sociální ekologie III. Katedra teorie kultury FF UK, ZS akad. r. 2005/2006. - M. D. QUESNELL, Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme, s. 46-54,97-103,123-128,184-185. - E. F. SCHUMACHER, Malé je milé, s. 62-64.

osobnostní integrity²⁰², kulturní identity²⁰³ a smyslu života, s kulturami, které se začínají nápadně podobat jedna druhé, zřejmě není moudré vzdávat se svých jistot. Zakotvenost v lokální kultuře s sebou nese mnoho výhod a samozřejmě i některé negativní aspekty. Především však s sebou přináší určitý závazek. Je možné, že někteří lidé si tuto skutečnost ve víru všedních starostí příliš neuvědomují, ale přesto se mnozí z nich podílejí na tom, aby lokální kultury byly zachovány i pro další generace. Zvláštnost vesnic a malých obcí je v tom, že člověk se do lokální kultury musí narodit, a nebo zde strávit část života. Pro lidi uvyklé velkoměstskému způsobu života snad ani není cesta zpět. V každém případě je proces „návratu na venkov“, pokud už se pro něj rozhodneme, něčím dlouhodobým a náročným. Je složité plně přistoupit na pravidla fungování lokální komunity, zvláště pokud je náš život řízen zákonitostmi velkoměsta.²⁰⁴

Snaha o hromadný návrat obyvatelstva do vesnic a malých obcí skutečně není řešením. Případné přesuny by neprospěly ani lidem z měst, ani těm, kteří žijí v lokálních kulturách. Je však třeba uvažovat o aktuálních možnostech. Města jsou nejen nesoběstačná, ale také energeticky a ekologicky náročná. Za takových předpokladů se nabízí otázka zda by právě podpora kvalitního života menších sídel nemohla být jedním ze způsobů jak odlehčit současným velkoměstům.²⁰⁵

Nezbývá tedy než doufat, že menší obce si budou dál žít svým vlastním životem a že se podaří udržet či vytvořit takové podmínky, aby v nich lidé zůstávali rádi. Podmínky, v nichž lokální kultury budou i nadále různorodými a živoucími příklady sepětí společnosti s konkrétním místem a krajinou.²⁰⁶

²⁰² Pojmy „osobnostní integrita“ či „integrováná osobnost“ jsou v této práci užívány k označení osobnosti, „... která tvoří organizovaný harmonický celek...“.^a Celkový kontext využití těchto pojmů vychází z: J. ORTOVÁ, Přednáška Kulturní a sociální ekologie III. Katedra teorie kultury FF UK, ZS akad. r. 2005/2006.

^a P. HARTL; H. HARTLOVÁ, Psychologický slovník, s. 384.

²⁰³ Pojem „kulturní identita“ je v této práci užíván ve smyslu ztotožnění jedince se sociokulturními regulativy a idejemi konkrétní kultury v distributivním slova smyslu.^a Celkový kontext využití těchto pojmů vychází z: J. ORTOVÁ, Přednáška Kulturní a sociální ekologie III. Katedra teorie kultury FF UK, ZS akad. r. 2005/2006.

^a srov.: P. HARTL; H. HARTLOVÁ, Psychologický slovník, s. 221-222. - V. SOUKUP, Dějiny antropologie, s. 640.

²⁰⁴ srov.: J. ASSMANN, Kultura a paměť, s. 115-126. - Z. BAUMAN, Úvahy o postmoderní době, s. 141-144. - V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 33. - T. H. ERIKSEN, Tyranie okamžiku, s. 27-29. - L. HOLÝ, Malý český člověk a velký český národ, s. 54. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 82. - B. W. LOEWENSTEIN, My a ti druzí, s. 7.

²⁰⁵ srov.: Z. BAUMAN, Globalizace, s. 21-27. - V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 33. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 59. - B. W. LOEWENSTEIN, My a ti druzí, s. 7.

²⁰⁶ srov.: Z. BAUMAN, Globalizace, s. 21-92. - H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 156-162. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 61. - M. D. QUESNELL, Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme, s. 46-54, 97-103, 123-128, 184-185.

2. Nové Sady

2. 1. Status a role usnadňující společenský život

„...Každý z nás touží po stálosti, ohraničenosti a vymezenosti svého postavení...“²⁰⁷

Místní společnost se vyznačuje jasně vymezenými sociálními statusy²⁰⁸. Každý člověk má své místo jak v rámci rodiny, tak v obci jako celku. V Nových Sadech se stále zachovává poměrně „tradiční“ vymezení sociálních rolí²⁰⁹. Zvolíme-li jako příklad protikladné, vzájemně se doplňující role mužů a žen, je patrné, že vymezení těchto rolí je mnohem výraznější než například v současných městských podmínkách. Díky tomuto uspořádání jsou do velké míry usnadněny mezilidské vztahy, orientace ve společnosti je méně náročná, předem jsou stanovena některá pravidla komunikace. Lidé vědí, co od sebe navzájem očekávat.^{210 211}

Dichotomie ve vymezení mužské a ženské role je univerzálním rysem, se kterým se setkáváme ve všech lidských kulturách. Rozdílnost mužů a žen vnáší řád do společenského uspořádání a obvykle se odráží i v náboženských či mytologických představách. Stejně jako u jiných rysů provázejících lidstvo napříč historií bychom se i v tomto případě měli zamyslet nad tím, zda se nejedná o vysoce významný aspekt, jehož postupné mizení zdaleka nemusí být důsledkem toho, že jej již nepotřebujeme.²¹²

²⁰⁷ R. F. MURPHY, Úvod do kulturní a sociální antropologie, s. 96.

²⁰⁸ Pojem „status“ je v rámci této práce užíván jako „...postavení ve společenském systému...“^a v neutrálním, nehodnotícím slova smyslu.

^a R. F. MURPHY, Úvod do kulturní a sociální antropologie, s. 59.

²⁰⁹ Pojem „role“ je zde užíván „...k označení chování, jež se očekává od držitele daného statusu...“^a

^a R. F. MURPHY, Úvod do kulturní a sociální antropologie, s. 59.

²¹⁰ Zde bychom měli poznamenat, že v Nových Sadech se „tradiční“ vymezení statusů a rolí zdá být výrazně závaznější pro střední generaci ženatých mužů a vdaných žen, zatímco v případě svobodných dívek a mladíků jsou tato pravidla pojímána mnohem uvolněněji. Otázkou zůstává, zda se životní styl mladé generace výrazně změní sňatkem, nebo zda do Nových Sadů přichází „nová doba“ s „novými mravy“.

²¹¹ srov.: Z. BAUMAN, Globalizace, s. 21-27. - Z. BAUMAN, Úvahy o postmoderní době, s. 27-38, 96-97. - J. COPANS, Základy antropologie a etnologie, s. 49-50. - L. HOLÝ, Malý český člověk a velký český národ, s. 131, 152-158. - K. KALIBOVÁ; Z. PAVLÍK; A. VODÁKOVÁ et al. (ed.), Demografie (nejen) pro demografy, s. 69. - R. F. MURPHY, Úvod do kulturní a sociální antropologie, s. 58-72. - J. SOKOL; Z. PINC, Antropologie a etika, s. 10.

²¹² srov.: E. FROMM, Umění milovat, s. 22-23, 37-47. - L. HOLÝ, Malý český člověk a velký český národ, s. 131, 152-158. - K. KALIBOVÁ; Z. PAVLÍK; A. VODÁKOVÁ et al. (ed.), Demografie (nejen) pro demografy, s.

Výrazným trendem současného „Západního světa“ je narůstající ztráta vzájemného vymezení mužské a ženské role, která v mnohém souvisí s ekonomickými změnami, pracovním vytížením žen, krizí rodiny jako takové, rozpadem vazeb široké rodiny a mizením tradičního životního stylu. Různá emancipační hnutí snažící se například o „zrovnoprávnění“ žen ve svém důsledku mnohdy paradoxně nevedou k větší úctě vůči ženám, ale k tomu, že ženy jsou zbavovány své „ženskosti“. Ve snaze „vyrovnat se“ mužům se ženy dobrovolně připravují o svou výjimečnost. Dichotomie rolí se ztrácí, spolu s ní mizí i srozumitelnost a přehlednost společnosti i jedno, možná velmi důležité, východisko pro pochopení světa.²¹³

Děti

„Ukázalo se, že pro zdravý vývoj motoriky, vnímání, myšlení, představivosti, citů a etického jednání a v posledku pro rozvoj duchovní dimenze života nabízí venkovské prostředí celou škálu podnětů, které ve městě chybějí nebo se musejí složitě kompenzovat, od kontaktu s rozením a umíráním přes vhléd do práce dospělých po účast na společně slavených svátcích...“²¹⁴

Zdá se, že děti vyrostlé v lokálních kulturách mají nejlepší předpoklady pro to, aby do života vstupovaly s důvěrou. Dětství prožité na venkově se obvykle vyznačuje vyšší mírou stability a ukotvenosti. Díky menší mobilitě rodin vývoj dítěte probíhá v sepětí s domovem, tedy citově blízkým a dobře známým místem, v okruhu dospělých lidí a dětském kolektivu, jejichž složení se příliš neproměňuje. Tyto bezprostřední, primární kontakty významně ovlivňují celý další život, neboť právě v dětství se tvoří základy vztahu ke společnosti, kultuře i přírodě, tedy základy vztahu

69. - R. F. MURPHY, Úvod do kulturní a sociální antropologie, s. 58-72.

²¹³ srov.: D. ABRAM, The spell of the sensuous, s. 33. - M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 11,33. - Z. BAUMAN, Svoboda, s. 9-60. - B. BLAŽEK, Venkov, města, média, s. 100. P. CABIN; J.-F. DORTIER et al. (ed.), La sociologie, s. 137-139. - V. ČÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 105,132. - T. H. ERIKSEN, Tyranie okamžiku, s. 130-135. - E. FROMM, Umění milovat, s. 22-23. - C. GEERTZ, Interpretace kultur, s. 19,116-118. - A. J. GUREVIČ, Kategorie středověké kultury, s. 7-9,16-19,51-53. - H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 156-162,168-170. - L. HOLÝ, Malý český člověk a velký český národ, s. 131,152-158. - K. KALIBOVÁ; Z. PAVLÍK; A. VODÁKOVÁ et al. (ed.), Demografie (nejen) pro demografy, s. 69. - R. KVĚT, Duše krajiny, s. 7-10,18-19. - R. F. MURPHY, Úvod do kulturní a sociální antropologie, s. 58-72,89-96. - Ch. NORBERG-SCHULZ, Genius loci, s. 5-7. - P. RICŒUR, Úkol hermeneutiky, s. 18. - J. POSPÍŠILOVÁ, Kultura dětí, s. 116-129. - M. STEJSKAL, Výsostná místa, s. 20-22. - G. SNYDER, Praxe divočiny, s. 34-38. - J. SOKOL, Muž a žena, s. 131-137.

²¹⁴ B. BLAŽEK, Venkov, města, média, s. 100.

ke světu.²¹⁵

Děti, které vyrůstají v malých sídlech, mívají více příležitostí volně se pohybovat po obci. Ani chlapci a holčičky z Nových Sadů nejsou výjimkou. Území vesnice a její blízké okolí je pro ně do velké míry známým a v pravém slova smyslu „domáckým“ prostorem. Setkávají se zde s lidmi a místy, jež nejsou cizí. Díky bližším sociálním kontaktům typickým pro lokální kultury jsou děti zároveň neustále v dohledu lidí, kteří je znají, a v případě skutečného nebezpečí by jim pomohli.²¹⁶

217

Charakteristickým rysem výchovy dětí v obcích s fungujícími příbuzenskými vztahy je vyšší míra kooperace široké rodiny. O děti se starají tety a strýcové, prarodiče i vzdálenější příbuzní a za běžné je považováno to, že kluci i děvčátka se poměrně volně pohybují mezi domy příbuzných a rodinných přátel. Jednotlivé generace vzájemně spřízněných rodin obvykle vyrůstají společně a není divu, že mezi bratranci a sestřenicemi, ale i mezi „tryněmi“²¹⁸ vznikají celoživotní přátelské vztahy.²¹⁹

Oproti současnému standartu se zde na péči o děti výrazně více podílejí prarodiče. Vliv starší generace na vývoj osobnosti je dnes z hlediska většinové společnosti sice méně častým, přesto však jen velmi obtížně nahraditelným fenoménem. Prarodiče mnohdy dokáží přistupovat k výchově s větším nadhledem a životní moudrostí, obvykle umějí lépe rozpoznat a ocenit skutečnou osobnost dítěte, aniž by přitom usilovali o nějaké dodatečné napravování svých osobních

²¹⁵ srov.: L. HOLÝ, Malý český člověk a velký český národ, s. 165. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 67-69. - R. F. MURPHY, Úvod do kulturní a sociální antropologie, s. 42-51, 73-99. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 61. - Ch. NORBERG-SCHULZ, Genius loci, s. 5-9. - G. O'DONNELL, Sociology today, s. 2-7, 27-47. - J. PATOČKA, Přirozený svět jako filosofický problém, s. 82-90. - P. POSPĚCHOVÁ, Dětství dublinských a brněnských seniorek, s. 120-121. - J. POSPÍŠILOVÁ, Kultura dětí, s. 127-130. - M. D. QUESNELL, Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme, s. 24-25, 46-54, 97-103, 123-128, 184-185. - P. ŘÍČAN, Cesta životem, s. 29-33, 40, 57-59. - M. ŠRÁMKOVÁ, Vzpomínkové vyprávění u dětí jako pramen tradičního povědomí, s. 133-135.

²¹⁶ „Hrát si venku, to znamená odedávna pro děti především to, že se mohou bavit mimo prostorová omezení domu a školy, bez disciplíny a vedení dospělých...“^a

^a J. POSPÍŠILOVÁ, Kultura dětí, s. 129.

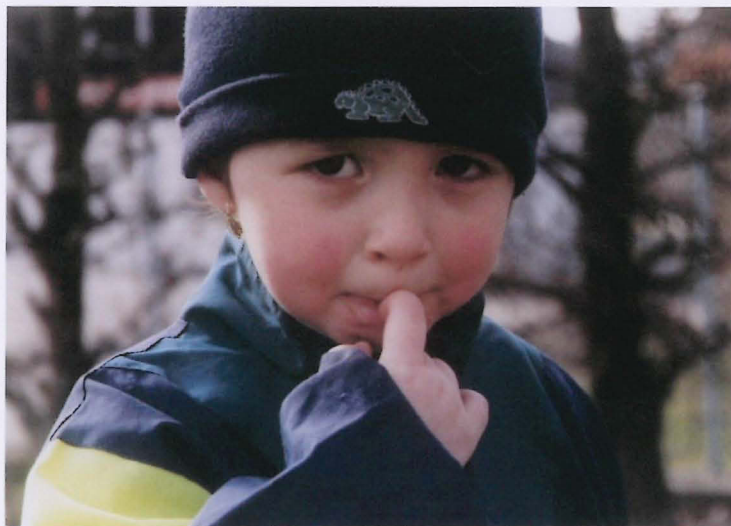
²¹⁷ srov.: A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 61. - G. O'DONNELL, Sociology today, s. 2-7, 27-47. - P. POSPĚCHOVÁ, Dětství dublinských a brněnských seniorek, s. 120-121. - J. POSPÍŠILOVÁ, Kultura dětí, s. 115-143. - M. D. QUESNELL, Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme, s. 46-54, 97-103, 123-128, 184-185.

²¹⁸ Pojem „tryně“ vyjadřuje příbuzenství sestřenic či bratranců „přes jedno koleno“. Rodiče těchto lidí byli tedy sestřenice či bratranci v přímém příbuzenském vztahu. Pojem se používá se ve stejné podobě pro muže i ženy. Obvykle užívané množné číslo je „tryňata“.^a

^a Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Nové Sady 17. 11. 2006, Praha 4. 1. 2007. - Rozhovor s L. Klementem, Nové Sady 4. 2. 2005.

²¹⁹ srov.: I. HAUSEROVÁ-SCHÖNEROVÁ, Děti potřebují prarodiče. - R. F. MURPHY, Úvod do kulturní a sociální antropologie, s. 63-64. - G. O'DONNELL, Sociology today, s. 2-7, 27-47. - P. POSPĚCHOVÁ, Dětství dublinských a brněnských seniorek, s. 120-121. - J. POSPÍŠILOVÁ, Kultura dětí, s. 115-143. - M. D. QUESNELL, Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme, s. 46-54, 97-103, 123-128, 184-185.

neúspěchů. Jsou také neocenitelnými pomocníky při poznávání světa, při procesu porozumění své vlastní kultuře. Prarodiče bývají moudrými osobami, které mají čas odpovídat na otázky. Vyprávějí staré příběhy o krajině a jejích výjimečných místech, o rodinách a obci. Toto je jeden ze způsobů předávání paměti místa, základ tvorby osobnostní integrity a kulturní identity. Dětem je prostřednictvím vzpomínek, lokálních příběhů, pověstí i pohádek nabízen konkrétní obraz světa, v podobě zpráv a symbolů se jim otevírá dědictví jejich lokální kultury.²²⁰

Obr. 9: Anetka, duben 2006.

Muži

„...Samozřejmě musí být pracovitě, nesmí moc chodit do hospody, jen sem tam někdy. Musí se dobře starat o rodinu a dobře vychovávat děti, obzvláště když má syny, ale holky to potřebují taky...“²²¹

Jak již bylo zmíněno, sociální statusy a role jsou v rámci zdejšího společenství vymezeny

²²⁰ srov.: J. ASSMANN, *Kultura a paměť*, s. 31-61, 115-126. - P. CABIN; J. F. DORTIER et al. (ed.), *La sociologie*, s. 137-139. - A. J. GUREVIČ, *Kategorie středověké kultury*, s. 7-9. - I. HAUSEROVÁ-SCHÖNEROVÁ, *Děti potřebují prarodiče*. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, *Rolník a krajina*, s. 15-16. - G. O'DONNELL, *Sociology today*, s. 2-7, 27-47. - J. ORTOVÁ, *Přednáška Kulturní a sociální ekologie III. Katedra teorie kultury FF UK, ZS akad. r. 2005/2006*. - J. PATOČKA, *Přirozený svět jako filosofický problém*, s. 82-90. - P. POSPĚCHOVÁ, *Dětství dublinských a brněnských seniorek*, s. 120-121. - J. POSPÍŠILOVÁ, *Kultura dětí*, s. 127-130. - M. D. QUESNELL, *Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme*, s. 24-25. - P. ŘÍČAN, *Cesta životem*, s. 29-33, 40, 57-59. - M. ŠRÁMKOVÁ, *Vzpomínkové vyprávění u dětí jako pramen tradičního povědomí*, s. 133-135. - L. UHLÍKOVÁ, *Kulturní stereotypy v etnologii a v dalších společenských vědách*, 9-33.

²²¹ Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Praha 4. 1. 2007.

mnohem tradičněji, než je z hlediska současné většinové společnosti „Západního světa“ považováno za obvyklé. Na pojetí mužské sociální role se zřejmě stále podílí poměrně nedávná zemědělská minulost obce. Muži bývají nositeli autority a jejich slovo má velkou váhu. Zároveň jsou vázáni zodpovědností jak vůči své manželce a dětem, tak vzhledem ke svým rodičům. Muži jsou starostové a kronikáři, stejně jako kdysi jsou jim svěřovány závažné úkoly v rodinném i obecním životě, a také významné role v rámci slavností a svátků.^{222 223}

Jako specificky mužské můžeme označit například aktivity spojené s pálením slivovice, myslivecké a rybářské akce a velkou část činnosti Spolku dobrovolných hasičů, mezi jehož dospělým členstvem není jediná žena. Toto jsou oblasti, jimž ženy nerozumějí a nemají rozumět. Jsou doménou mužů, podobně jako sešlosti s uzením klobás a ochutnávkami alkoholu, nebo zabíjačky, při kterých jsou ženy sice nepostradatelnými pomocníky, nicméně hlavní zodpovědnost i aktivita přeci jen zůstává v mužských rukách.^{224 225}

Ženy

„...Žena, ta musí hlavně vychovávat děti. Postarat se, aby bylo uklizeno, vypráno, uvaříno pěkně; aby byla doma pohoda. Děti musely mít svůj pohyb a svó volnost, ale ona má dohlédnout, aby se z nich nestali nejací takoví povaleči nebo nicnedělači. O všechno se musí postarat a v první řadě dost manželovi odpustit, ale taky nemusí všechno, může se taky ozvat, ale tak aby to neškodilo rodině a radši s rozumem a hlavně s láskou...“²²⁶

²²² Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Nové Sady 17. 11. 2006, Praha 4. 1. 2007. - Rozhovor s L. Klementem, Nové Sady 4. 2. 2005. - Rozhovor s E. Nováčkovou, Nové Sady 19. 1. 2007. - Rozhovor s Č. Ventrubou ml., Nové Sady 25. 2. 2007. - Rozhovor s D. Ventrubou, Nové Sady 20. 1. 2007. - Rozhovor s P. Ventrubou, Nové Sady 23. 2. 2007.

²²³ srov.: J. COPANS, Základy antropologie a etnologie, s. 54. - E. FROMM, Umění milovat, s. 37-47. - FUSTEL DE COULANGES, Antická obec, s. 48-92. - L. HOLÝ, Malý český člověk a velký český národ, s. 131,152-158. - K. KALIBOVÁ; Z. PAVLÍK; A. VODÁKOVÁ et al. (ed.), Demografie (nejen) pro demografy, s. 69. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 85-90. - R. F. MURPHY, Úvod do kulturní a sociální antropologie, s. 58-77. - P. ŘÍČAN, Cesta životem, s.59. - R. F. MURPHY, Úvod do kulturní a sociální antropologie, s. 58-77. - R. J. SMITH, Festivals and Celebrations, s. 159-172.

²²⁴ Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Nové Sady 17. 11. 2006, Praha 4. 1. 2007.

²²⁵ srov.: J. COPANS, Základy antropologie a etnologie, s. 54. - L. HOLÝ, Malý český člověk a velký český národ, s. 131,152-158. - K. KALIBOVÁ; Z. PAVLÍK; A. VODÁKOVÁ et al. (ed.), Demografie (nejen) pro demografy, s. 69. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 85-90. - R. F. MURPHY, Úvod do kulturní a sociální antropologie, s. 58-72. - P. ŘÍČAN, Cesta životem, s.59.

²²⁶ Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Praha 4. 1. 2007.

Lokální kultura dává ženám více možností skutečně zůstat ženami. Vzhledem k očekáváním spojeným s ženskou rolí se zde výrazně méně projevuje fenomén „útěku od ženskosti“, který je v současné společnosti poměrně běžným jevem. Nároky a normy spojené se statusem a rolí však samozřejmě mohou jak v ženském, tak v mužském případě způsobit mnoho konfliktních situací, především pokud dojde ke střetu společenského očekávání s nekonformními osobními názory.²²⁷

Ženy jsou silněji vázány na domov. Nesou hlavní zodpovědnost za péči o děti, přípravu jídla a lehčí domácí práce. I v těchto každodenních aspektech se projevují tradiční postupy a zvyklosti, které sice nejsou neměnné, přesto však poskytují určitou stabilní oporu lidského života. Pokud se zaměříme například na stravovací návyky, musíme konstatovat, že preference a jídelní zvyklosti postupně procházejí určitými změnami. V minulosti bylo nezbytnou součástí místního koloritu pravidelné pořádání zabíjaček. Dnes je ve vesnici už jen přibližně osm rodin, které si domácí zabíjačku nenechají ujít. Již dávno to však není způsob jak přilepšit rodinnému rozpočtu, ale spíše radost ze společné práce, dobrého domácího jídla a společenské události, kterou zabíjačky beze sporu dodnes jsou.^{228 229}

Jídelní preference jako celek se však i přes zahraniční a módní vlivy proměňují velice pomalu. Nelze také říci, že by se projevil nějaké zásadní dopady ekonomických a společenských proměn. Zdejší lidé mají stále rádi poctivou českou kuchyni, se vším, co k ní patří.^{230 231}

„...Žena, která by dnes neuměla uvařit knedlíky, nebo mladá hospodyně, která by občas neudělala vepřo-knedlo-zelo nebo svíčkovou, by dosud vyvolávala rozpaky...“²³²

²²⁷ srov.: E. FROMM, Umění milovat, s. 9-23. - L. HOLÝ, Malý český člověk a velký český národ, s. 131,152-158. - R. F. MURPHY, Úvod do kulturní a sociální antropologie, s. 58-72. - J. SOKOL, Leges sine moribus vanae, s. 107.

²²⁸ Rozhovor s Č. Ventrubou ml., Nové Sady 25. 2. 2007. - Rozhovor s D. Ventrubou, Nové Sady 20. 1. 2007. - Rozhovor s P. Ventrubou, Nové Sady 23. 2. 2007. - Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Nové Sady 17. 11. 2006. - Rozhovor s M. Fouskem, Nové Sady 23. 2. 2007. - Rozhovor s L. Klementem, Nové Sady 4. 2. 2005.

²²⁹ srov.: E. FROMM, Umění milovat, s. 37-47. - FUSTEL DE COULANGES, Antická obec, s. 48-92. - L. HOLÝ, Malý český člověk a velký český národ, s. 131,152-158. - K. KALIBOVÁ; Z. PAVLÍK; A. VODÁKOVÁ et al. (ed.), Demografie (nejen) pro demografy, s. 70-71. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 85-90. - R. F. MURPHY, Úvod do kulturní a sociální antropologie, s. 58-99. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 61. - J. POSPÍŠILOVÁ, Kultura dětí, s. 116-129.

²³⁰ Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Nové Sady 17. 11. 2006. - Rozhovor s M. Fouskem, Nové Sady 23. 2. 2007. - Rozhovor s L. Klementem, Nové Sady 4. 2. 2005. - Rozhovor s E. Nováčkovou, Nové Sady 19. 1. 2007. - Rozhovor s Č. Ventrubou ml., Nové Sady 25. 2. 2007. - Rozhovor s D. Ventrubou, Nové Sady 20. 1. 2007. - Rozhovor s P. Ventrubou, Nové Sady 23. 2. 2007.

²³¹ srov.: H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 174. - J. POSPÍŠILOVÁ, Kultura dětí, s. 116-129.

²³² H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 174.

2. 2. Sociální kontrola

Lidé zde k sobě mají poměrně blízko. Navzájem se dobře znají a často jsou dopodrobna informováni o životech svých sousedů. Tato obeznámenost je pozitivním aspektem podporujícím fungování komunity. V jistém smyslu ale může být i zatěžující, neboť každý ví, že je neustále sledován. Žádný čin obvykle neunikne pozornosti okolí. Lidé jsou podrobováni neustálému tlaku sociální kontroly, který ve většině případů vede k vyšší míře dodržování konvencí. Někdy se ovšem stává, že právě neustálá pozornost způsobí chování, které zcela popírá předepsané normy. Člověk, který se rozhodl odmítnout obecně uznávaný životní styl, je vystaven poměrně silné kritice a různým sociálním sankcím negativní povahy. Je zkrátka nezbytné utvrzovat se v tom, co je správné a všeobecně sdílené.²³³

Proto bývají lidé, kteří žijí v malé obci, poměrně výrazně svázáni sociálními normami. V jistém smyslu lze tento jev chápat jako velmi pozitivní, neboť jednání druhých je v takovém systému předvídatelnější. Věci i lidé se snáze klasifikují a zařazují do smysluplných celků. Ona klasifikace však samozřejmě může být, a často bývá, zjednodušující. Mnohdy vede k „onálepkování“²³⁴ a k poněkud ukvapeným závěrům vytvořeným na základě malého množství převážně vnějších znaků.²³⁵

Skutečně není radno vystupovat zde jako někdo, kdo se záměrně odlišuje. Takový člověk bude v lepším případě označen za podivína, v horším případě bude jakýmsi nepsaným zákonem postupně, tak jak se potvrdí předpoklady o jeho nekonvenčním chování, vyřazován z místního společenství. Není proto divu, že zvláště mladí lidé, kteří citlivěji vnímají sociální tlak a dosud výrazně uvažují nad smysluplností dodržování jednotlivých norem někdy hovoří o životě ve velkém městě, kde by jejich chování nikdo nesledoval.²³⁶

²³³ srov.: P. HARTL; H. HARTLOVÁ, *Psychologický slovník*, s. 269,274,359,522. - H. HAUKANES, *Velká dramata – obyčejné životy*, s. 44-48. - R. F. MURPHY, *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, s. 58-66,150-153. - A. NAVRÁTILOVÁ, *Téma narození a smrti v české etnologii*, s. 61. - M. D. QUESNELL, *Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme*, s. 46-54,97-103,123-128,184-185. - J. SOKOL, *Leges sine moribus vanae*, s. 105-111. - J. SOKOL, *O vlasech, mravu a morálce*, s. 123-125.

²³⁴ Pojem „onálepkování“ nebo „stigmatizace“ slouží k označení vytvoření společenského předsudku „... vůči někomu, jemuž jsou pak připisovány záporné vlastnosti...“^a

^a P. HARTL; H. HARTLOVÁ, *Psychologický slovník*, s. 565.

²³⁵ srov.: V. ČÍLEK, *Krajiny vnitřní a vnější*, s. 132. - P. HARTL; H. HARTLOVÁ, *Psychologický slovník*, s. 603. - H. HAUKANES, *Velká dramata – obyčejné životy*, s. 44-48. - L. HOLÝ, *Malý český člověk a velký český národ*, s. 131,152-158. - R. F. MURPHY, *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, s. 150-153. - J. SOKOL, *Leges sine moribus vanae*, s. 105-111.

²³⁶ srov.: Z. BAUMAN, *Úvahy o postmoderní době*, s. 27-38,96-107. - P. HARTL; H. HARTLOVÁ, *Psychologický slovník*, s. 269,274,359,522. - H. HAUKANES, *Velká dramata – obyčejné životy*, s. 44-48. - J. SOKOL, *Leges*

Zdá se však, že ve městech se ve skutečnosti nežije o mnoho svobodněji. Je to spíše stav přirovnatelný k nezájmu a lhostejnosti lidí, kteří obývají stejné místo, ale míjejí se v něm. Nikdo nebude kritizovat účes nebo chování svých sousedů, ale není to ani tolik zásluha tolerance, jako spíše projev života mezi cizími lidmi. Zřejmě tedy není možné označit jeden či druhý styl života za dokonalý. Oba dva mají své specifické problémy a těžkosti a v obou lze najít něco pozitivního. Pokud je budeme vzájemně srovnávat na pozadí vývojové nastavenosti člověka, dojdeme zřejmě k tomu, že lidé nedokáží žít osamoceni a menší společenství, které umožňuje snadnější orientaci a bezprostřední kontakty, je pro ně přeci jen přirozenější.²³⁷

Velká pozornost okolí může ve svém důsledku přinášet mnoho dobrého. Zájem o životní osudy druhých často vede k upevňování mezilidských vztahů a k lepšímu fungování projevů příbuzenské či sousedské solidarity. Zmínit bychom měli především pozitivní vliv, který má takové chování v případě starých a nemocných lidí.²³⁸

Zdejší obyvatelé k sobě mají blízko a ač se právě tato prostupnost mezi veřejným a soukromým životem může zdát tíživá, je zároveň i velice prospěšným aspektem. Ti, kteří by na jakémkoli jiném místě zůstali opuštěni, jsou zde stále součástí sociálních vztahů. Mají své rodiny, přátele, známé, sousedy. Dokonce i letné prohození několika vět s člověkem, kterého potkáte v obchodě, nebo s někým, kdo jde kolem vašeho domu, pomáhá ke spokojenějšímu životu. I prosté vědomí toho, že kolem vás žijí lidé, které můžete navštívit, budete-li chtít, přináší pocit příslušnosti k místu a společenství a do velké míry zahání obavy z osamocení.^{239 240}

sine moribus vanae, s. 107. - J. SOKOL, O vlasech, mravu a morálce, s. 123-125.

²³⁷ srov.: M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 20,68,92-94,121. - Z. BAUMAN, Globalizace, s. 21-27. - Z. BAUMAN, Svoboda, s. 56-57,94. - Z. BAUMAN, Úvahy o postmoderní době, s. 96,103. - B. BLAŽEK, Venkov, města, média, s. 95-96. - P. CABIN; J. F. DORTIER et al. (ed.), La sociologie, s. 137-139. - V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 98-100,138. - A. J. GUREVIČ, Kategorie středověké kultury, s. 27. - P. HARTL; H. HARTLOVÁ, Psychologický slovník, s. 565. - H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 44-48. - R. KVĚT, Duše krajiny, s. 13-18. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 7-11. - K. LORENZ, Osm smrtelných hříchů. - R. F. MURPHY, Úvod do kulturní a sociální antropologie, s. 58-66,150-153. - Ch. NORBERG-SCHULZ, Genius loci, s. 59. - M. D. - J. ORTOVÁ, Kulturní a sociální ekologie I, s. 5-26. - J. ORTOVÁ, Kulturní a sociální ekologie II, s. 9-13,19-52. - QUESNELL, Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme, s. 46-54,97-103,123-128,184-185. - M. RIDLEY, Původ ctnosti, s.257-275. - P. ŘÍČAN, Cesta životem, s. 14. - V. SOUKUP, Dějiny antropologie, s. 115-123.

²³⁸ srov.: N. ELIAS, O osamělosti umírajících v našich dnech. - A. NAVRÁTILOVÁ, Narození a smrt v české lidové kultuře, s. 14. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 35-73. - G. O'DONNELL, Sociology today, s. 2-7,27-45.

²³⁹ Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Nové Sady 17. 11. 2006. - Rozhovor s E. Nováčkovou, Nové Sady 19. 1. 2007.

²⁴⁰ srov.: Z. BAUMAN, Úvahy o postmoderní době, s. 96-97. - B. BLAŽEK, Venkov, města, média, s. 81-85. - V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 98-100. - N. ELIAS, O osamělosti umírajících v našich dnech. - H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 44-48. - I. HAUSEROVÁ-SCHÖNEROVÁ, Děti potřebují prarodiče. - J. HEERS, Svátky bláznů a karnevaly, s. 141. - R. F. MURPHY, Úvod do kulturní a sociální antropologie, s. 63-64. - G. O'DONNELL, Sociology today, s. 2-7. - J. SOKOL, Leges sine moribus vanae, s. 105-111.

2. 3. Rodiny

Místo člověka ve společnosti a ve světě vždy určitým způsobem závisí na rodinných vztazích. V současném městském prostředí bývají příbuzenské svazky poněkud vybledlými vzpomínkami na strukturu, která snad v minulosti fungovala, ale dnes z ní již mnoho nezbývá. Právě lokální kultury jsou charakteristické tím, že rodinné, přátelské a sousedské vztahy v nich stále představují základ společenského uspořádání.²⁴¹

Lidé, kteří žijí v Nových Sadech ve většině případů udržují se svými příbuznými blízké kontakty. Členové širokých rodin se téměř každodenně setkávají. Velkou měrou tomu napomáhá prostorové uspořádání vesnice, v němž se lidé mohou zcela přirozeně scházet. Lidé se zajímají o životy svých příbuzných a zároveň očekávají, že jejich vlastní osudy nebudou lhostejné ostatním. Vzájemná blízkost samozřejmě mnohdy může vést i ke konfliktům, i to je však zřejmě součástí přirozené rovnováhy lidského soužití.²⁴²

Vztahy podobné těm rodinným jsou často patrné i mezi přáteli a sousedy. Zde bychom měli poznamenat, že mezi obyvateli obce je většinou možné dohledat přinejmenším stopy vzdáleného příbuzenství. Obyvatelé vesnice jsou vzájemně provázáni na první pohled snad nepříliš zřejmými, ale stále fungujícími nitkami příbuzenských a sousedských vztahů. Silným integrujícím činitelem je příslušnost k obci a společenství, která mnohdy přetrvá i v případě, že někdo z lidí musí z vesnice odejít. Stěhování je spíše okrajovým fenoménem, místní lidé jsou poměrně výrazně svázáni s místem a pokud je to možné, zůstávají v Nových Sadech. Pokud někdo vesnici opouští, obvykle si s sebou odnáší poměrně silné vědomí příslušnosti ke „svému“ místu.²⁴³

Ve srovnání s aktuální situací naší společnosti stojí za zmínku to, že v Nových Sadech se stále udržuje fenomén kooperace širších rodin. V době kdy mnozí lidé udržují kontakty jen se skutečně blízkými příbuznými, je zajímavé sledovat společnost, jejíž vnitřní fungování je na širokých rodinných vztazích do jisté míry závislé. Vzájemně spřízněné rodiny se obvykle scházejí i během všedních dnů, ale mnohem intenzivněji jsou taková setkání prožívána v rámci svátků

²⁴¹ srov.: Z. BAUMAN, Svoboda, s. 53. - FUSTEL DE COULANGES, Antická obec, s. 48-208. - H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 44-48. - Z. KONOPÁSEK, Rodina a výzkum sociální struktury, s. 166-171. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 29,69-71. - G. O'DONNELL, Sociology today, s. 2-7. - F. TÖNNIES, Gemeinschaft und Gesellschaft, s. 8-39.

²⁴² srov.: H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 44-48. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 29. - G. O'DONNELL, Sociology today, s. 2-7,27-47.

²⁴³ srov.: H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 44-48. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 29. - A. NAVRÁTILOVÁ, Narození a smrt v české lidové kultuře, s. 14. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 35-73. - E. F. SCHUMACHER, Malé je milé, s. 62-64.

a slavností.²⁴⁴

Příbuzní si pomáhají s úpravami či stavbou domů, s některými náročnějšími sezónními pracemi na polích a zahradách, společně se podílejí na výchově dětí nebo se vzájemně podporují při péči o staré lidi. Poměrně obvyklá je spolupráce na přípravě obecních slavností, rodinných oslav a výjimečných událostí. Pokud se například pořádá zabíjačka, je téměř jisté, že na ní potkáte nejen příbuzné a přátele, ale možná i sousedy. Spolupráce rodin přináší mnohé pozitivní aspekty. Pro všechny členy rodiny je zde nějaké místo a využití. Díky této sociální síti ani velmi staří či nemocní lidé nepřestávají být součástí společenství. Na rozdíl od života ve velkých městech zdejší „dědósci a bábičky“ neztrácejí ve stáří smysl života. Lokální kultura je tedy možná lékem některé zdánlivě neřešitelné těžkosti současného „Západního světa“.²⁴⁵

Význam širší rodiny se svým způsobem odráží i v terminologii užívané k označení příbuzenských vztahů. Běžně se zde užívá termín „tryně“, který vyjadřuje příbuzenství sestřenic či bratranců „přes jedno koleno“. Vzhledem ke specifickým využití jazyka k uchopení světa, máme důvody domnívat se, že tento termín, v městském prostředí většinou neznámý, je dalším z důkazů o vysokém významu širokých příbuzenských vazeb.²⁴⁶

Rodiny jsou prostředím, v němž je možné nalézt své místo mezi minulostí a budoucností. Jsou nekonečnými liniemi předků a potomků, které plynutí času včleňují do lidsky srozumitelných měřítek. Na základě znalosti rodinných příběhů můžeme počítat čas na generace a historii poměřovat činy svých předků. Díky kontinuitě rodu není náš smrtelný život bezvýznamnou epizodou dějin. V horizontu trvání rodiny získává lidský život nezpochybnitelný smysl.²⁴⁷

V lokálních kulturách je na trvání jednotlivých rodů kladen velký důraz a Nové Sady nejsou výjimkou. Symboly kontinuity jednotlivých rodin i obce jsou prezentovány při společenských událostech, výročích, slavnostech a svátcích. Kromě těchto veřejných projevů jsou také běžné další, sice drobnější, ale o nic méně závažné způsoby utvrzování kontinuity.²⁴⁸

²⁴⁴ srov.: Z. BAUMAN, Svoboda, s. 53. - H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 44-48. - Z. KONOPÁSEK, Rodina a výzkum sociální struktury, s. 166-171. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 29. - G. O'DONNELL, Sociology today, s. 2-7,27-45. - R. J. SMITH, Festivals and Celebrations, s. 159-172.

²⁴⁵ srov.: H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 156-162. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 29. - B. W. LOEWENSTEIN, My a ti druzí, s. 7. - R. J. SMITH, Festivals and Celebrations, s. 159-172.

²⁴⁶ srov.: J. COPANS, Základy antropologie a etnologie, s. 51-55.

²⁴⁷ srov.: FUSTEL DE COULANGES, Antická obec, s. 48-92. - H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 44-48. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 39-40. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 61. - G. O'DONNELL, Sociology today, s. 2-7,27-45. - M. ŠRÁMKOVÁ, Vzpomínkové vyprávění u dětí jako pramen tradičního povědomí, s. 133-135.

²⁴⁸ srov.: - J. ASSMANN, Kultura a paměť, s. 31-61. - H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 44-48. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 39-40. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české

Velice častým motivem je předávání jmen v jednotlivých liniích zdejších rodin. Děti jsou často pojmenovávány podle svých rodičů či prarodičů a často se stává, že v několika generacích jedné rodiny žijí lidé s mužskou či ženskou podobou téhož jména. Podobnou připomínkou trvání a také důkazem o úctě vůči tradicím je po generace předáváný rodinný majetek: domy, pole, zahrady i pozemky v okolí vesnice. V některých případech se uvnitř rodin předává i řemeslo či povolání. Lidé při každodenní práci nebo cestování míjejí výsostná místa upozorňující na staré i nedávné činy zdejších obyvatel. Občas se zastaví u hrobů svých předků. Mnozí žijí v domech, které vystavěli jejich pradědové. Domov je skutečně „...horizontem narození a smrti...“^{249 250 251}

2. 4. Spolky

Pospolitá práce a zábava je vysoce integrujícím aspektem života. Spolková činnost poskytuje příležitost k setkávání, které nikdo nemůže obvinít z prvoplánovosti či bezúčelnosti. Společné aktivity sbližují různé lidi a umožňují vzájemné poznávání těch, kteří by se jinak jen stěží setkali. V rámci spolků vznikají přátelství i neshody, blízké vztahy i soupeření o vliv. V určitých chvílích však to, co je všem příslušníkům organizace společné, převládá. S pocitem dobře vykonané práce, s radostí z úspěchu nebo s nadšením z nových plánů lidé silněji cítí, že jsou součástí skupiny.²⁵²

Spolkové aktivity jsou významnou složkou veřejného života Nových Sadů. Zřejmě největší

etnologii, s. 61. - R. J. SMITH, *Festivals and Celebrations*, s. 159-172. - M. ŠRÁMKOVÁ, *Vzpomínkové vyprávění u dětí jako pramen tradičního povědomí*, s. 133-135.

²⁴⁹ A. NAVRÁTILOVÁ, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, s. 14.

²⁵⁰ Rozhovor s E. Nováčkovou, *Nové Sady* 19. 1. 2007.

²⁵¹ srov.: J. ASSMANN, *Kultura a paměť*, s. 31-61. - V. CZUMALO, *Přednáška Teorie města*. Katedra teorie kultury FF UK, ZS akad. r. 2004/2005. - V. FROLEC, *Prostá krása*, s. 233-261. - FUSTEL DE COULANGES, *Antická obec*, s. 20-24, 34-39, 41, 48-52. - A. VAN GENNEP, *Přechodové rituály*, s. 141-142. - A. J. GUREVIČ, *Kategorie středověké kultury*, s. 79. - L. HOLÝ, *Malý český člověk a velký český národ*, s. 165. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, *Ročník a krajina*, s. 28, 40-41, 70-71, 80-82. - G. O'DONNELL, *Sociology today*, s. 2-7, 27-45. - N. OHLER, *Umírání a smrt ve středověku*. - M. ŠRÁMKOVÁ, *Vzpomínkové vyprávění u dětí jako pramen tradičního povědomí*, s. 133-135.

²⁵² srov.: M. AUGÉ, *Antropologie současných světů*, s. 64-65, 67-78. - Z. BAUMAN, *Globalizace*, s. 95-120. - Z. BAUMAN, *Úvahy o postmoderní době*, s. 27-56. - V. FEGLOVÁ, *Súčasná podoba obyčejov v kultúrnem systéme slovenska*, s. 55-66. - V. FROLCOVÁ, *Folklor a obřad v kalendářním cyklu*, s. 75-114. - H. HAUKANES, *Velká dramata – obyčejné životy*, s. 44-48. - M. MATĚJŮ, *Město a veřejný prostor*, s. 226-227. - A. NAVRÁTILOVÁ, *Téma narození a smrti v české etnologii*, s. 35-73. - P. POPELKA, *Sociální realita ve výročních obyčejích*, s. 74-80. - J. POSPÍŠILOVÁ, *Kultura dětí*, s. 115-143. - P. ŘÍČAN, *Cesta životem*, s. 32-33. - R. J. SMITH, *Festivals and Celebrations*, s. 159-172. - V. TURNER, *Průběh rituálu*, s. 95-175. - L. UHLÍKOVÁ, *Kulturní stereotypy v etnologii a v dalších společenských vědách*, 9-33.

vliv na místní dění má Sbor dobrovolných hasičů. Založen byl v roce 1907 a ani přes svou věkovitost není zaprášeným památníkem dávných časů. Jeho členstvo tvoří 41 mužů, což je vzhledem k celkovému počtu obyvatel, kterých je 181, skutečně mnoho. Hasiči velmi úzce spolupracují s obcí. Podílejí se na obecních brigádách, organizují některé společenské události, tancovačky a sváteční občůzky vesnice. Pořádají akce pro děti, společné výlety i veřejná setkání. Díky tomuto spolku, a také díky tenisovému klubu, fotbalovému družstvu, myslivcům a rybářům i menším neoficiálním seskupením, vesnice žije různorodým a zajímavým děním, událostmi a oslavami, tedy životem obce se vším, co k tomu patří.^{253 254 255}

2. 5. Příběhy, paměť a kronika

„... Historie daného místa s konkrétními jmény, příběhy a osudy, které jsou vždy trochu jiné než v krajině sousední...“²⁵⁶

Zdejší lidé mají silné vědomí kontinuity jednotlivých rodin i obce jako celku. Vesnice je společenstvím, do kterého v jistém smyslu patří i ti, kteří již zemřeli. Ve vzpomínkách dnešních obyvatel se stále udržují obrazy pradědů a prababiček. Příběhy ze starých časů se vyprávějí a předávají dál. Některé vzpomínky přežívají jen v rámci jednotlivých rodin a jiné slouží jako integrující obraz historie pro celé místní společenství. Specifické pojetí lokálních dějin se předává a utvrzuje mnoha způsoby. Nejčastěji se připomíná během oslav svátků a významných výročí. Jedním z často zmiňovaných příběhů je požár, který v roce 1904 zničil téměř celou obec.^{257 258}

²⁵³ Obyvatelé Nových Sadů se velmi často scházejí při různých sportovních aktivitách. V obci se pravidelně pořádají tenisové turnaje, hraje se fotbal. Velmi oblíbenou a dnes již v podstatě „tradiční“ událostí je každoročně opakované fotbalové utkání svobodných proti ženatým, na jehož výsledku si všichni zúčastnění velmi zakládají.

²⁵⁴ srov.: P. ŘÍČAN, Cesta životem, s. 59.

²⁵⁵ srov.: Obec Nové Sady [online]. Obec Nové Sady, aktualizace 2007-02-20 [cit. 2007-04-01] Dostupný z WWW: <<http://www.novesady.cz>>.

²⁵⁶ M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 47.

²⁵⁷ „... O minulosti budeme uvažovat jako o paměti, tedy jako o symbolickém a v rámci jednoho společenství tradovaném vyprávění, které, vedle jiných, jindy a jinak utvořených a sdílených témat, spoluurčuje porozumění přítomnosti tím, že na toto společenství vznáší normativní nároky a vykazuje vůči němu formativní sílu...“^a

^a J. GRYGAR, Strážci paměti, s. 136.

²⁵⁸ srov.: J. ASSMANN, Kultura a paměť, s. 31-61, 79-113, 122-126. - FUSTEL DE COULANGES, Antická obec, s. 48-92. - C. GEERTZ, Interpretace kultur, s. 131-139. - J. GRYGAR, Strážci paměti, s. 135-159. - H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 44-48, 55-83. - L. HOLÝ, Malý český člověk a velký český národ, s. 16-18, 39-42. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 35-73. - J.

„...Dne 3 srpna o 10½ hodině dopoledne v domku č. 18 patřícím Fr. Burianovi vznikl oheň. Udělaly si dítky Antonín (3 léta) a Gustina (4 léta) ohýnek pod kulničkou a v krátké době se oheň rozšířil na sousední chaloupky. Při počátku požáru byl slabý vítr od Křovího, když se oheň rozšířil po všech chaloupkách, přišla větrice od Krevlic, a ta rozháněla ohnivé kusy po celé vesnici, počala hořeti kovárna, pastouška, hospoda a chlévy u Šilhánů č. 2, tam na okamžik počali hasiti, ale vzniklý vítr zapaloval další stavení až po č. 5. Pak se ohnivé kusy z výše padající snášely nad stranou k Bíteši, „Malou stranou“, ta se skorem v jedné chvíli vzňala a když vše hořelo otočil se vítr a zapálená byla stodola v č. 8, a hořela pak strana opět druhá tak že ve 12 hodin již byla celá ves v ohni...“²⁵⁹

Veřejně sdílený obraz historie do velké míry vychází ze zápisů obecních kronikářů. Nejstarší záznamy byly sepsány před více než sto lety a ohraničují tu část dějin, o které mají místní lidé konkrétnější představu. „...Kronika se psala v Nových Sadech od nepaměti...“²⁶⁰ Zaznamenává historii obce i jednotlivých rodin a sama o sobě je považována za symbol kontinuity místního společenství. To, co je zde zapsáno, je tím „pravým“ příběhem minulosti Nových Sadů, tím, co má být i nadále uchováváno. „Západní svět“ celkově chová velkou důvěru k psaným záznamům historie. Dějiny a události, které jsou považovány za významné, se již dávno nepředávají vyprávěním. „Velké“ příběhy jsou zapsány v knihách.²⁶¹

Specifický pohled na historii také ovlivňuje vnímání současných událostí. Tato „paměť“²⁶² je stále fungujícím aspektem životů zdejších lidí, podílí se na vymezení jejich místa ve světě, prostoru a času.²⁶³

LANGROVÁ, Problémy mezigeneračního předávání kulturních informací v tradičním venkovském prostředí na přelomu 19. a 20. století, s. 66-70. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 69-71. - J. POSPÍŠILOVÁ, Kultura dětí, s. 115-143. - M. ŠRÁMKOVÁ, Vzpomínkové vyprávění u dětí jako pramen tradičního povědomí, s. 133-135. - L. UHLÍKOVÁ, Kulturní stereotypy v etnologii a v dalších společenských vědách, 9-33.

²⁵⁹ J. PETR et al., Obecní kronika, s.10.

²⁶⁰ Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Praha 4. 1. 2007.

²⁶¹ srov.: J. ASSMANN, Kultura a paměť, s. 122-126. - T. H. ERIKSEN, Tyranie okamžiku, s. 40-44. - V. FROLEC, Prostá krása, s. 233-261. - J. GRYGAR, Strážci paměti, s. 135-159. - H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 44-48,55-83. - L. HOLÝ, Malý český člověk a velký český národ, s. 16-18. - J. LANGROVÁ, Problémy mezigeneračního předávání kulturních informací v tradičním venkovském prostředí na přelomu 19. a 20. století, s. 66-70. - G. SNYDER, Praxe divočiny, s. 35-40.

²⁶² J. GRYGAR, Strážci paměti, s. 136.

²⁶³ srov.: J. GRYGAR, Strážci paměti, s. 135-159. - H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 44-48,55-83. - L. HOLÝ, Malý český člověk a velký český národ, s. 16-18. - J. LANGROVÁ, Problémy mezigeneračního předávání kulturních informací v tradičním venkovském prostředí na přelomu 19. a 20. století, s. 66-70. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 69-71. - A. NAVRÁTILOVÁ, Téma narození a smrti v české etnologii, s. 35-73. - G. SNYDER, Praxe divočiny, s. 35-40. - M. ŠRÁMKOVÁ, Vzpomínkové vyprávění u dětí jako pramen tradičního povědomí, s. 133-135. - L. UHLÍKOVÁ, Kulturní stereotypy v etnologii a v dalších společenských vědách, 9-33.

Závěr

„...Zkrátka a dobře se nám dobře žije v naší vesnici...“²⁶⁴

Místní „genius loci“ je neopakovatelnou směsí památných míst, současných a starobyklých příběhů, lidí, kteří tu žijí dnes, i jejich dávno zemřelých předků, trvalé láskyplné péče, ale i činů, které bychom mohli považovat za pochybení. Jsou tu švestkové zahrady, které jsou švestkovými zahradami „od nepaměti“ a stále se v nich sbírá ovoce na pálení dobré domácí slivovice. Jsou tu kříže na rozcestích, jejichž příběhy si dodnes můžete poslechnout od místních „bábiček“. Jsou tu staré tradice i velké plány do budoucna. Místní lidé si jsou vědomi toho, že stojí mezi minulostí a budoucností a poměrně intenzivně si uvědomují svou odpovědnost vzhledem k zachování starých tradic i samotných Nových Sadů tak, aby je mohli předat svým dětem.^{265 266}

Nové Sady samozřejmě nejsou obcí s dokonale harmonickými mezilidskými vztahy, bezchybně fungujícími rodinami nebo perfektní pospolitostí. Obec v mnohém nevybočuje z průměru, jsou zde problémy, tak jako všude jinde, a některé z nich se těžko řeší. Přesto však měly Nové Sady štěstí. Například v tom, že se jim vyhnuly všechny vlny vysídlování, experimenty s přesuny obyvatel i výstavba satelitních vilových čtvrtí. Nové Sady nemusely svou pospolitost namáhavě tvořit „z ničeho“. Vesnice není hermeticky uzavřeným celkem, přicházejí sem noví lidé, ale není jich příliš

²⁶⁴ Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Praha 4. 1. 2007.

²⁶⁵ Rozhovor s Vl. Duchátkem st., Nové Sady 6. 8. 2006. - Rozhovor s Bohuslavou Fouskovou, Nové Sady 19. a 21. 6. 2006, Nové Sady 17. 11. 2006, Praha 4. 1. 2007. - Rozhovor s Petrem Fouskem, Nové Sady 18. 11. 2006. - Rozhovor s L. Klementem, Nové Sady 4. 2. 2005. - Rozhovor s E. Nováčkovou, Nové Sady 19. 1. 2007. - Rozhovor s D. Salátovou, Nové Sady 20. 6. 2006. - Rozhovor s Č. Ventrubovou, Nové Sady 19. 6. 2006. - Rozhovor s D. Ventrubou, Nové Sady 20. 1. 2007.

²⁶⁶ srov.: D. ABRAM, *The Spell of the Sensuous*, s. 6. - L. ANTONÍN, *Genius Loci*, s. 8-15. - J. ASSMANN, *Kultura a paměť*, s. 31-61. - V. CÍLEK, *Krajiny vnitřní a vnější*, s. 118-120. - I. DEJMAL, *Co s evropskou kulturní krajinou na konci dvacátého století?* s. 13-16. - FUSTEL DE COULANGES, *Antická obec*, s. 20-24, 34-39, 41, 48-52. - V. FROLEC, *Prostá krása*, s. 233-261. - A. VAN GENNEP, *Přechodové rituály*, s. 141-142. - L. HOLÝ, *Malý český člověk a velký český národ*, s. 16-18. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, *Rolník a krajina*, s. 7-11, 39-44, 56-81. - K. LORENZ, *Osm smrtelných hříchů*. - M. MATĚJŮ, *Město a veřejný prostor*, s. 226-227. - A. NAVRÁTILOVÁ, *Téma narození a smrti v české etnologii*, s. 35-73. - Ch. NORBERG-SCHULZ, *Genius loci*, s. 5-32, 166-202. - G. O'DONNELL, *Sociology today*, s. 2-7, 27-47. - P. POSPĚCHOVÁ, *Dětství dublinských a brněnských seniorek*, s. 120-121. - J. POSPÍŠILOVÁ, *Kultura dětí*, s. 115-143. - M. D. QUESNELL, *Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme*, s. 46-54, 97-103, 123-128, 184-185. - M. ŠRÁMKOVÁ, *Vzpomínkové vyprávění u dětí jako pramen tradičního povědomí*, s. 134.

mnoho, a tak, jak se zdá, jejich příchod existenci lokální komunity neohrozí. Někteří lidé se z vesnice stěhují pryč, ale není to žádný masový odliv.²⁶⁷

Obec skutečně žije a její další vyhlídky jsou v tomto ohledu velmi dobré. Ve vesnici je mnoho mladých lidí, kteří Nové Sady chápou jako „své“ místo. Na svět tu přicházejí jejich děti. Lokální společenství se opírá o kontinuitu a tradice, uchovává paměť výsostných míst, ale není zakonzervovaným a zaprášeným dědictvím minulosti. Zdejší komunita dokáže žít, pulsovat a tvořit a je velkou nadějí, která předpovídá Novým Sadům dobrou budoucnost.²⁶⁸

Lokální kultury jsou obvykle schopny udržet si svá specifika, být jedinečnými místy s neopakovatelným vymezením vztahů a pravidel, s konkrétními symboly sloužícími k orientaci v rozmanitých životních situacích, se specifickým obrazem světa. Život v obci, která dosud neztratila svou výjimečnost, poskytuje lidem zakotvenost a jistotu.²⁶⁹

Náš svět se zmenšuje, vzdálená místa se přibližují. Můžeme cestovat rychlostí doposud nevídanou a ještě rychleji posílat informace. Mnohá místa i mnohé kultury se sobě navzájem začínají podobat. Dnešní svět trpí „krizí jinakosti“.²⁷⁰ „Naše“ a „cizí“ přestává být odlišné. Nemůžeme se příliš divit, že takovýto svět je poznamenán „krizí smyslu“²⁷¹, že v rychlém tempu změn lidé ztrácejí orientaci, že postrádají osobnostní integritu i kulturní identitu.²⁷² Za těchto podmínek se zachování lokálních kultur

²⁶⁷ srov.: B. BLAŽEK, Venkov, města, média, s. 81-85. - V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 43-48, 116. - H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 44-48, 55-83. - M. MATĚJŮ, Město a veřejný prostor, s. 226-227. - Ch. NORBERG-SCHULZ, Genius loci, s. 168-202. - P. POSPĚCHOVÁ, Dětství dublinských a brněnských senierek, s. 120-121. - J. POSPÍŠILOVÁ, Kultura dětí, s. 115-143. - P. ŘÍČAN, Cesta životem, s. 29-31. - G. SNYDER, Praxe divočiny, s. 34-35. - F. TÖNNIES, Gemeinschaft und Gesellschaft, s. 3-39.

²⁶⁸ srov.: L. ANTONÍN, Genius loci, s. 8-15. - J. ASSMANN, Kultura a paměť, s. 31-61. - V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 100. - V. FROLEC, Vánoce v tradici českého lidu, s. 17-20. - FUSTEL DE COULANGES, Antická obec, s. 48-92. - A. J. GUREVIČ, Kategorie středověké kultury, s. 56-62. - H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 44-48, 55-83. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 7-11, 39-44, 56-81. - A. NAVRÁTILOVÁ, Narození a smrt v české lidové kultuře, s. 14. - P. POSPĚCHOVÁ, Dětství dublinských a brněnských senierek, s. 120-121. - J. POSPÍŠILOVÁ, Kultura dětí, s. 115-143. - M. STEJSKAL, Výsostná místa, s. 20-22. - G. SNYDER, Praxe divočiny, s. 34-38. - L. UHLÍKOVÁ, Kulturní stereotypy v etnologii a v dalších společenských vědách, 9-33.

²⁶⁹ srov.: Z. BAUMAN, Globalizace, s. 21-27. - A. J. GUREVIČ, Kategorie středověké kultury, s. 7-9. - H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 168-174. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 39-41, 69-71. - Ch. NORBERG-SCHULZ, Genius loci, s. 166-176. - G. O'DONNELL, Sociology today, s. 2-7, 27-47. - J. ORTOVÁ, Kulturní a sociální ekologie II, s. 53-83. - M. D. QUESNELL, Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme, s. 21-185. - E. F. SCHUMACHER, Malé je milé, s. 62-64.

²⁷⁰ M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 92-94.

²⁷¹ M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 92-94.

²⁷² „...Původní kultura není pro svět, ta je pro místní lidi, pro nás. Nemusíme světu nic dávat, pro něj i pro nás

ukazuje být moudrým krokem, který samozřejmě nemůže vyřešit vše, může nám však v mnohém pomoci. V globalizovaném světě a ve zrychlujícím se tepu současnosti mohou být lokální kultury stálým domovem, pevným východiskem a protiváhou „velkého“ světa. Jakékoli usilování o hromadný návrat k venkovskému životu je zřejmě nereálné. Zdá se spíše, že by bylo možné vytvořit takové podmínky, které by existujícím lokálním kulturám umožnily přežívat i nadále, a podpořit rozvoj místních kultur tam, kde nalézáme alespoň fragmenty tohoto fenoménu. Mnohem více než nějaký projekt či vyhláška však může v tomto případě pomoci podpora toho, aby lidé žili v obcích společně, nikoli pouze vedle sebe, a především snaha obyčejných lidí, moudrých starostů, kronikářů, farářů a učitelů, rodičů, dědečků a babiček, kteří ukáží „svým“ dětem, kde je jejich domov.^{273 274}

bude nejlepší, když si uchováme to své...“^a

^a V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 82.

- ²⁷³ srov.: D. ABRAM, The Spell of the Sensuous, s. 39-43,45-47. - J. ASSMANN, Kultura a paměť, s. 115-126. - M. AUGÉ, Antropologie současných světů, s. 34-35,92-94,116. - Z. BAUMAN, Globalizace, s. 21-27. - Z. BAUMAN, Svoboda, s. 53-56. - Z. BAUMAN, Úvahy o postmoderní době, s. 141-144. - B. BLAŽEK, Venkov, města, média, s. 87. - P. CABIN; J.-F. DORTIER et al. (ed.) La sociologie, s. 137. - V. CÍLEK, Krajiny vnitřní a vnější, s. 70,82,110,132. - T. H. ERIKSEN, Tyranie okamžiku, s. 27-29,133-135. - E. FROMM, Mít nebo být?, s. 160-161. - E. FROMM, Umění milovat, s. 9-18. - FUSTEL DE COULANGES, Antická obec, s. 34-39. - C. GEERTZ, Interpretace kultur, s. 109-125. - J. GRYGAR, Strážci paměti, s. 149-150. - A. J. GUREVIČ, Kategorie středověké kultury, s. 7-8,16-19,25-26,51,115. - H. HAUKANES, Velká dramata – obyčejné životy, s. 44-48,55-83,156-162. - I. HAUSEROVÁ-SCHÖNEROVÁ, Děti potřebují prarodiče. - M. HEIDEGGER, Básnický bydlí člověk, s. 7-9,27,77-79,83-87,93,99. - M. HEIDEGGER, Bytí a čas, s. 71-147. - L. HOLÝ, Malý český člověk a velký český národ, s. 19,52-54,165. - M. LAPKA; M. GOTTLIEB, Rolník a krajina, s. 7-11,39-44,56-81. - H. LIBROVÁ, Láska ke krajině?, s. 19-22. - M. MAFFESOLI, O nomádství, s. 77-98,174-179,185-190. - Ch. NORBERG-SCHULZ, Genius loci, s. 5-10,34-40,50-61,166-170. - G. O'DONNELL, Sociology today, s. 2-7,27-47. - J. ORTOVÁ, Kulturní a sociální ekologie II, s. 53-83. - J. POSPÍŠILOVÁ, Kultura dětí, s. 115-143. - M. D. QUESNELL, Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme, s. 21-185. - E. F. SCHUMACHER, Malé je milé, s. 62-68. - M. ŠRÁMKOVÁ, Vzpomínkové vyprávění u dětí jako pramen tradičního povědomí, s. 133-135.

²⁷⁴ Mezi hlavní metody využití v rámci terénního výzkumu patřilo zúčastněné pozorování, neřízené a polořízené rozhovory a studium místních dokumentů. Jsem si vědoma toho, že vzhledem ke zvolené metodologii je zobecnitelnost zjištěných dat problematická, přesto, především díky opoře v odborné literatuře, předpokládám jejich víceméně univerzální platnost.

Je zcela zřejmé, že analýza kulturních témat a kategorií dané lokální kultury je do vysoké míry teoretickým konceptem, který se sice, jak věřím, velmi blíží skutečnosti, přesto je svým způsobem ovlivněn osobností výzkumníka a různými zkresleními předávaných informací. „...To co nazýváme našimi daty jsou interpretace interpretací jiných lidí týkajících se toho, co si myslí, že oni sami a jejich spoluobčané činí...“^a

^a C. GEERTZ, Interpretace kultur, s. 19.

Seznam vyobrazení

1. Vyobrazení v textu:

- Obr. 1: Křížek na rozcestí, červen 2006. Nové Sady. Foto archiv autorky.
- Obr. 2: Křížek, prosinec 2006. Nové Sady. Foto archiv autorky.
- Obr. 3: Sádový kámen, listopad 2006. Nové Sady. Foto archiv autorky.
- Obr. 4: Borovice, leden 2006. Nové Sady. Foto Pavel Řezanina.
- Obr. 5: Kristus ať požehná tomuto domu, leden 2006. Nové Sady. Foto archiv autorky.
- Obr. 6: Deštivá a chladná Filipojakubská noc, duben 2006. Nové Sady. Foto archiv autorky.
- Obr. 7: Májka nad Pelánkou, červen 2005. Nové Sady. Foto archiv autorky.
- Obr. 8: Čertice rozčesává vlasy, prosinec 2005. Nové Sady. Foto archiv autorky.
- Obr. 9: Anetka, duben 2006. Nové Sady. Foto archiv autorky.

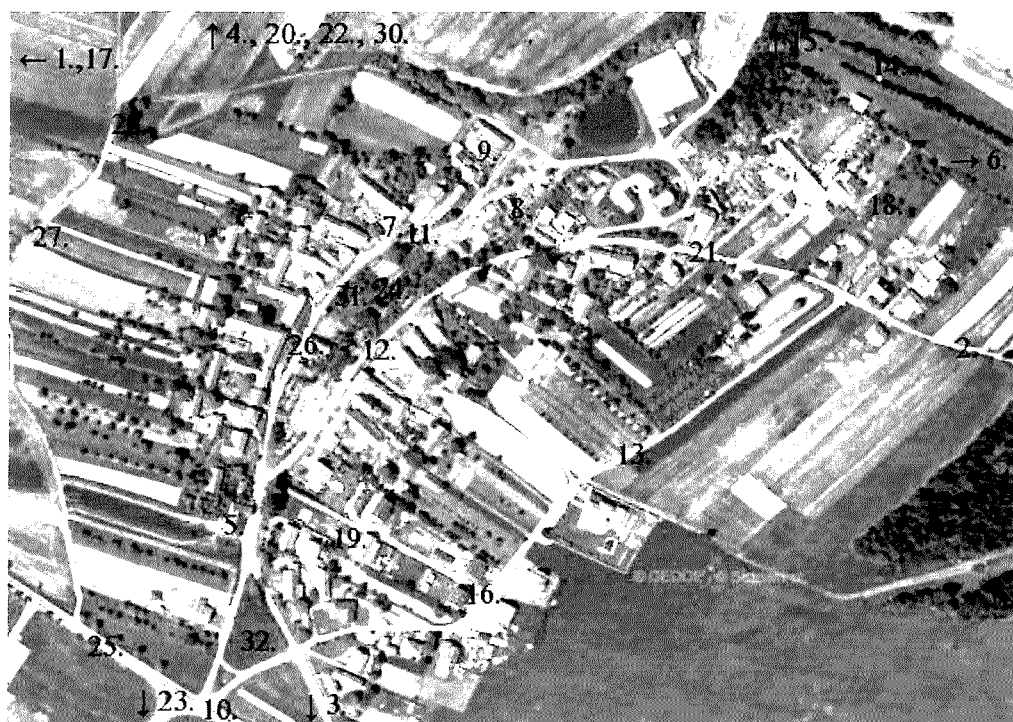
2. Vyobrazení v příloze:

- Obr. 10: Nové Sady. Obec Nové Sady : okres Žďár nad Sázavou. *Mapy.cz* [online]. [cit. 2007-04-10]
Seznam.cz. Dostupný z WWW:
<<http://www.mapy.cz/?query=nov%C3%A9%20sady&portWidth=682&portHeight=539&zoom=5&mapType=base¢erX=135549861¢erY=134989697#centerX=137182464@centerY=133144800@typ=ophoto@zoom=16@vizType=none@vizIds=none>>.

Příloha

Mapa lokálních názvů

1.	cesta k Bezděkovu	17.	Pastěčky
2.	cesta k Chobůtkám	18.	Pecírek, Pecírk
3.	cesta ke Korbelu	19.	Pelánka, Na Pelánce, Pelánova stodola
4.	druhý les	20.	první les
5.	Hasička, u Hasičky	21.	Rovinky
6.	Hliníky	22.	rybník Nezdařil, u Nezdařila
7.	U hospody, Na Kučeráku	23.	silnice do Holubí Zhoře, Březky
8.	Chalóčky	24.	Srálka
9.	Kovářna	25.	Státní silnice
10.	Křížek	26.	Velká strana
11.	Kučerák	27.	Velkostranská humna
12.	Malá strana	28.	Vrbičky, ve Vrbičkách
13.	Malostranská humna	29.	Zahrádky, Na Zahrádkách
14.	Mlynářky, Minářky, Minářke	30.	Zlámance
15.	Mlének	31.	Zvonička
16.	(Nová strana)	32.	Vévoz

Obr. 10: Nové Sady.

Nové Sady: a local culture – Abstract

The thesis is focused on salient features of a concrete local culture, a village called “Nové Sady”, which is situated in the region of “Žďár nad Sázavou”. The work is concerned with theoretic and empirical analyses of symbols, cultural themes and categories. The general conception results from the presumption of uniqueness of the cultures. It is assumed that specific views of the world exist within the frames of particular local cultures. The characteristic features are expressed in such cultural categories as perception of a territory and the way of understanding the flight of time. It is likely to be impossible to realize the phenomena by the means of “objective” research. As a result of this, the thesis gives attention to a “subjective” point of view. The unique way of understanding the universe and the symbols of the local culture are taken down. The thesis is divided into three parts: Territory, Time and People. It contains a survey of significant and remarkable sites that are found in the territory; notes of some narratives related to the places; a variety of ways of time perception; style of life on weekdays and holidays; reports on significant festivals and events, which took place during the course of the fieldwork (July 2004 – April 2007); definition of social statuses and roles in the local culture; interrelations between individuals, families and the community; specific view of history influenced by the “memory” of the local culture.

On the basis of the theory that people are strongly influenced by the conditions surrounding them, the thesis deals with the local culture and life-styles of its inhabitants. The importance of local cultures for diversity of cultural heritage is also mentioned. Although for the most of Europeans the possibility of living in a local community is likely to be lost, local cultures are still an important part of our cultural background. This suggests local cultures should not be left behind.

Použitá literatura

- ABRAM, David. *The Spell of the Sensuous : perception and language in a more-than-human world*. New York : Pantheon Books, 1996. 196 s. ISBN 0-679-43819-X.
- ANTONÍN, Luboš. Genius Loci. *Analogon*. 2005, roč. II-III/2005, č. 44/45, s. 8-15. ISSN 0862-7630.
- ARIÈS, Philippe. *Dějiny smrti I. : Doba ležících*. Přel. Danuše Navrátilová. 1. vyd. Praha : Argo, 2000. 358 s. ISBN 80-7203-286-0.
- ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť : Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Přel. Martin Pokorný. 1. vyd. Praha : Prostor, 2001. 320. s. Přel. z: Das kulturelle Gedächtnis : Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen. ISBN 80-7260-051-6.
- AUGÉ, Marc. *Antropologie současných světů*. Přel. Ivana Holzbachová. 1. vyd. Brno : Atlantis, 1999. 127 s. Přel. z: Pour une anthropologie des mondes contemporains. ISBN 80-7108-154-X.
- BAHNÍK, Václav et al. (ed.). *Slovník antické kultury*. Praha : Svoboda, 1974. 717 s.
- BAUMAN, Zygmunt. *Úvahy o postmoderní době*. Přel. Miloslav Petrusek. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1995. 165 s. ISBN 80-85850-12-5.
- BAUMAN, Zygmunt. *Globalizace : důsledky pro člověka*. Přel. Jana Ogrocká. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 1999. 157 s. Přel. z: Globalization. ISBN 80-204-0817-7.
- BAUMAN, Zygmunt. *Svoboda*. Přel. Pavel Kaas. 1. vyd. Praha : Argo, 2001. 126 s. Přel. z: Freedom. ISBN 80-7203-432-4.
- BAŽANT, Jan. *Umění českého středověku a antika*. 1. vyd. Praha : Koniasch Latin Press, 2000. 271 s. ISBN 80-85917-73-4.
- BENEŠ, Bohuslav. Výroční zvyk jako hra, divadlo a zábava. In FROLEC, Václav et al. (ed.). *Výroční obyčeje : Současný stav a proměny*. 1. vyd. Brno: Blok, 1982. s. 67-73.
- Bible : Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Přel. Miloš Bič et al. 11. vyd. Praha : Česká biblická společnost, 2005. 282 s. ISBN 80-85810-37-9.
- BLATNÁ, Renata. Slovo město (ТОПОД, STADT, TOWN, VILLE) z hlediska lingvistické typologie. *Český lid*. 2003, roč. 90, č. 3, s. 211-216. ISSN 0009-0794.
- BLAŽEK, Bohuslav. *Venkov, města, média*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1998. 362 s. ISBN 80-85850-59-1.
- BUDIL, Ivo T. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. 4 vyd. Praha : Triton, 2003. 487 s. ISBN 80-7254-321-0.
- CABIN, Philippe; DORTIER, Jean-François et al. (ed.). *La sociologie : histoire et idées*. Auxerre : Sciences Humaines Éditions 2000. 362 s. ISBN 2-912601-09-6.

CASSIRER, Ernst. *Filosofie symbolických forem : [Díl] I. Jazyk*. Přel. Karel Berka. 1. vyd. Praha : Oikoymenh, 1996. 302 s. Přel. z: Philosophie der symbolischen Formen 1. ISBN 80-86005-10-0.

CÍLEK, Václav. *Krajiny vnitřní a vnější : texty o paměti krajiny, smysluplném bobrovi, areálu jablkového štrůdlu a také o tom, proč lezeme na rozhlednu*. Praha : Dokořán, 2002. 231 s. ISBN 80-86569-29-2.

CÍLEK, Václav. Paměťové struktury krajiny a památné kameny. In HÁJEK, Tomáš; JECH, Karel et al. (ed.). *Kulturní krajina aneb proč ji chránit : téma pro 21. století*. 1. vyd. Ministerstvo životního prostředí : Praha 2000, s. 69-73. ISBN 80-7212-134-0.

COPANS, Jean. *Základy antropologie a etnologie*. Přel. Jaroslav Brůžek; Viktor Černý; Petr Skalník. 1. vyd. Praha : Portál, 2001. 124 s. Přel. z: Introduction à l'ethnologie et à l'anthropologie. ISBN 80-7178-385-4.

CZUMALO, Vladimír. *Přednáška Teorie města*. Katedra teorie kultury FF UK, ZS akad. r. 2004/2005.

ČERNÝ, Václav. *O povaze naší kultury*. 1., souborné vyd. Brno : Atlantis 1996. 42 s., 1 příl.: PREISNER, Rio. *Kultura bez konce*. s. 47-196, ISBN 80-7108-112-4.

DEJMAL, Ivan. Co s evropskou kulturní krajinou na konci dvacátého století? In HÁJEK, Tomáš; JECH, Karel et al. (ed.). *Kulturní krajina aneb proč ji chránit: téma pro 21. století*. 1. Vyd. Ministerstvo životního prostředí : Praha 2000, s. 13-16., ISBN 80-7212-134-0.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost : Příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 1993. 374 s. ISBN 80-7066-822-9.

DORSON, Richard Mercer. *Folklore and folklife: an introduction*. Chicago: The University of Chicago Press 1972. 561 s.

DVORSKÝ, Ladislav. Vánoce dnes. In FROLEC, Václav et al. (ed.). *Vánoce v české kultuře*. 2. vyd. Praha : Vyšehrad, 1989. s. 407-433. ISBN 80-7021-018-4.

ECO, Umberto: *Jak napsat diplomovou práci*. Přel. Ivan Seidl. 1. vyd. Olomouc : Votobia, 1997. Přel. z: Come si fa una tesi di laurea. 271 s. ISBN 80-7198-173-7.

ELIADE, Mircea. *Iniciace, rituály, tajné společnosti : mystická zrození*. Přel. Barbora Antonová. 1. vyd. Brno : Computer Press, 2004. Přel. z: Initiation, rites, sociétés secrètes : Naissances mystiques. 213 s. ISBN 80-7226-901-1.

ELIADE, Mircea. *Mýtus o věčném návratu*. Přel. Eva Streibingerová. 1. vyd. Praha : Oikoymenh, 1995. 102 s. Přel. z: Mythe de l'éternel retour. ISBN 80-85241-51-X.

FONTANA, David. *Tajemný jazyk symbolů : názorný klíč k symbolům a jejich významům*. Přel. Ivan Němeček. Praha: Paseka, 1994. 192 s. Přel. z: Secret language of symbols. ISBN 80-85192-91-8.

FEGLOVÁ, Viera. Súčasný podoby obyčajov v kulturnom systéme Slovenska. In FROLEC, Václav et al. (ed.). *Výroční obyčeje : Současný stav a proměny*. 1. vyd. Brno: Blok, 1982. s. 55-66.

FROLEC, Václav et al. (ed.). *Dítě a tradice lidové kultury*. 1. vyd. Brno : Blok 1980. 184 s.

FROLEC, Václav. *Prostá krása : deset kapitol o lidové kultuře v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 1984. 279 s. 33-684-84.

FROLEC, Václav et al. (ed.). *Vánoce v české kultuře*. 2. vyd. Praha : Vyšehrad, 1989. 439 s. ISBN 80-7021-018-4.

FROLEC, Václav. Vánoce v tradici českého lidu. In FROLEC, Václav et al. (ed.). *Vánoce v české kultuře*. 2. vyd. Praha : Vyšehrad, 1989. s. 13-125. ISBN 80-7021-018-4.

FROLEC, Václav. Výroční obyčeje a jejich životnost v Českých zemích. In FROLEC, Václav et al. (ed.). *Výroční obyčeje : Současný stav a proměny*. 1. vyd. Brno: Blok, 1982. s. 18-19.

FROLEC, Václav et al. (ed.). *Výroční obyčeje : Současný stav a proměny*. 1. vyd. Brno: Blok, 1982. 360 s.

FROLCOVÁ, Věra. Folklor a obřad v kalendářním cyklu. In TYLLNER, Lubomír; UHEREK, Zdeněk et al. (ed.). *Kultura, společnost, tradice : soubor statí z etnologie, folkloristiky a sociokulturní antropologie*. 1. vyd. Praha : Etnologický ústav Akademie věd ČR v Praze, 2005, s. 75-114. ISBN 80-85010-71-2.

FROMM, Erich. *Mít, nebo být?* Přel. Jan Lusk. 1. vyd. tohoto překladu. Praha : Aurora, 2001. 242 s. Přel. z: To have or to be? ISBN 80-7299-036-5.

FROMM, Erich. *Umění milovat*. Přel. Jan Vinař. Praha : Nakladatelství Josefa Šimona, 1996. 125 s. Přel. z: Art of loving. ISBN 80-85637-26-X.

FUSTEL DE COULANGES. *Antická obec*. Přel. Jitka Bryksí; Kateřina Mikšová; Jan Sokol. 1. vyd. Praha : Sofis; Pastelka, 1998. 392 s. Přel. z: La cité antique. ISBN 80-902439-7-5.

GEERTZ, Clifford. *Interpretace kultur : vybrané eseje*. Přel. Hana Červinková; Václav Hubinger; Hedvika Humlířková. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2000. 565 s. Přel. z: Interpretation of cultures. ISBN 80-85850-89-3.

GENNEP, Arnold Van. *Přechodové rituály : systematické studium rituálů*. Přel. Helena Beguivinová. Praha : Lidové noviny, 1997. 201 s. Přel. z: Rites de passage, étude systématique des rites. ISBN 80-7106-178-6.

GEORGES, Robert A. Recreations and games. In DORSON, Richard Mercer. *Folklore and folklife : an introduction*. Chicago : The University of Chicago Press 1972, s. 173-189.

GIDDENS, Anthony. *Důsledky modernity*. Přel. Karel Müller. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1998. 195 s. Přel. z: Consequences of modernity. ISBN 80-85850-62-1.

GRYGAR, Jakub. Strážci paměti : Autobiografické vyprávění s normativní aspekty kultury ve Stonavě na Těšínsku. *Český lid*. 2003, roč. 90, č. 2, s. 135-159. ISSN 0009-0794.

GUREVIČ, Aron Jakovlevič. *Kategorie středověké kultury*. Přel. Jaroslav Kolár. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 1978. 286 s. Přel. z: Kategorii srednevekovoj kultury.

HAUKANES, Haldis. *Velká dramata – obyčejné životy : postkomunistické zkušenosti českého venkova*. Přel. Pavel Šlégr. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství 2004. 187 s. Přel. z: Grand dramas – Ordinary lives : post-communist experiences in the Czech countryside. ISBN 80-86429-26-1.

HAUSEROVÁ-SCHÖNEROVÁ, Isabella. *Děti potřebují prarodiče*. Přel. Alžběta Sirovátková. 1. vyd. Praha : Portál, 1996. 104 s. Přel. z: Kinder brauchen ihre Großeltern. ISBN 80-7178-105-3.

HÁJEK, Tomáš; JECH, Karel et al. (ed.). *Kulturní krajina aneb proč ji chránit : téma pro 21. století*. 1.

vyd. Ministerstvo životního prostředí : Praha 2000. 243 s. ISBN 80-7212-134-0.

HAVILAND, William A. *Cultural anthropology*. New York : Holt 1978. ISBN 0-03-020351-1.

HEERS, Jacques. *Svátky bláznů a karnevaly*. Přel. Helena Beguinová. 1. vyd. Praha : Argo, 2006. 227 s. Přel. z: Fêtes des fous et carnivals. ISBN 80-7203-777-3.

HEIDEGGER, Martin. *Básnický bydlí člověk*. 1. vyd. Praha: Oikymen, 1993. 185 s. ISBN 80-85241-40-4.

HEIDEGGER, Martin. *Bytí a čas*. Přel. Ivan Chvatík. 1. vyd. Praha : Oikymen, 1996. 477 s. Přel. z: Sein und Zeit. ISBN 80-86005-12-7.

HOLÝ, Ladislav. *Malý český člověk a skvělý český národ : národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. Přel. Zdeněk Uhrek. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2001. 209 s. Přel. z: Little Czech and the great Czech nation. ISBN 80-85850-97-4.

HRNÍČKO, Václav. Atributy, proměny a funkce některých tradičních masek ve výročních obyčejích. In FROLEC, Václav et al. (ed.). *Výroční obyčeje : Současný stav a proměny*. 1. vyd. Brno: Blok, 1982. s. 112-118.

JÍŘIKOVSKÁ, Vanda. Tříkrálová koleda : Několik postřehů a úvaha o oživení tradice. *Český lid*. 2002, roč. 89, č. 3, s. 257-264. ISSN 0009-0794.

KALIBOVÁ, Květa; PAVLÍK, Zdeněk; VODÁKOVÁ, Alena et al. (ed.). *Demografie (nejen) pro demografy*. 2., upr. vydání. Praha : Sociologické nakladatelství, 1998, c1996. ISBN 80-85850-30-3.

KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář : Kapitoly z ekologické etiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. 203 s. ISBN 80-85850-63-X.

KONOPÁSEK, Zdeněk. Rodina a výzkum sociální struktury. In ALAN, Josef; MACHONIN, Pavel et al. (Věd. red.). *Jak se rodí sociologický výzkum : K problémům výzkumu transformace sociální struktury československé společnosti*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1992. s. 166-171. ISBN 80-7066-660-9.

KVĚT, Radan. *Duše krajiny : Staré stezky v proměnách věků*. 1. vyd. Praha : Academia, 2003. 195 s. ISBN 80-200-1012-2.

LANGHAMEROVÁ, Jiřina. *Dějiny odívání : Díl 6. Lidové kroje z České republiky*. Praha : Lidové noviny, 2001. 262 s. ISBN 80-7106-293-6.

LANGHAMEROVÁ, Jiřina. *Lidové zvyky : výroční obyčeje z Čech a Moravy*. Praha : Lidové noviny, 2004.

LANGROVÁ, Jaroslava. Problémy mezigeneračního předávání kulturních informací v tradičním venkovském prostředí na přelomu 19. a 20. století. In FROLEC, Václav et al. (ed.). *Dítě a tradice lidové kultury*. 1. vyd. Brno : Blok, 1980. s. 66-71.

LAPKA, Miroslav; GOTTLIEB, Miroslav. *Rolník a krajina : Kapitoly ze života soukromých rolníků*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-83-4.

LAPLANTINE, François. *L'anthropologie*. Paris : Payot & Rivages, 2001. 242 s. ISBN 2-228-88889-3.

- LÉVI-STRAUSS, Claude. *Myšlení přírodních národů*. Přeložil Jiří Pechar. 2. vyd. Liberec : Dauphin, 1996. 365 s. Přel. z: *Pensée sauvage*. ISBN 80-86019-25-X; ISBN 80-901842-9-4.
- LIBROVÁ, Hana. *Láska ke krajině?* 1. vyd. Brno : Blok, 1988. 168 s.
- LIBROVÁ, Hana. *Pestří a zelení : Kapitoly o dobrovolné skromnosti*. 1. vyd. Praha : Ministerstvo životního prostředí České republiky, 1994. 218 s. ISBN 80-85368-18-8.
- LOEWENSTEIN, Bedřich W. *My a ti druzí : dějiny, psychologie, antropologie*. 1. vyd. Brno : Doplněk 1997. 354 s. ISBN 80-85765-64-0.
- LORENZ, Konrad. *Osm smrtelných hříchů*. Přel. Petr Příhoda. 2. vyd. v tomto překl., Praha : Academia, 2000. 94 s. Přel. z: *Die acht Todsünden der zivilisierten Menschheit*. ISBN 80-200-0842-X
- LOZOVIUK, Petr. Moravanství a podoby jeho intersubjektivních konstrukcí. *Český lid*. 2004, roč. 91, č. 3, s. 221-234. ISSN 0009-0794.
- LUX, Martin et al. (ed.). *Bydlení - věc veřejná : sociální aspekty bydlení v České republice a zemích Evropské unie*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2002. 287 s. ISBN 80-86429-12-1.
- MACDONALD, Donald A. Fieldwork: Collecting oral literature. In DORSON, Richard Mercer. *Folklore and folklife: an introduction*. Chicago : The University of Chicago Press 1972, s. 407-430.
- MAFFESOLI, Michel. *O nomádství : iniciační toučky*. Přel. Josef Fulka. 1. vyd. Praha : Prostor, 2002. 265 s. Přel. z: *Nomadisme: vagabondages initiatiques*. ISBN 80-7260-069-9.
- MACHO, Thomas. Smrt a truchlení v kulturologické perspektivě. In: Assmann J.: *Smrt jako fenomén kulturní teorie : obrazy smrti a zádušní kult ve starověkém Egyptě*. Přel. Radka Fialová. 1. vyd. Praha : Vyšehrad 2003. Přel. z: *Der Tod als Thema der Kulturtheorie*. s. 78-91. ISBN 80-7021-514-3.
- MACHONIN, Pavel. Možné teoretické a metodologické přístupy ke zkoumání soudobé československé společnosti. In ALAN, Josef; MACHONIN, Pavel et al. (Věd. red.). *Jak se rodí sociologický výzkum : K problémům výzkumu transformace sociální struktury československé společnosti*. 1. Vyd. Praha : Karolinum, 1992, s. 37-40. ISBN 80-7066-660-9.
- MAIELLO, Giuseppe. Současné pohřební rituály v českých zemích na příkladu krematorií v Praze-Strašnicích, Zlíně a Plzni. *Český lid*. 2005, roč. 92, č. 1, s. 35-47. ISSN 0009-0794.
- MATĚJOVSKÝ, Antonín. Pohlaví, věk a rodina v sociální struktuře. In ALAN, Josef; MACHONIN, Pavel et al. (Věd. red.). *Jak se rodí sociologický výzkum : K problémům výzkumu transformace sociální struktury československé společnosti*. 1. Vyd. Praha : Karolinum, 1992, s. 149-154. ISBN 80-7066-660-9.
- MATĚJŮ, Martin. Město a veřejný prostor. *Český lid*. 2003, roč. 90, č. 3, s. 225-228. ISSN 0009-0794.
- MATĚJŮ, Martin. *Přednáška Kulturologie se zaměřením na sociologii kultury III*. Katedra teorie kultury FF UK, LS akad. r. 2005/2006.
- MURPHY, Robert F.: *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Přel. Hana Červinková. 1. vyd., dotisk 2001. Praha : Sociologické nakladatelství, 2001. Přel. z: *Cultural and Social Anthropology : An Overture*. 267 s. ISBN 80-85850-53-2.

NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 2004. 413 s. ISBN 80-7021-397-3.

NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. Téma narození a smrti v české etnologii. In TYLLNER, Lubomír; UHEREK, Zdeněk et al. (ed.). *Kultura, společnost, tradice : soubor statí z etnologie, folkloristiky a sociokulturní antropologie*. 1. vyd. Praha: Etnologický ústav Akademie věd ČR v Praze, 2005, s. 35-73. ISBN 80-85010-71-2.

NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci : k fenomenologii architektury*. Přel. Petr Kratochvíl a Pavel Halík. 1. vyd. Praha : Odeon, 1994. 218 s. Přel z: Genius loci. ISBN 80-207-0241-5.

NOSÁL, Igor. *Obrazy dětství v dnešní české společnosti*. 1. vyd. Brno : Barrister & Principal 2004. 203 s. ISBN 80-86598-80-2.

O'DONNEL, Gerard. *Sociology today*. 1st ed. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. 297 s. ISBN 0-521-42670-7.

OHLER, Norbert. *Umírání a smrt ve středověku*. Přel. Vladimír Petkevič. 1. vyd. Jinočany : H & H, 2001. 409 s. Přel. z: Sterben und Tod im Mittelalter. ISBN 80-86022-69-2

ORTOVÁ, Jitka. *Kulturní a sociální ekologie : skripta pro posluchače Filozofické fakulty Univerzity Karlovy : I*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-224-9.

ORTOVÁ, Jitka. *Kulturní a sociální ekologie : skripta pro posluchače Filozofické fakulty Univerzity Karlovy : II*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997. 88 s. ISBN 80-7184-398-9.

ORTOVÁ, Jitka. *Přednáška Kulturní a sociální ekologie III*. Katedra teorie kultury FF UK, ZS akad. r. 2005/2006.

PINC, Zdeněk. Instinkty, pouta, informace. In SOKOL, Jan; PINC, Zdeněk. *Antropologie a etika*. 1. vyd. Praha : Triton, 2003, s. 126-130. ISBN 80-7254-372-5.

PINC, Zdeněk. Komunita, řeč a etika. In SOKOL, Jan; PINC, Zdeněk. *Antropologie a etika*. 1. vyd. Praha : Triton, 2003, s. 50-59. ISBN 80-7254-372-5.

PINC, Zdeněk. Město versus pospolitost. In SOKOL, Jan; PINC, Zdeněk. *Antropologie a etika*. 1. vyd. Praha : Triton, 2003, s. 60-68. ISBN 80-7254-372-5.

PICHAUD, Clément; THAREAUOVÁ, Isabelle. *Soužití se staršími lidmi : praktické informace pro ty, kdo doma pečují o staré lidi, i pro sociální a zdravotnické pracovníky*. Přel. Abigail Kozlíková. 1. vyd. Praha : Portál, 1998. 156 s. Přel. z: Vivre avec les personnes âgées. ISBN 80-7178-184-3.

PITRO, Martin odpov. red. *Mýtus & logos*. Přel. Iva Michňová. 1. vyd. Praha : ISV nakladatelství, 2004. 213 s. Přel. z: Das Wechselspiel von Mythos und Logos. ISBN 80-86642-19-4.

PATOČKA, Jan. *Co jsou Češi? : Malý přehled fakt a pokus o vysvětlení*. 1. vyd. Praha : Panorama, 1992. 237 s. ISBN 80-7038-278-3.

PATOČKA, Jan. *Péče o duši v perspektivách psychoterapie : soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách; Díl 3. Kacířské eseje o filosofii dějin. Varianty a přípravné práce z let 1973-1977. Dodatky k Péči o duši I a II*. K vyd. připr. Ivan Chvatík, Pavel Kouba. 1. vyd. Praha : Oikoyomenh, 2002. 842 s. (Sebrané spisy Jana Patočky; sv. 3). ISBN 80-7298-054-8

PATOČKA, Jan. *Přirozený svět jako filosofický problém*. 3. vyd. Praha : Československý spisovatel, 1992. s. 288. ISBN 80-202-0365-6.

POPELKA, Pavel. Sociální realita ve výročních obyčejích. In FROLEC, Václav et al. (ed.). *Výroční obyčeje : Současný stav a proměny*. 1. vyd. Brno: Blok, 1982. s. 74-80.

POSPĚCHOVÁ, Petra. Dětství dublinských a brněnských seniorek. In NOSÁL, Igor. *Obrazy dětství v dnešní české společnosti*. 1. vyd. Brno : Barrister & Principal, 2004, s. 119-134. ISBN 80-86598-80-2.

POSPÍŠILOVÁ, Jana. Kultura dětí. In TYLLNER, Lubomír; UHEREK, Zdeněk et al. (ed.). *Kultura, společnost, tradice : soubor statí z etnologie, folkloristiky a sociokulturní antropologie*. 1. vyd. Praha : Etnologický ústav Akademie věd ČR v Praze, 2005, s. 115-143. ISBN 80-85010-71-2.

QUESNELL, Michael D. *Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme*. Přel. Jiří Vaněk. 1. vyd. Praha : Academia, 2002. 209 s. Přel. z: What we think, what we believe, who we are. ISBN 80-200-1078-5.

RICŔEUR, Paul. *Úkol hermeneutiky: eseje o hermeneutice*. Přel. Alice Kliková. 1. vyd. Praha: Filosofia, 2004. 41 s. Přel. z: Du texte a l'action: essais d'herméneutique. ISBN 80-7007-185-0.

RIDLEY, Matt. *Původ ctnosti : o evolučních základech a zákonitostech nesobeckého jednání člověka*. Přel. Martin Konvička. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. 295 s. Přel. z: Origines of virtue. ISBN 80-7178-351-X.

ROSMAN, Abraham; RUBEL Paula G. *The tapestry of Culture : an introduction to Cultural Anthropology*. 5th ed. New York : McGraw-Hill, c1995. 366 s. ISBN 0-07-053955-3.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2. vyd., přeprac., v Portálu 1. Praha : Portál, 2004. 390 s. ISBN 80-7178-829-5.

SANTANGELO Antonio. *Culture: relationship with "adaptivity"*. Milano : Editrice Sabaini, 2000.

SCHUMACHER, Ernst Friedrich. *Malé je milé : aneb Ekonomie, která by počítala i s člověkem*. Přel. Nad'a Johanisová. 1. vyd. Brno : Doplněk, 2000. 284 s. Přel. z: Small is beautiful. ISBN 80-7239-035-X.

SMITH, Robert J. Festivals and celebrations. In DORSON, Richard Mercer. *Folklore and folklife : an introduction*. Chicago: The University of Chicago Press, 1972, s. 159-172.

SNYDER, Gary. *Místo v prostoru : etika, estetika a vodní předěly*. Přel. Luboš Snížek, Matěj Turek. 1. vyd. Praha : Mat'a; DharmaGaia, 2002. 227 s. Přel. z: A Place in Space. ISBN 80-7287-045-9, 80-85905-16-7.

SNYDER, Gary. *Praxe divočiny*. Přel. Luboš Snížek. 1. vyd. Praha : Mat'a; Dharmagaia 1999. 202 s. Přel. z: Practice of the Wild. ISBN 80-85905-65-5, ISBN 80-86013-80-4.

SOKOL, Jan. Čas a etika. In SOKOL, Jan; PINC, Zdeněk. *Antropologie a etika*. 1. vyd. Praha : Triton, 2003, s. 15-32. ISBN 80-7254-372-5.

SOKOL, Jan. Dá se život udržet? In SOKOL, Jan; PINC, Zdeněk. *Antropologie a etika*. 1. vyd. Praha : Triton, 2003, s. 153-157. ISBN 80-7254-372-5.

SOKOL, Jan. Leges sine moribus vanae. In SOKOL, Jan; PINC, Zdeněk. *Antropologie a etika*. 1. vyd. Praha : Triton, 2003. s. 131-137. ISBN 80-7254-372-5.

- SOKOL, Jan. Muž a žena: malé nahlédnutí do sexuální antropologie. In SOKOL, Jan; PINC, Zdeněk. *Antropologie a etika*. 1. Vyd. Praha : Triton, 2003. s. 122-125. ISBN 80-7254-372-5.
- SOKOL, Jan. Svoboda, ale jaká? In SOKOL, Jan; PINC, Zdeněk. *Antropologie a etika*. 1. Vyd. Praha : Triton, 2003, s. 115-121. ISBN 80-7254-372-5.
- SOKOL, Jan. O vlasech, mravu a morálce. In SOKOL, Jan; PINC, Zdeněk. *Antropologie a etika*. 1. vyd. Praha : Triton, 2003, s. 122-125. ISBN 80-7254-372-5.
- SOKOL, Jan; PINC, Zdeněk. *Antropologie a etika*. 1. vyd. Praha : Triton, 2003. 167 s. ISBN 80-7254-372-5.
- SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. 229 s. ISBN 80-7178-328-5.
- SOUKUP, Václav. *Dějiny antropologie : (encyklopedický přehled dějin fyzické antropologie, paleoantropologie, sociální a kulturní antropologie)*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2004. 667 s. ISBN 80-246-0337-3.
- SOUKUP, Václav. *Přednáška Teorie kultury*. Katedra teorie kultury FF UK, ZS akad. r. 2005/2006.
- STEJSKAL, Martin. Výsostná místa : Genius Loci. *Analogon*. 2005, roč. II-III/2005, č. 44/45, s. 8-15. ISSN 0862-7630.
- STORCH, David; MIHULKA, Stanislav. *Úvod do současné ekologie*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. 156 s. ISBN 80-7178-462-1.
- ŠMÍDOVÁ, Olga. Životní styl a styl života. In ALAN, Josef; MACHONIN, Pavel et al. (Věd. red.). *Jak se rodí sociologický výzkum : K problémům výzkumu transformace sociální struktury československé společnosti*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1992, s. 128-134. ISBN 80-7066-660-9.
- ŠRÁMKOVÁ, Marta. Vzpomínkové vyprávění u dětí jako pramen tradičního povědomí. In FROLEC, Václav et al. (ed.). *Dítě a tradice lidové kultury*. 1. vyd. Brno : Blok 1980, s. 133-135.
- TÖNNIES, Ferdinand. *Gemeinschaft und Gesellschaft : Grundbegriffe der reinen Soziologie*. 8. Auf. Leipzig : Buske, 1935. 258 s.
- TREMBLAY, Thierry. V okamžení zmocní se města zloději. *Analogon*. 2005, roč. II-III/2005, č. 44/45, s. 8-15. ISSN 0862-7630.
- TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. 1. vyd. Brno : Computer Press, 2004. 194 s. Přel. z: Ritual process : structure and anti-structure. ISBN 80-7226-900-3.
- UHEREK, Zdeněk. *Přednáška Animace kultury (etnická studia : urbánní antropologie)*. Katedra teorie kultury FF UK, ZS; LS akad. r. 2005/2006.
- UHLÍKOVÁ, Lucie. Kulturní stereotypy v etnologii a v dalších společenských vědách. In TYLLNER, Lubomír; UHEREK, Zdeněk et al. (ed.). *Kultura, společnost, tradice : soubor statí z etnologie, folkloristiky a sociokulturní antropologie*. 1. vyd. Praha : Etnologický ústav Akademie věd ČR v Praze, 2005, s. 9-33. ISBN 80-85010-71-2.

URFUS, Valentin; VÍT, Jaroslav; WIESER, Stanislav et al. *Kamenné kříže Čech a Moravy*. 1. vyd. Praha : Argo, 1997. 391 s. ISBN 80-7203-157-0.

URFUS, Valentin. Kamenné kříže a právo. In URFUS, Valentin; VÍT, Jaroslav; WIESER, Stanislav et al. *Kamenné kříže Čech a Moravy*. 1. vyd. Praha : Argo, 1997, s. 20-25. ISBN 80-7203-157-0.

VARCL, Ladislav et al. (ed.). *Antika a česká kultura*. 1. vyd. Praha : Academia, 1978. 575 s.

VÍT, Jaroslav. Vývoj bádání o původu a významu kamenných křížů. In URFUS, Valentin; VÍT, Jaroslav; WIESER, Stanislav et al. *Kamenné kříže Čech a Moravy*. 1. vyd. Praha : Argo, 1997, s. 13-14. ISBN 80-7203-157-0.

WIESER, Stanislav. Teorie vzniku kamenných křížů. In URFUS, Valentin; VÍT, Jaroslav; WIESER, Stanislav et al. *Kamenné kříže Čech a Moravy*. 1. vyd. Praha : Argo, 1997, s. 15-19. ISBN 80-7203-157-0.

WILLIS, Roy et al. (ed.). *Mytologie světa : ilustrovaný průvodce*. Přel. Jovana Dědovská et al. 1. vyd. Praha : Slovart, 1997. 320 s. ISBN 80-7209-034-8.

ZÍBRT, Čeněk. *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku : Indiculus superstitionum et paganiarum*. 2. vyd. Praha : Academia, 1995. 176 s. ISBN 80-200-0511-0.

ZÍBRT, Čeněk. *Veselé chvíle v životě lidu českého*. 2. vyd. Praha : Vyšehrad, 2006. 640 s. ISBN 80-7021-624-7.

LORENZOVÁ, Helena; PETRASOVÁ, Taťána et al. (ed.). *Fenomén smrti v české kultuře 19. století : sborník příspěvků z 20. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 9.-11. března 2000*. 1. vyd. Praha : Koniasch Latin Press, 2001. 425 s. ISBN 80-85917-79-3.

Internetové zdroje:

BOLDIŠ, Petr. *Bibliografické citace dokumentu podle CSN ISO 690 a CSN ISO 690-2: Část 1 – Citace: metodika a obecná pravidla* [online]. Verze 3.3. c 1999–2004, aktualizace 2004-11-1 [cit. 2007-01-21]. Dostupný z WWW: <<http://www.boldis.cz/citace/citace1.pdf>>.

BOLDIŠ, Petr. *Bibliografické citace dokumentu podle CSN ISO 690 a CSN ISO 690-2 : Část 2 – Modely a příklady citací u jednotlivých typů dokumentů* [online]. Verze 3.0 (2004). c 1999–2004, aktualizace 2004-11-11 [cit. 2007-01-21]. Dostupný z WWW: <<http://www.boldis.cz/citace/citace2.pdf>>.

Dálnice D1. *Wikipedia* [online]. Wikimedia, aktualizace 2007-01-15 [cit. 2007-01-21] Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C3%A1lnice_D1>.

Nové Sady. *Smírčí kříže, křížové kameny a jiné pozoruhodné kamenné památky* [online]. SVOBODA, František et al. (ed.), aktualizace 2006-06-05 [cit. 2006-08-01] Dostupný z WWW: <http://smircikriz.euweb.cz/Ceska_Republika/Zdar_nad_Sazavou/Nove_Sady.html>.

Obec Nové Sady [online]. Obec Nové Sady, aktualizace 2007-02-20 [cit. 2007-04-01] Dostupný z WWW: <<http://www.novesady.cz>>.

Obec Nové Sady : okres Žďár nad Sázavou. *Mapy.cz* [online]. Seznam.cz. [cit. 2007-04-10]. Dostupný z WWW:

<<http://www.mapy.cz/?query=nov%C3%A9%20sady&portWidth=682&portHeight=539&zoom=5&mapType=base¢erX=135549861¢erY=134989697#centerX=137182464@centerY=133144800@typ=opfoto@zoom=16@vizType=none@vizIds=none>>.

Česko. Ministerstvo pro místní rozvoj. Program obnovy venkova : Zásady pro poskytování účelových dotací obcím z rozpočtové kapitoly Ministerstva pro místní rozvoj v rámci Programu obnovy venkova (č.j. 11295/97- 22 ze dne 27. 11. 1997) ve znění Doplnku č. 1 (č. j. 1026/98 ze dne 5. října 1998). *Věstník Ministerstva pro místní rozvoj* [online]. Ministerstvo pro místní rozvoj. 1998, č. 5, aktualizace 1998-12-9 [cit. 2007-02-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.obce.cz/mmr/vestniky/vestnik98-05/9805v03.htm>>.

Česko. Ministerstvo pro místní rozvoj. Program obnovy venkova : novela. *Škola obnovy vesnice* [online]. [cit. 2007-02-16] Dostupný z WWW: <<http://www.venkov.cz/pov.html>>.

Česko. Ministerstvo pro místní rozvoj. Zásady pro poskytování účelových dotací obcím z rozpočtové kapitoly Ministerstva pro místní rozvoj v rámci Programu obnovy venkova : úplné znění č.j. 28062/02-52 ze dne 20. prosince 2002. *Ministerstvo pro místní rozvoj* [online]. Ministerstvo pro místní rozvoj, aktualizace 2007-04-10 [cit. 2007-04-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.mmr.cz/index.php?show=001024003005000000>>.

Historie sdružení [online]. Jihočeské matky, o. s., aktualizace 2007-04-19 [cit. 2007-04-19]. Dostupný z WWW: <<http://www.jihoceskematky.cz/index.php>>.

SOKOL, Jan. Civilizace a kultura : Koreferát na francouzsko-českém semináři společenských věd. *Jan Sokol* [online]. [cit. 2007-04-10] Dostupný z WWW: <<http://www.jansokol.cz/cs/n-v-civilizace.php>>.

SOKOL, Jan. Muž a žena : malé nahlédnutí do sexuální antropologie. *Jan Sokol* [online]. [cit. 2007-04-10] Dostupný z WWW: <http://www.jansokol.cz/cs/n-s-muz_a_zena.php>.

Univerzita Karlova. Filosofická fakulta. Úprava akademických prací : obecná pravidla pro diplomové, bakalářské a seminární práce. *Univerzita Karlova. Filosofická fakulta* [online]. Univerzita Karlova. Filosofická fakulta, aktualizace 2007-03-25 [cit. 2007-04-10] . Dostupný z WWW: <<http://romanistika.ff.cuni.cz/upravapraci.htm>>.

Prameny:

FOUSEK, Petr et al. *Hasičská kronika*.

PETR, Jan et al. *Obecní kronika: kronika obce Nebřtýcha*.

VENTRUBA, Čestmír ml. *Projev k vysvěcení znaku a praporu obce*. 2006.

V práci byly využity informace z rozhovorů s těmito informátory:

BURIAN, Roman, nar. 1981, bydlí v Nových Sadech.

BURIAN, Petr, bydlí ve Velké Bíteši.
DOFKOVÁ, Lucie, nar. 1977, bydlí ve Velké Bíteši.
DUCHTÍK, Vladimír st., nar. 1924, bydlí v Nových Sadech.
FOUSEK, Patrik, bydlí v Nových Sadech.
FOUSEK, Martin, bydlí v Nových Sadech.
FOUSEK, Pavel, nar. 1946, bydlí ve Velké Bíteši.
FOUSEK, Petr, bydlí v Nových Sadech.
FOUSEK, Tomáš, bydlí v Nových Sadech.
FOUSEK, Lukáš, bydlí v Nových Sadech.
FOUSKOVÁ, Bohuslava, nar. 1922, bydlí v Nových Sadech.
FOUSKOVÁ, Božena, bydlí v Nových Sadech.
JELÍNKOVÁ, Klára, Informační centrum Velká Bíteš.
KLEMENT, Lukáš, nar. 1982, bydlí v Praze.
KLEMENT, Milan, bydlí v Praze.
KLEMENTOVÁ, Vlasta, bydlí v Praze.
KŘIVÁNKOVÁ, Kateřina, bydlí v Hřebči.
NOVÁČKOVÁ, Eliška, nar. 1934, bydlí v Nových Sadech.
POLÁČEK, Bohumil, duchovní správce římskokatolické farnosti Velká Bíteš.
ŘEZANINA, Pavel, bydlí v Nových Sadech.
SALÁT, Jan, bydlí v Plzni.
SALÁTOVÁ, Dana, bydlí v Nových Sadech.
SLABĚŇÁKOVÁ, Jana, Společnost pro výzkum kamenných křížů při městském muzeu v Aši.
VENTRUBA, Čestmír st., 1925, bydlí v Nových Sadech, bývalý místní kronikář.
VENTRUBA, Čestmír ml., bydlí v Nových Sadech, místní kronikář.
VENTRUBA, David, nar. 1980, bydlí v Nových Sadech.
VENTRUBA, Petr, bydlí v Nových Sadech, místní matrikář.
VENTRUBOVÁ, Květa, bydlí v Nových Sadech.
VENTRUBOVÁ, Čestmíra, bydlí v Nových Sadech.

Citace rozhovorů a pramenů byly stylisticky a gramaticky upraveny.

Nové Sady: lokální kultura
Jana Válková

Uživatel svým podpisem stvrzuje, že si tuto diplomovou práci zapůjčil. Pokud ji použije pro svou práci, prohlašuje, že ji uvede v seznamu literatury a bude ji řádně citovat jako jakýkoli jiný dokument.

[illegible]